

KINDER RECHTEN

in Nederland,
hoe staat het ervoor?

'23

KINDER
RECHTEN
in beweging

Kinderrechten in Beweging

Het Kinderrechtencollectief laat met Kinderrechten in Beweging jaarlijks zien hoe ver de overheid is met het opvolgen van de adviezen van het VN-Kinderrechtencomité. Het VN-Kinderrechtencomité kijkt elke vijf jaar naar wat er goed gaat en wat beter kan voor de kinderen in Nederland. De overheid krijgt dan adviezen over hoe de kinderrechten in Nederland te verbeteren zijn.

Kinderrechten in Beweging brengt elk jaar de data en beleidsveranderingen van het afgelopen jaar in beeld. Het laat zien waar beweging in zit en waar nog meer actie op moet worden ondernomen.

'23

En dat bespreken we met beleidsmakers, medewerkers van ngo's en kinderen tijdens de Nationale Kinderrechtendialoog. Zo bewegen we samen om de rechten van kinderen in Nederland te waarborgen.

De verslagperiode van deze pdf beslaat de periode maart 2022 tot maart 2023. Het Kinderrechtencollectief komt jaarlijks met een update.

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

Discriminatie

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

01

DEFINITIE

Wat verstaan we onder discriminatie?

Onder discriminatie wordt het anders behandelen, achterstellen of uitsluiten van kinderen en jongeren op basis van (persoonlijke) kenmerken verstaan, zoals: godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht, nationaliteit, seksuele gerichtheid, burgerlijke staat, handicap of chronische ziekte en leeftijd.

(College voor de Rechten van de Mens) [↗](#)

FOCUS

**Discriminatievoorzieningen en
toegankelijkheid tot
voorzieningen**

4.320

2018

5.281

2022

Aantal meldingen
bij antidiscriminatie-
voorzieningen

DISCRIMINATIE

Wat is er in Nederland gedaan om discriminatie van jongeren tegen te gaan in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

Bestaande antidiscriminatievoorzieningen zijn veelal niet kindvriendelijk ingericht. De leeftijd van de melder wordt niet geregistreerd met uitzondering van meldingen bij de Kinderombudsman. ↗ Gevallen van discriminatie onder kinderen en jongeren worden niet specifiek onderzocht. Er is wel onderzoek gedaan naar het meldingsproces en naar antidiscriminatievoorzieningen in gemeenten, maar het is niet bekend in hoeverre kinderen en jongeren daarin werden betrokken. Beleid om racisme tegen te gaan is gemaakt, bijvoorbeeld door de Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, maar daarin zijn kinderen tot 18 jaar slechts deels een specifieke doelgroep. De agenda tegen discriminatie en racisme van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap richt zich wel grotendeels op kinderen tot 18 jaar. Onbekend is of er nieuwe bewustwordingscampagnes worden ontwikkeld.

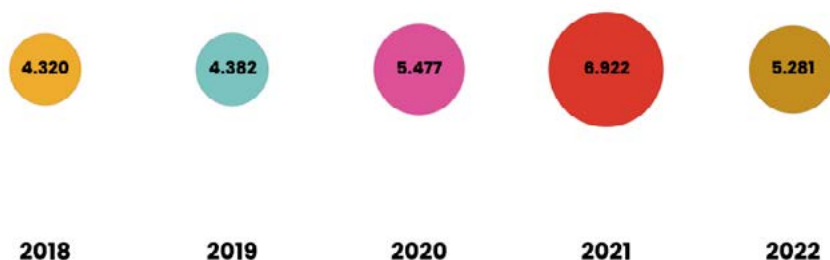

KENGETALLEN

Ervaren discriminatie, meldingen en geregistreerde incidenten in Nederland

Ruim 1 op de 10 inwoners van Nederland van 15 jaar of ouder (11 procent) zegt in 2021 dat hij of zij zich in de afgelopen 12 maanden gediscrimineerd heeft gevoeld. [↗](#)

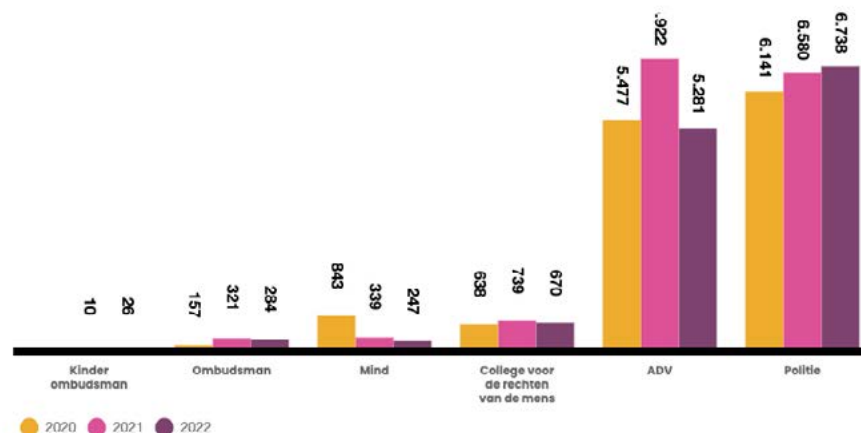
Figuur 1. Aantal meldingen bij anti-discriminatievoorzieningen. Niet uitgesplitst naar leeftijd.

Bron: Landelijke discriminatiecijfers 2022 [↗](#)

Figuur 1 laat zien dat het aantal meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) over de jaren heen is gestegen. De cijfers betreffen alleen registraties bij antidiscriminatielwetvoorzieningen. Meldingen bij de politie, bij het meldpunt voor internetdiscriminatie MiND en bij het College voor de Rechten van de Mens zijn niet meegeteld.

Figuur 2. Overzicht discriminatieregistraties 2020-2022

Bron: Landelijke discriminatiecijfers 2022 [↗](#)

De beschikbare data zijn niet opgesplitst per leeftijdscategorie, daardoor zijn de exacte cijfers van discriminatie van kinderen en jongeren niet bekend. Figuur 2 laat zien dat het aantal geregistreerde incidenten bij de politie toeneemt. Het aantal meldingen bij antidiscriminatievoorzieningen is weer terug op het niveau van 2020 en er zijn minder meldingen bij de overige instellingen, met uitzondering van de Kinderombudsman.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **15b.** Zorg ervoor dat iedere gemeente een kindvriendelijk antidiscriminatiebureau heeft waar kinderen gemakkelijk gevallen van discriminatie kunnen melden en systemen om deze gevallen effectief en kindvriendelijk aan te pakken.
- **15c.** Zorg dat gevallen van discriminatie van kinderen worden onderzocht, onder anderen door gespecialiseerde teams en onderzoekers.
- **15d.** Onderzoek samen met kinderen en het maatschappelijk middenveld bestaande maatregelen gericht op het tegengaan van discriminatie van kinderen in kwetsbare omstandigheden, om de effectiviteit te bepalen en op basis hiervan de maatregelen aan te passen.
- **15g.** Ontwikkel beleid en bewustwordingsmaatregelen gericht op het aanpakken van de achterliggende oorzaken van feitelijke discriminatie, met het oog op het elimineren van stereotypering, vooroordelen en discriminatie waarmee onder meer kinderen te maken hebben die behoren tot een etnische of religieuze minderheidsgroep (zoals moslims, joden en kinderen van Afrikaanse afkomst), vluchtelingkinderen, asielzoekende kinderen, migrantenkinderen en ongedocumenteerde kinderen, kinderen met een handicap en lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en intersekse kinderen die in armoede leven.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 15b. Aantal gemeenten met een kindvriendelijk antidiscriminatiebureau en meldingen door minderjarigen

Het aantal gemeenten waar discriminatie van kinderen bijgehouden wordt door een (kindvriendelijk) discriminatiebureau, is niet bekend. Het CBS hanteert in het onderzoek naar discriminatie de leeftijdscategorie 15 tot 25 jaar, maar niet 0 tot 18 jaar. ↗

Het aantal registraties van meldingen van discriminatie door kinderen per instantie, is ook onbekend. Alleen De Kinderombudsman registreert meldingen van kinderen. Dat waren er 10 in 2021 en 26 in 2022. In bijna de helft van deze gevallen is er sprake van discriminatie op grond van ras of herkomst (2021). In 2022 betreft het vooral meldingen over pesten en geweld door kinderen tegen kinderen.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 15b en 15c. Kindvriendelijk melden van discriminatie en onderzoek naar gevallen van discriminatie

- **Kindvriendelijk melden van discriminatie.** Het is niet bekend of er beleid wordt ontwikkeld voor het kindvriendelijk melden van

discriminatie. Het is ook niet bekend of meldingen van discriminatie van kinderen worden onderzocht door gespecialiseerde teams en onderzoekers.

Aanbeveling 15d. Onderzoek met kinderen en het maatschappelijk middenveld bestaande maatregelen

- **Onderzoek antidiscriminatievoorzieningen.** In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft Berenschot onderzoek gedaan naar de vindbaarheid en bereikbaarheid van antidiscriminatievoorzieningen. [↗](#) Kinderen en jongeren zijn hierin niet opgenomen als specifieke doelgroep.
- **Onderzoek naar meldingsproces.** In opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft Movisie i.s.m. het Verwey-Jonker Instituut in 2022 onderzocht hoe het meldproces bij discriminatie ingericht zou kunnen worden vanuit de behoeften van de gedupeerden. [↗](#) In het onderzoek staat dat 26 procent van jongeren met een migratieachtergrond onbekend is met het melden van discriminatie en 24 procent van hen nog nooit gehoord heeft van instanties waar je discriminatie kan melden. Bovendien blijkt dat bijna de helft van de ondervraagde jongeren denkt dat melden 'toch geen zin heeft'.
- **Visie en vervolgacties.** Naar aanleiding van deze onderzoeken zegt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties dat zij in de zomer van 2023 met een visie en vervolgacties komt. [↗](#) Kinderrechtenorganisaties zijn niet betrokken geweest bij deze onderzoeken.

- **Handreiking Discriminatiebeleid voor gemeenten.** In juni 2022 is de Handreiking voor gemeenten uit 2017 geactualiseerd door Movisie [↗](#) in opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Doel van de handreiking is gemeenten toe te rusten op het ontwikkelen van lokaal antidiscriminatiebeleid. Kinderen en jongeren zijn hierin niet opgenomen als specifieke doelgroep.
- **Onderzoek van de Kinderombudsman.** Uit onderzoek van de Kinderombudsman naar pesten blijkt dat een derde van de kinderen wordt gepest op gronden van discriminatie. Bijvoorbeeld vanwege een handicap of omdat ze verliefd zijn op iemand van hetzelfde geslacht. [↗](#)

Aanbeveling 15g. Beleid en bewustwordingsmaatregelen gericht op het aanpakken van de achterliggende oorzaken van feitelijke discriminatie

- **Gelijke Kansen Alliantie 2019-2024 (GKA).** De Gelijke Kansen Alliantie werkt samen met scholen, gemeenten en maatschappelijke partners aan het verbeteren van kansengelijkheid in het onderwijs. Institutioneel racisme is een van de 30 factoren die gelijke kansen beïnvloeden. Dit leidt in Nederland tot kansenongelijkheid in het onderwijs. De GKA-agenda's zijn afgestemd op de lokale situatie en problematiek in een gemeente.
- **Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie.** Sinds oktober 2021 heeft Nederland een Nationaal Coördinator tegen Racisme en Discriminatie (NCDR). Onder de NCDR is het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme tot stand gekomen. [↗](#) Er

wordt o.a. ingezet op erkenning van discriminatie en de toegankelijkheid van meldpunten. De NCDR organiseerde in 2022 townhall-sessies om input op te halen voor het Nationaal Programma. Een townhall-sessie gericht op jongeren werd georganiseerd i.s.m. de Nationale Jeugdraad. [↗](#)

- **OCW-agenda tegen discriminatie en racisme.** Op 13 oktober 2022 heeft het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de agenda tegen discriminatie en racisme bekend gemaakt. [↗](#) Een deel van deze agenda heeft betrekking op kinderen onder de 18 jaar. Bijvoorbeeld het voorkomen van stereotypering in lesmateriaal van het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo. Ook wil het zorgen dat leerlingen een schooladvies krijgen dat bij hen past en vrij is van vooroordelen. Verder wil de agenda stagediscriminatie voorkomen en zorgen dat er voldoende aandacht komt voor discriminatie en racisme in antipestprogramma's. Er komt een onafhankelijk meldpunt Sociale Onveiligheid voor kinderen en ouders in het primair en voortgezet onderwijs. En leraren krijgen kennis over discriminatie, racisme en inclusie.
- **Uitbreiding artikel 1 Grondwet.** Per januari 2023 is artikel 1 van de Grondwet uitgebreid met de verboden discriminatiegronden handicap en seksuele gerichtheid [↗](#)
- **Invoering gelijkebehandelingswetgeving op BES-eilanden.** In januari 2023 heeft de minister besloten de Nederlandse gelijkebehandelingswetgeving door te voeren op Saba, Sint Eustatius en Bonaire. [↗](#) Met de invoering van deze wetgeving, de lokale antidiscriminatie meldpunten en de mogelijkheid van individuele klachtbehandeling door het College voor de Rechten van de Mens

wordt de bescherming tegen discriminatie op grond van o.a. huidskleur, seksuele geaardheid, godsdienst, handicap en geslacht op de eilanden vergroot. Het recht op gelijke behandeling wordt beter inroepbaar en handhaafbaar en er zal worden ingezet op bewustwording van de nieuwe wetgeving.

Aanbeveling 15g. Bewustwordingsmaatregelen

- **Publiekscampagnes.** Het is onbekend of de overheid sinds de campagne #Kiesmij [↗](#) uit 2020 tegen stagediscriminatie van mbo-studenten (leeftijd 16 jaar en ouder) en de campagne Too Much Information, om online antisemitisme en andere vormen van hatespeech te signaleren, nog nieuwe publiekscampagnes tegen discriminatie gericht op kinderen en jongeren heeft uitgevoerd.

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Rapport 'Gelijk recht doen'. De parlementaire onderzoekscommissie effectiviteit antidiscriminatie wetgeving (POC) heeft op verzoek van de Tweede Kamer een uitgebreid onderzoek gedaan naar de oorzaken en oplossingen voor de kloof tussen wetgeving en praktijk. In juli 2023 presenteerde de commissie de bevindingen naar de effectiviteit van antidiscriminatie wetgeving in het rapport 'Gelijk recht doen'. De onderzoekscommissie beveelt onder andere aan om zorg te dragen voor heldere en effectieve (klacht)procedures. [↗](#)

Kinder- en jongeren participatie

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

22

DEFINITIE

Wat verstaan we onder kinder- en jongeren participatie?

Elk kind, dat in staat is zijn eigen mening te vormen, heeft het recht om vrijelijk zijn mening te uiten over alle aangelegenheden en beslissingen die het kind aangaan. Hierbij wordt aan de mening van het kind het nodige gewicht toegekend in overeenstemming met de leeftijd en mate van volwassenheid van het kind. Daarnaast heeft het kind het recht om gehoord te worden in gerechtelijke en/of administratieve procedures die het kind aangaan. Het is het recht van elk kind, zonder uitzondering. (VN-Kinderrechtenverdrag)

FOCUS

**De mogelijkheid tot participatie;
de kwaliteit van participatie;
vormen van participatie op
verschillende niveaus.**

**Er zijn geen cijfers bekend
over hoeveel kinderen en
jongeren betekenisvol hun
mening kunnen geven over
zaken die hen aan gaan.**

KINDER- EN JONGERENPARTICIPATIE

Wat is er in Nederland gebeurd op het gebied van kinder- en jongerenparticipatie in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

Kinder- en jongerenparticipatie heeft betrekking op meerdere ministeries. Het is een thema dat zowel op rijksniveau als op decentraal niveau speelt. Er zijn slechts op een paar plekken kwantitatieve data te vinden, maar hieruit kan de kwaliteit van de kinder- en jongerenparticipatie niet worden opgemaakt. Er zijn geen cijfers bekend over hoeveel aanbevelingen van kinder- en jongerenraden consequent worden meegenomen in openbare beleidsvorming. Ook zijn er geen cijfers bekend van het aantal relevante professionals dat scholing zou moeten krijgen over het recht van kinderen om gehoord te worden en mee te mogen praten.

Daarom valt er weinig te zeggen over in hoeverre en hoeveel kinderen en jongeren in Nederland op een betekenisvolle en ethische manier de mogelijkheid krijgen om te participeren op thema's die voor hen van belang zijn. De initiatieven en wetsvoorstellen die er momenteel liggen hebben in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN Kinderrechtencomité nog geen opvolging gekregen.

KENGETALLEN

Er zijn momenteel weinig officiële data beschikbaar over de mate van participatie van kinderen en jongeren. Partijen die zich bezighouden met jongerenparticipatie zijn om data gevraagd om toch een beeld te schetsen van de trends en de mate van participatie van kinderen en jongeren in Nederland. De mate van participatie wordt per niveau besproken

Kinder- en jongerenparticipatie bij voorzieningen waar kinderen en jongeren zelf deel van uitmaken

Sport en cultuur. Er zijn geen cijfers bekend van het aantal kinderen en jongeren dat gehoord wordt in verengingen van sport en cultuur waar kinderen en jongeren zelf deel van uitmaken.

Jeugdzorg. Er zijn voor zover bekend 13 organisaties die zich op landelijk niveau bezighouden met kinder- en jongerenparticipatie in de jeugdzorg.*

Kinderopvangcentra. Verschillende kinderopvangcentra werken met een kinderraad. Hier zijn geen cijfers van bekend.

Leerlingenraden. Cijfers over het aantal leerlingenraden op basisscholen zijn onbekend. Het hebben van een leerlingenraad op de basisschool is niet verplicht. Bij het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) zijn ongeveer 350 leerlingenraden van middelbare scholen lid. In totaal zijn er 1.605 middelbare scholen in Nederland ↗ wat betekent dat ongeveer 22% van alle

middelbare scholen een leerlingenraad heeft die bij LAKS bekend is. Het hebben van een leerlingenraad op de middelbare school is niet verplicht.

Medezeggenschapsraden. Op elke basisschool en middelbare school is het wel verplicht om een medezeggenschapsraad te hebben. De medezeggenschapsraad vertegenwoordigt de personeelsleden, ouders en leerlingen op school en heeft de taak om met de schoolleiding mee te denken over het beleid van de schoolorganisatie. Er zijn geen cijfers bekend van het aantal leerlingen dat deelneemt aan een medezeggenschapsraad.

Studentenraden. In Nederland bestaan 58 bekostigde mbo-scholen. Op deze scholen is het verplicht om een studentenraad te hebben. De manier waarop mbo-scholen dit vormgeven verschilt. Bij Jongeren Organisatie Beroepsonderwijs (JOB MBO) is niet bekend hoeveel jongeren betrokken zijn bij de studentenraden.

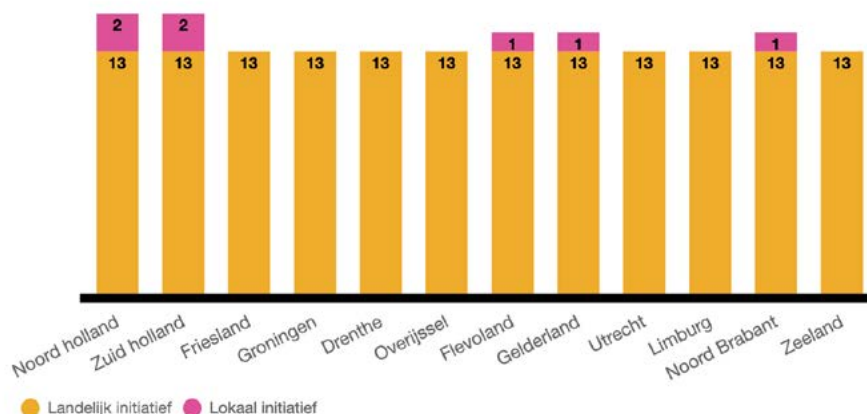
Er zijn volgens de Landelijke Studentenvakbond (LSVB) in Nederland 12 studentenraden. Hoeveel jongeren hierbij betrokken zijn is niet bekend. Daarnaast zijn er ook organisaties die zich op regionaal niveau bezighouden met kinder- en jongerenparticipatie in de jeugdhulp.** De

* Dit zijn organisaties als ExpEx, JeugdWelzijnsBeraad, MIND Young en Team-Kim

** JONG doet mee! is bijvoorbeeld een platform van jongerenraden van de gespecialiseerde zorg-, dak- en thuisloze jongeren in Haaglanden. Het Jongeren Netwerk Gelderland is een initiatief van een vijftal jongeren die ervaring hebben met jeugdhulp en is werkzaam in verschillende gemeenten in de Achterhoek

provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Gelderland hebben de meeste initiatieven om kinderen en jongeren in de jeugdzorg te laten participeren.

Figuur 1. Aantal kinder- en jongerenparticipatie initiatieven in de jeugdzorg

Bron: VER_diep. Bereik meer met jongeren. Jongerenparticipatie in de Jeugdhulp en Jeugdzorg: een kort overzicht.

Hoorrecht in gerechtelijke of administratieve procedures. Er zijn geen cijfers bekend van het aantal kinderen en jongeren dat gehoord wordt in gerechtelijke of administratieve procedures.

Kinder- en jongerenparticipatie bij gemeentelijk, regionaal, provinciaal of landelijk beleid

Landelijk beleid. ProDemos organiseert tijdens de Tweede Kamerverkiezingen de landelijke Kinderverkiezingen. Dit zijn schaduwverkiezingen voor het basisonderwijs. Bij de landelijke verkiezingen in 2021 waren er 10.625 kinderen van 249 scholen in Nederland aangemeld om te stemmen. In totaal hebben meer dan 6.614 kinderen uit heel Nederland hun stem uitgebracht. [↗](#) Daarnaast heeft vrijwel iedere politieke partij een politieke jongerenorganisatie. Iedere persoon tussen de 14 en 27 jaar kan lid worden. Er zijn geen cijfers bekend van het aantal kinderen en jongeren dat actief is in een politieke jongerenorganisatie. [↗](#)

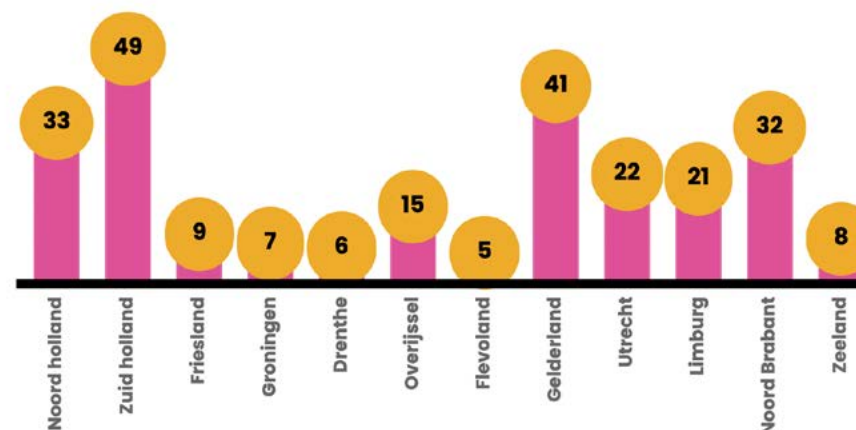
Mentaal welzijn. De Nationale Jeugdraad (NJR) heeft in april 2022 in samenwerking met de toenmalige staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport besloten om een Jongerenpanel op te richten. Het panel houdt zich bezig met de vraag: hoe zorgen we ervoor dat jongeren mentaal gezond blijven en zich fijn voelen? Zij doen dit in nauw contact met de Nationale Jeugdraad, beleidsmakers, onderzoekers en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het panel bestaat uit 20 jongeren uit heel Nederland in de leeftijd van 17 tot 25 jaar. Zij kunnen vanuit hun rol als panellid proactief input leveren op het beleid en de beleidsuitvoering rondom mentale gezondheid en krijgen ook trainingen om zich in die rol verder te ontwikkelen. [↗](#)

Klimaatbeleid. Sinds 2020 denkt de Jongerenmilieuraad (JMR) structureel mee bij het Nationaal Milieuprogramma. De Jongerenmilieuraad is op dit moment de meest progressieve vorm van jongerenparticipatie binnen de Rijksoverheid. De raad haalt de mening op van een grote en diverse groep jongeren via een zelfgebouwd jongerenparticipatietool. Met een generatietoets willen ze zorgen voor toekomstbestendig beleid. [↗](#)

Provinciaal beleid. Tijdens de Provinciale Statenverkiezingen in maart 2023 organiseerde ProDemos de nationale Scholierenverkiezingen voor het mbo en voortgezet onderwijs. In 2023 brachten in totaal 25.820 jongeren op 77 scholen hun stem uit. Dat is meer dan bij de Scholierenverkiezingen in 2022 in aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen (22.663 jongeren op 94 scholen) en ook meer dan in 2019 in aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen (12.292 jongeren op 58 scholen). [↗](#)

Gemeentelijk beleid. Bij de Nationale Jeugdraad (NJR) zijn op dit moment 70 lokale jongereninitiatieven en/of jongerenraden in beeld. Daarnaast bestaan er verschillende organisaties en initiatieven die de mate van kinder- en jongerenparticipatie in gemeenten vergroten zoals onder andere Speaking Minds, Adviesvangers, ABC-methode, de Kleine Ambassade en Raaz. Onderstaande figuur laat zien dat er grote verschillen zijn als het gaat om het aantal kinder- en jongerenparticipatie initiatieven per provincie. Verschillende gemeenten in Nederland hebben een eigen kinderraad of jongerenraad maar hier zijn geen cijfers van bekend.

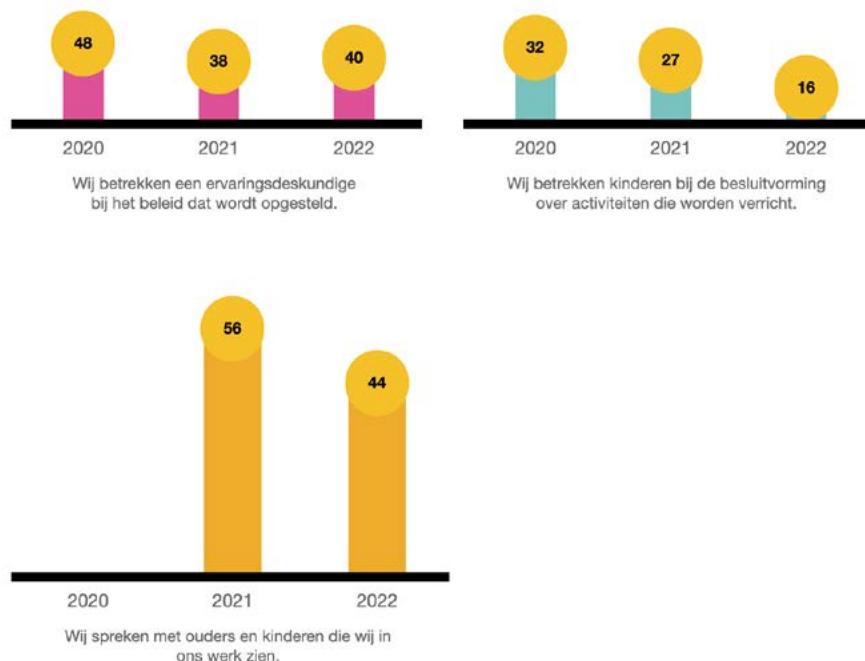
Figuur 2. Aantal kinder- en jongerenparticipatie initiatieven per provincie

Bron: NJR, Speaking Minds, kinderburgemeesters.nl, Adviesvangers

Armoedebelaid. De Alliantie Kinderarmoede bevraagt de partners van het netwerk elk jaar welke thema's hen bezig houden en waar zij meer ondersteuning bij willen krijgen. Een van de onderwerpen die hierbij aan bod kwam is het betrekken van kinderen en jongeren. Onderstaande figuur laat zien dat het aantal partners van de Alliantie Kinderarmoede, dat kinderen en jongeren betreft bij de vormgeving van het armoedebelaid, in de afgelopen jaren gedaald is.

Figuur 3. Aantal partners van de Alliantie Kinderarmoede, dat kinderen en jongeren betreft bij vormgeving van armoedebeleid

Bron: Alliantie Kinderarmoede

BES-eilanden

Op de BES-eilanden zijn nog geen data beschikbaar die specifiek gericht zijn op de mate van kinder- en jongerenparticipatie.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **17a.** Schaf maximumleeftijden helemaal af voor het recht van kinderen om hun mening te geven over alle onderwerpen die hen aangaan en zorg ervoor dat alle kinderen, ook kinderen onder de 12 jaar, hun mening kunnen geven en gehoord worden bij alle beslissingen die hen aangaan, ook in de rechtbank en in civiele procedures.
- **17b.** Ga door met het verbeteren van maatregelen die de betekenisvolle en bevoegde deelname van alle kinderen bevorderen, inclusief kinderen in achtergestelde omstandigheden, binnen het gezin, in de gemeenschap, op scholen en bij beleidsontwikkeling op gemeenteniveau en nationaal niveau, bijvoorbeeld door het ontwikkelen van pakketten met materialen om kinderen te raadplegen over nationale beleidszaken en door ervoor te zorgen dat de uitkomsten van kinderraden consequent worden meegenomen in openbare besluitvorming.
- **17c.** Zorg ervoor dat alle relevante professionals, inclusief docenten en jeugdzorgprofessionals, die met en voor kinderen werken regelmatig adequate scholing krijgen over het recht van het kind om gehoord te worden en het recht dat er met zijn of haar mening rekening wordt gehouden passend bij de leeftijd en de mate van volwassenheid van het kind.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 17b. Ga door met het verbeteren van betekenisvolle participatie

- **Aantal leerlingenraden op middelbare scholen sinds 2016 gelijk gebleven.** Volgens het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) is het aantal van 350 leerlingenraden sinds 2016 hetzelfde gebleven. Het LAKS heeft in 2023 met de VO-raad een convenant opgesteld om leerlingenparticipatie te vergroten. ↗ Dit heeft niet geleid tot meer leerlingenraden. Daarnaast zegt het aantal leerlingenraden nog niets over de kwaliteit van jongerenparticipatie op schoolniveau. Volgens het LAKS verschillen de mogelijkheden van een leerlingenraad sterk. Sommige leerlingenraden worden goed gefaciliteerd door een schoolleider en hebben daardoor ook echt iets te vertellen, maar op andere scholen is de leerlingenraad niet meer dan een feestcommissie.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 17a. Alle kinderen, ook kinderen onder de 12 jaar, kunnen hun mening geven

- **Hoorrecht minderjarigen.** In 2020 blijkt uit onderzoek van de Universiteit van Leiden in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid, dat kinderen al vanaf de leeftijd van acht jaar, in plaats van twaalf jaar, zouden moeten worden uitgenodigd om in familie- en jeugdprocedures gehoord te worden. Minderjarigen van twaalf jaar en ouder zouden zelfstandig procedures moeten kunnen starten (eigen rechtsingang) en hoger beroep moeten kunnen instellen. Verschillende contextfactoren rondom de participatie van minderjarigen in familie- en jeugdprocedures zouden daarbij moeten worden verbeterd. ↗ De minister voor Rechtsbescherming zou kijken hoe invulling gegeven kan worden aan deze aanbevelingen. Een inhoudelijke reactie is nog niet gegeven.
- **Wetsvoorstel hoorrecht voor leerlingen met een ondersteuningsperspectief.** Momenteel ligt er een wetsvoorstel waarin het hoorrecht voor leerlingen geregeld is. Het voorstel wil dat leerlingen van alle leeftijden straks hun mening kunnen geven over de ondersteuning die zij krijgen. Daarnaast moet de informatie over passend onderwijs en de ondersteuningsmogelijkheden binnen de school en het samenwerkingsverband toegankelijker worden voor ouders en leerlingen. ↗ Dit hoorrecht is specifiek gericht op leerlingen die extra ondersteuning krijgen en niet op alle leerlingen in het onderwijs. Het wetsvoorstel zit in de voorbereidende fase. ondersteuningsperspectief

en niet op alle leerlingen in het onderwijs. Het wetsvoorstel zit in de voorbereidende fase.

Aanbeveling 17b. Ga door met het verbeteren van betekenisvolle participatie

- **Nationaal Plan Kindergarantie.** In 2022 is het Nationaal Plan Kindergarantie aangeboden aan de Tweede kamer. Dit plan geeft de stand van zaken weer van beleid om kinderarmoede tegen te gaan en het welzijn van kinderen te bevorderen. In het plan wordt expliciet benoemd dat het van belang is om kinderen te betrekken bij het vormgeven van beleid en de verdere opvolging van de Kindergarantie.
- **Versterking burgerschapsonderwijs in het mbo.** In een brief aan de Tweede Kamer schreef de minister van onderwijs in 2022 dat ondanks de goede ontwikkelingen van de afgelopen jaren, de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs nog te vaak onder de maat is en dat de situatie niet wezenlijk verschilt van die bij aanvang van de burgerschapsagenda in 2017. Er zullen stappen gezet worden om de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs in het mbo verder te versterken. ↗
- **Monitor burgerparticipatie.** Het ministerie van Binnenlandse Zaken lanceert in 2023 de monitor burgerparticipatie waarin voorbeelden en ervaringen van lokale overheden met het betrekken van inwoners, ook kinderen en jongeren, in kaart worden gebracht. Zo wordt inzichtelijk op welke manieren inwoners van gemeenten, provincies en waterschappen betrokken worden. En waar overheden en inwoners tegenaan lopen in de praktijk. ↗ Het doel van deze monitor

is om meer mensen te betrekken bij de opgaven en vragen die ons allemaal raken.

- **Wetsvoorstel versterking participatie op decentraal niveau voor de BES-eilanden.** Er ligt er een conceptwetsvoorstel met als doel de betrokkenheid van inwoners bij de voorbereiding, uitvoering en evaluatie van beleid van hun gemeente, provincie, waterschap of openbaar lichaam in Caribisch Nederland te versterken. Ook wordt het uitdaagrecht, als specifieke vorm van participatie, wettelijk verankerd. In het wetsvoorstel worden kinderen en jongeren echter niet expliciet als categorie inwoners genoemd wiens betrokkenheid de overheid wil versterken. ↗ Het wetsvoorstel zit in de voorbereidende fase.

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Maatregelen ter bevordering van positie van jongeren. In een brief van 13 april 2023 informeerde het kabinet de Tweede Kamer wat dit kabinet doet en nog gaat doen om de positie van jongeren in de maatschappij te bevorderen. Daarin staat dat het kabinet ervoor kiest om nadrukkelijk het perspectief en de leefwereld van jongeren te betrekken bij het maken van beleid. Het kabinet wil de structurele betrokkenheid van jongeren verder versterken. De stem van jongeren is noodzakelijk om hun perspectief in al het toekomstig beleid goed mee te nemen. Integrale samenwerking vraagt van het Rijk om stevige interdepartementale inzet van alle departementen. ↗

Versterking burgerschapsonderwijs in het mbo. Uit een adviesrapport aan de Tweede kamer (juni 2023) blijkt dat de kwaliteit van het burgerschapsonderwijs nog vaak onder de maat is. School is een belangrijke plek om te leren over participatie in de samenleving en over respect voor democratische waarden en de rechtstaat. Minister Dijkgraaf heeft aangegeven de Tweede Kamer voor het eind van 2023 te informeren over de voortgang. [↗](#)

Geweld
tegen kinderen

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

03

DEFINITIE

Wat verstaan we onder geweld tegen kinderen?

Elke vorm van, voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard. (Jeugdwet)

FOCUS

Het bestaan en in werking zijn van beschermingsmaatregelen.

2.440

2019

4.100

2022

**Aantal afgeronde
diensten onderzoek
door Veilig Thuis over
kindermishandeling**

GEWELD TEGEN KINDEREN

Wat is er in Nederland gebeurd tegen geweld tegen kinderen in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

Het beleid wil ervoor zorgen dat alle gevallen van geweld tegen kinderen daadwerkelijk worden onderzocht, en dat kinderen die slachtoffer of getuige zijn van geweld onmiddellijke toegang hebben tot kindvriendelijke, multi-sectorale behandelingen en brede ondersteuning door een kindgerichte aanpak. Relevante beleidsontwikkelingen zijn het programma 'Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming', de inzet op een effectiever en eenvoudiger stelsel voor jeugdbescherming, en de aangekondigde maatregelen in de jeugdbescherming. MDA++ wordt gehanteerd bij complexe zaken van kindermishandeling. Het is onduidelijk of er beleidsontwikkelingen zijn geweest om de multidisciplinaire aanpak uit te breiden naar andere vormen van geweld tegen kinderen. De databank 'Effectieve jeugdinterventies' bevat 14 relevante interventies voor jongeren met seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar het is onduidelijk of er in het afgelopen jaar beleidsontwikkelingen zijn geweest om de toegang tot behandelprogramma's te verbeteren.

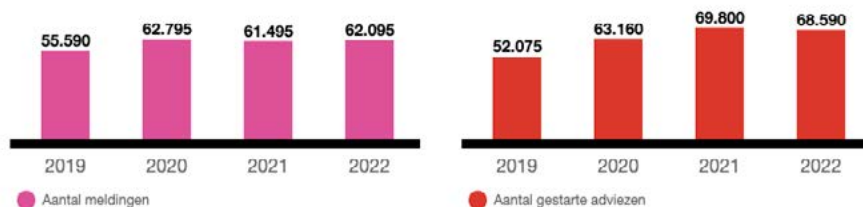
Er zijn maatregelen genomen voor het opzetten van een infrastructuur om kinderen te beschermen op de BES-eilanden, met als basis het

'Bestuursakkoord Aanpak Huiselijk Geweld en Kindermishandeling Caribisch Nederland 2021 – 2024'. Voorbeelden van genomen maatregelen zijn de werkconferentie 'No Mas No More' die in 2023 plaatsvindt, de Kindertelefoon BES, de grote voorlichtingscampagne 'Tei p'abo', en de bekrachtiging van het Verdrag van Istanbul.

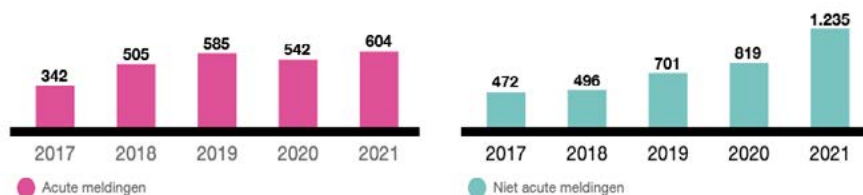
KENGETALLEN

Figuur 1. Totaal aantal meldingen en adviezen kindermishandeling bij Veilig Thuis 2019-2022

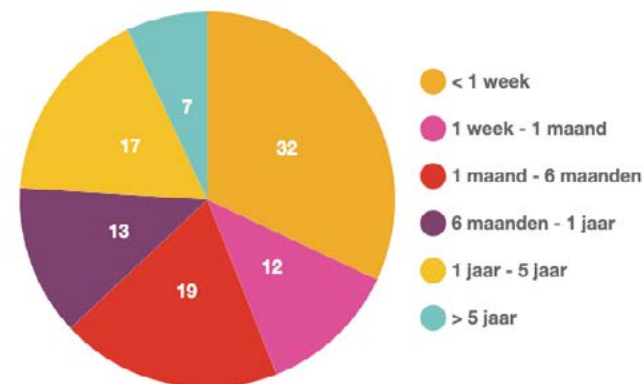
Bron: CBS dashboard Veilig Thuis, 'Aard van het geweld' [↗](#)

Figuur 2. Aantal acute en niet-acute meldingen (bij benadering) over seksueel misbruik van minderjarigen

Bron: 'Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen', 2017-2021.

Figuur 3. Meldingen van seksueel misbruik bij Veilig Thuis, uitgesplitst naar duur van het geweld 2019-2021

Bron: 'Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen', 2017-2021.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

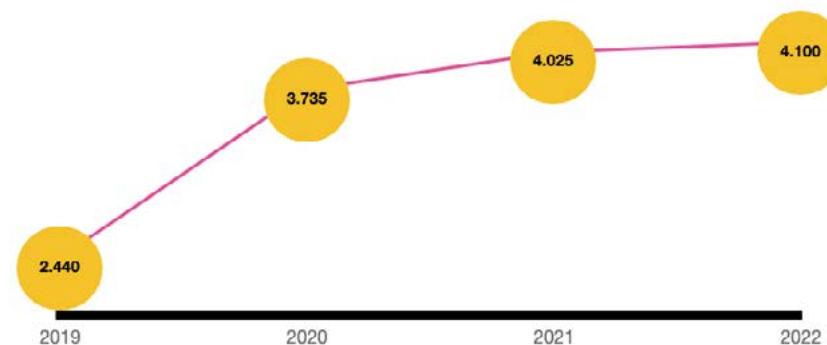
- **22a.** Zorg dat alle gevallen van geweld tegen kinderen daadwerkelijk worden onderzocht en dat er altijd wordt ingegrepen, ook in geval van verwaarlozing en seksueel misbruik, thuis en buitenshuis en in de digitale omgeving, met name in geval van seksuele uitbuiting, online agressie en grooming (online/offline benaderen van kinderen voor seksuele doeleinden).
- **22b.** Neem juridische en administratieve maatregelen voor het opzetten van een infrastructuur om kinderen te beschermen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius.
- **22d.** Verbeter maatregelen die ervoor zorgen dat kinderen die slachtoffer of getuige zijn van geweld onmiddellijke toegang hebben tot kindvriendelijke, multisectorale behandelingen en brede ondersteuning, zoals forensische vraaggesprekken en psychologische therapieën, door ervoor te zorgen dat de multidisciplinaire aanpak (MDA++) kindgericht is via de gebruikte methodologie met als doel de secundaire victimisatie van de kinderen te voorkomen.
- **22g.** Zorg dat in de wet het verbod op lijfstraffen in alternatieve zorginstellingen, dagopvang en scholen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius expliciet is vastgelegd en verbeter de bewustwordingscampagnes gericht op het bevorderen van positieve, geweldloze en participatieve vormen van opvoeden en straffen waarbij de negatieve gevolgen van lijfstraffen worden benadrukt.

- **22h.** Verbeter de toegang tot behandelprogramma's voor kinderen met seksueel grensoverschrijdend gedrag, onder wie kinderen die een zedenmisdrijf hebben begaan, en zorg ervoor dat deze kinderen passende therapeutische hulp krijgen en gebruik kunnen maken van de maatregelen ter bescherming van kinderen.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

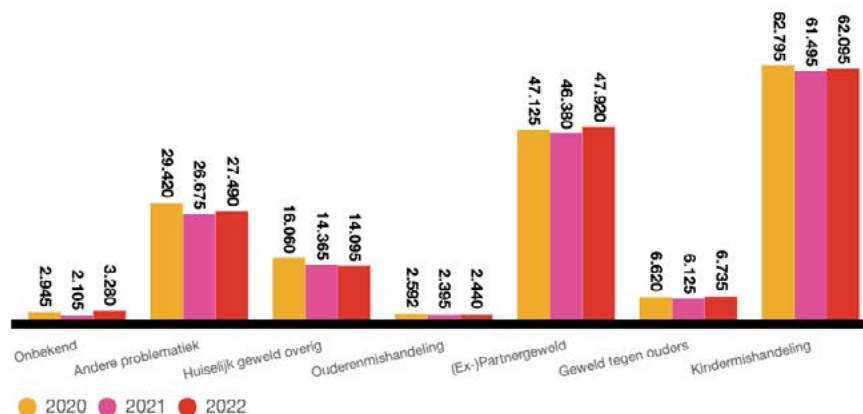
Aanbeveling 22a. Onderzoek alle gevallen van geweld tegen kinderen

Figuur 4. Aantal afgeronde diensten onderzoek door Veilig thuis over kindermishandeling

Bron: CBS dashboard Veilig Thuis, 'Aard van het geweld'

Figuur 5. Aard van het geweld en/of mishandeling van het totaal aantal meldingen bij Veilig Thuis

Bron: CBS dashboard Veilig Thuis, 'Aard van het geweld'

In 2022 was er bij 51% van het totaal aantal meldingen bij Veilig Thuis sprake van melding kindermishandeling. In 2021 was dat bij 52% en in 2020 bij 49%.

Het aantal afgeronde onderzoeken door Veilig Thuis is toegenomen van 2.440 in 2019, tot 3.735 in 2020, tot 4.025 in 2021 en tot 4.100 in 2022.

Aanbeveling 22h. Toegang tot behandelprogramma's voor kinderen met seksueel grensoverschrijdend gedrag

Over de periode 2017 – 2021 zijn geen CBS-data beschikbaar van het aantal kinderen in behandelprogramma's voor kinderen die seksueel grensoverschrijdend gedrag vertonen.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 22d. Onmiddellijke toegang van kinderen die slachtoffer of getuige zijn van geweld tot kindvriendelijke, multi-sectorale behandelingen en brede ondersteuning, door een kindgerichte multidisciplinaire aanpak (MDA++).

- **Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming en MDA++.** Het programma 'Geweld hoort nergens thuis' (GHNT) is vanaf 1 juni 2022 opgegaan in 'Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming', een gezamenlijk programma van het ministerie van Justitie en Veiligheid, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Er wordt gewerkt volgens de visie gefaseerd samenwerken aan veiligheid. Lokale (wijk)teams worden verstrekt. Er is een Multi Disciplinaire Aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling, de zogeheten MDA++. De eerste plus staat voor intersectoraal en de tweede plus voor specialistisch. In de eerste voortgangsrapportage staat dat een klein percentage van

zaken van huiselijk geweld en kindermishandeling dusdanig complex is dat (verbeterde) reguliere interventies de problemen niet oplossen. Voor deze gezinnen met multi-problematiek is de Multidisciplinaire Aanpak ++ (MDA++) bewezen effectief. ↗

- **Onderzoek werkzame elementen MDA++ aanpak.** In 2022 en 2023 werd de regionale implementatie van MDA++ via een leergang 'Actieonderzoek MDA++' verder versneld en verbeterd. In opdracht van het programma 'Geweld hoort nergens thuis' deed het Verwey-Jonker Instituut onderzoek naar MDA++ in twee pilotregio's en drie referentieregio's. ↗ De aanpak ziet er in elke regio net iets anders uit. MDA++ wordt over het algemeen positief beschouwd. In het rapport wordt aanbevolen om aan de bestaande, vooral organisatorische, bouwstenen een aantal meer inhoudelijke bouwstenen toe te voegen. En om bij de ontwikkeling van 'Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming' aan te sluiten bij en voort te bouwen op de kennis, ervaring en geleerde lessen binnen MDA++ en niet opnieuw te beginnen.
- **Effectiever stelsel voor jeugdbescherming en acuut betere jeugdbescherming** ↗ De Tweede Kamer is op 13 mei 2022 geïnformeerd over de stand van zaken binnen de jeugdbescherming. Met het programma 'Toekomstscenario kind- en gezinsbescherming', zet het kabinet in op een effectiever en eenvoudiger stelsel. De minister voor Rechtsbescherming heeft toezeggingen gedaan over verbetering van de rechtsbescherming van ouders en kinderen bij kinderbeschermingsmaatregelen, en zet verder in op het maken van regionale afspraken met gemeenten en gecertificeerde instellingen (GI's) om wachtlijsten, werkdruk en hoog personeelsverloop tegen te gaan.
- **Druk op jeugdbescherming verlagen.** In een brief van 11 november 2022 schrijven de minister voor Rechtsbescherming en de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport dat het kabinet extra maatregelen gaat nemen om op korte termijn de druk op de jeugdbescherming te verlagen. De focus ligt op het verlagen van de werkdruk van professionals, een voorrangsregeling voor de meest kwetsbare kinderen en het voorkomen dat kinderen uit gezinnen met ernstige problemen een kinderbeschermingsmaatregel opgelegd krijgen. Dat laatste kan vaak worden voorkomen door eerder hulp en ondersteuning te bieden.
- **Pakket maatregelen.** In september 2022 kondigde het kabinet een pakket maatregelen aan. In 2023 wordt 20 miljoen euro uitgetrokken door gemeenten en het Rijk om de werkdruk van jeugdbeschermers te verlagen en komt er 10 miljoen euro om meer professionals als zij-instromers te werven.
- **Nationaal Actieprogramma Aanpak seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld.** In januari 2023 presenteerden de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid het 'Nationaal Actieprogramma Aanpak grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld' aan de Tweede Kamer. ↗ Voor het actieprogramma wordt de komende jaren 11 miljoen euro vrijgemaakt.
- **Wetsvoorstel seksuele misdrijven aangepast.** ↗ In februari 2023 heeft de minister van Justitie en Veiligheid een nota van wijziging bij het wetsvoorstel seksuele misdrijven aan de Tweede Kamer aangeboden. Het wetsvoorstel wordt aangepast om slachtoffers beter te beschermen. De bijzondere verjaringsregeling voor seksuele

misdrijven wordt verruimd, slachtoffers van alle delictsvormen van verkrachting kunnen aanspraak maken op een tegemoetkoming uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven, en een strafrechtelijk verbod op kindersekspoppen wordt toegevoegd. Het wetsvoorstel seksuele misdrijven moderniseert de strafwetgeving voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Seksuele intimidatie, in het openbaar (offline en online), en sekschatting met kinderen onder de 16 jaar wordt strafbaar. Het streven is om de nieuwe wet in te laten gaan in 2024.

- **Versterking veilig onderwijs.** [↗](#) Onderwijsminister Wiersma stelde maatregelen voor om het toezicht en de controle bij informele lesinstituten te vergroten. Een Verklaring Omtrent het Gedrag wordt ook verplicht voor mensen die werken in het informele onderwijs. Voor het regulier onderwijs zijn nieuwe hulpmiddelen voorgesteld, waaronder een uitbreiding van de jaarlijkse schoolmonitor om een beter beeld te krijgen van wat er op school speelt. Ook moet de bestaande meldplicht seksueel misbruik worden uitgebreid naar seksuele intimidatie en moet er steviger worden ingegrepen bij ernstige incidenten. Met een versterking van het zogeheten klachtenstelsel wil minister Wiersma ervoor zorgen dat meldingen van leerlingen, ouders en docenten beter worden geregistreerd en onderzocht.

Aanbeveling 22b. Infrastructuur om kinderen te beschermen op BES-eilanden

- **Bestuursakkoord Aanpak Huiselijk Geweld en Kindermishandeling Caribisch Gebied 2021 – 2024** [↗](#) Dit akkoord richt zich op preventie

door bewustwording en voorlichting over huiselijk geweld en kindermishandeling. Daarnaast streeft het naar deskundigheidsbevordering van de betrokken professionals op de eilanden. Het beoogt de hulpverlening en samenwerking in de keten te versterken. Er moet veilige opvang komen voor slachtoffers van huiselijk geweld en kindermishandeling. De samenwerking tussen zorg, politie en justitie moet versterkt worden om de cirkel van geweld te doorbreken. Er moet een goed functionerende laagdrempelige meldstructuur komen voor professionals en burgers om (vermoedelijke) situaties van huiselijk geweld en kindermishandeling te melden. Bestaande wet- en regelgeving met betrekking tot de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling moet waar nodig aangevuld worden. De afgelopen jaren is met hulp van UNICEF en de Interlandelijke Taskforce Kinderrechten gewerkt aan het verbeteren van kinderrechten in Caribisch Nederland.

- **Tijdelijk huisverbod, Kindertelefoon en advies- en meldpunten.** [↗](#) In 2022 is een pilot met een tijdelijk huisverbod voor plegers van huiselijk geweld gestart. De Kindertelefoon BES is van start gegaan op 16 maart 2022 op Sint Eustatius en op 27 juni 2022 op Saba. Een algemene maatregel van bestuur is in voorbereiding voor het vastleggen van de taken van de advies- en meldpunten. Het streven is om deze maatregel 1 januari 2024 in te voeren.
- **Burgerlijk Wetboek en Verdrag van Istanbul.** [↗](#) Op 25 februari 2022 informeerde de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de Tweede Kamer over de voortgang van de bekrachtiging van het Verdrag van Istanbul in Caribisch Nederland. Per 1 januari 2022 is aan het Burgerlijk Wetboek BES toegevoegd dat ouders en anderen

die een kind verzorgen en opvoeden, zoals voogden of pleegouders, verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van het kind en dat er geen geestelijk of lichamelijk geweld gebruikt mag worden in het opvoeden van een kind. ↗ Een kind vernederend behandelen is niet toegestaan. Kindermishandeling was al strafbaar op basis van het Wetboek van Strafrecht BES.

Aanbeveling 22g. Verbod op lijfstraffen en de bewustwording op BES-eilanden

- **Campagnes 'Tei p'abo' en 'Positive parenting'.** ↗ In september 2022 is het Openbaar Lichaam Bonaire samen met eerste- en tweedelijns hulpverleningsorganisaties een grote voorlichtingscampagne 'Tei p'abo' gestart over huiselijk geweld en kindermishandeling. In 2022 is in samenwerking met UNICEF gewerkt aan de campagne 'Positive parenting'.

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Voortgang aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling. Op 22 september 2023 informeerde de minister van Justitie en Veiligheid en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) de Tweede Kamer over de voortgang van de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling. Er zijn en worden stappen vooruit gezet in de aanpak van kindermishandeling en huiselijk geweld, maar er is ook nog veel nodig. ↗

Jeugdhulp en jeugdbescherming

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

24

DEFINITIE JEUGDHULP

Wat verstaan we onder Jeugdhulp?

- **ondersteuning van, en hulp en zorg, niet zijnde preventie, aan jongeren en hun ouders bij het verminderen, stabiliseren, behandelen en opheffen van of omgaan met de gevolgen van psychische problemen en stoornissen, psychosociale problemen, gedragsproblemen of een verstandelijke beperking van de jeugdige, of opvoedingsproblemen van ouders;**
 - **het bevorderen van de deelname aan het maatschappelijk verkeer en van het zelfstandig functioneren van jongeren met een verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke beperking, een chronisch psychisch probleem of een psychosociaal probleem en die de leeftijd van achttien jaar nog niet hebben bereikt;**
 - **het ondersteunen bij of het overnemen van activiteiten op het gebied van de persoonlijke verzorging gericht op het opheffen van een tekort aan zelfredzaamheid bij jongeren met een verstandelijke, lichamelijke of zintuiglijke beperking of een somatische of psychiatrische aandoening of beperking.**
- (Artikel 1.1 van de Jeugdwet).

DEFINITIE JEUGDBESCHERMING

Wat verstaan we onder Jeugdbescherming?

- **een maatregel die de rechter dwingend oplegt wanneer een gezonde en veilige ontwikkeling van een kind of jeugdige wordt bedreigd en vrijwillige hulp niet of niet voldoende helpt. Een kind of jongere wordt dan 'onder toezicht gesteld' of 'onder voogdij geplaatst'. (CBS).**

FOCUS

Makkelijk toegang kunnen krijgen tot hulp zonder er heel lang op te moeten wachten.

18.150

2018

18.395

2022

**Aantal jongeren in
residentiele jeugdhulp**

JEUGDHULP EN JEUGDBESCHERMING

Wat is er in Nederland gebeurd op het gebied van Jeugdhulp en Jeugdbescherming in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

Bijna alle aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité op het gebied van jeugdhulp en jeugdbescherming krijgen vanaf maart 2022 tot maart 2023 aandacht in data of beleid. Data laten zien dat het aantal jongeren in residentiële jeugdhulp de afgelopen jaren grotendeels gelijk is gebleven, met een lichte daling in 2022. Het aantal kinderen op de wachtlijst voor pleegzorg is in 2022 gedaald. Ook het aantal spoeduisplaatsingen is gedaald ten opzichte van 2020. Er zijn nog wel onderwerpen waar niet genoeg over bekend is, dit noemen we 'witte vlekken' in de gegevens over jeugdhulp en jeugdbescherming.

We hebben bijvoorbeeld geen informatie over hoeveel kinderen uit huis geplaatst worden puur vanwege geldproblemen in het gezin. Dit komt omdat er vaak meerdere redenen meespelen en de rechter een uithuisplaatsing toetst op grond van het noodzakelijkheids criterium (tweede deel aanbeveling 24a). Ook ontbreekt een centrale registratie van gezinshuizen. Er zijn geen data beschikbaar over doorverhuizingen van kinderen binnen de residentiële jeugdhulp. De monitoring en evaluatie van de kwaliteit van zorg in alternatieve zorginstellingen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius zijn als voornemen geformuleerd, maar er zijn nog geen gegevens beschikbaar. En tot slot weten we niet hoeveel aanbevelingen van de Evaluatie Jeugdwet 2018 echt zijn opgevolgd.

KENGETALLEN

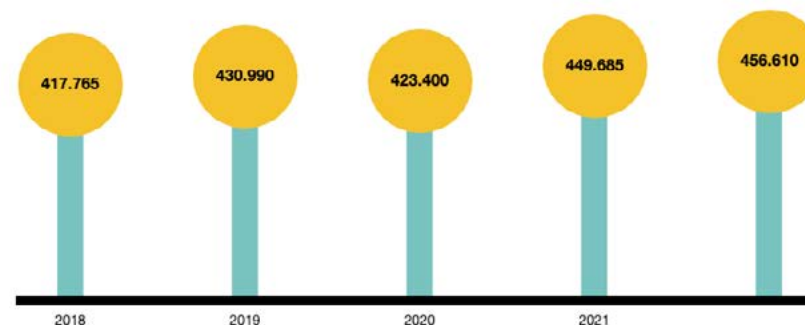
Hieronder staan algemene cijfers over jeugdhulp en jeugdbescherming in Nederland.* [↗](#)

Figuur 1. Jeugdhulp en -bescherming

Bron Jeugdhulp met verblijf: CBS (2022), Bron Kinderen met een OTS (peildatum 31 december): CBS (2022), Bron Kinderen in Pleegzorg: Factsheet Pleegzorg 2021.

Figuur 2. Totaal aantal kinderen met jeugdhulp

Bron: Totaal Jeugdhulp: CBS (2022)

In 2022 kregen ruim 446 duizend jongeren jeugdhulp omdat ze problemen hadden. Dat is meer dan in voorgaande jaren. Ongeveer 42.500 van deze jongeren kregen jeugdhulp met verblijf, dat wil zeggen enige vorm van uithuisplaatsing, waaronder bijvoorbeeld ook deeltijdpleegzorg. Het aantal jongeren met een reguliere ondertoezichtstelling is in 2022 gedaald naar 19.390 jongeren. Er werden in 2022 minder maatregelen gestart en meer maatregelen beëindigd dan in 2021. Er hebben in 2022 in totaal 21.705 kinderen en jongeren pleegzorg ontvangen. Dat zijn er 1.043 minder dan het jaar ervoor.

* De grafiek toont kinderen van gedupeerde ouders die per jaar uit huis zijn geplaatst, met nog 645 lopende uithuisplaatsingen in juni 2022.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **24a.** Verbied dat kinderen uit hun gezinssituatie worden weggehaald en geplaatst in alternatieve zorg slechts op basis van de economische situatie van het betreffende gezin, waaronder ook het verblijf van ouders in de daklozenopvang, en zorg ervoor dat kinderen die in zo'n opvang verblijven brede ondersteuning krijgen.*
- **25a.** Zorg voor verdere verbetering van het pleegzorgsysteem en de gezinsvervangende huizen om zo het institutionaliseren van kinderen, met name jonge kinderen, af te bouwen en geef gezinnen voldoende financiële middelen om de zorg binnen het gezin te stimuleren en te ondersteunen.
- **25c.** Onderneem meer gerichte actie om het aantal nooduithuisplaatsingen te verminderen.
- **25d.** Voorkom het veelvuldig doorplaatsen van kinderen in alternatieve zorginstellingen en monitor de kwaliteit van zorg in deze instellingen, waaronder een betere bereikbaarheid van de landelijke Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en vertrouwenspersonen.
- **25g.** Zorg voor regelmatige monitoring en evaluaties van de kwaliteit van zorg in alternatieve zorginstellingen op Bonaire, Saba en Sint Eustatius.
- **25i.** Implementeer de aanbevelingen van de evaluatie uitgevoerd in 2018 van de Jeugdwet, inclusief die inzake hulp aan kinderen in kwetsbare situaties en de toewijzing van financiële middelen aan kinderen die uit hun gezinssituatie zijn weggehaald.

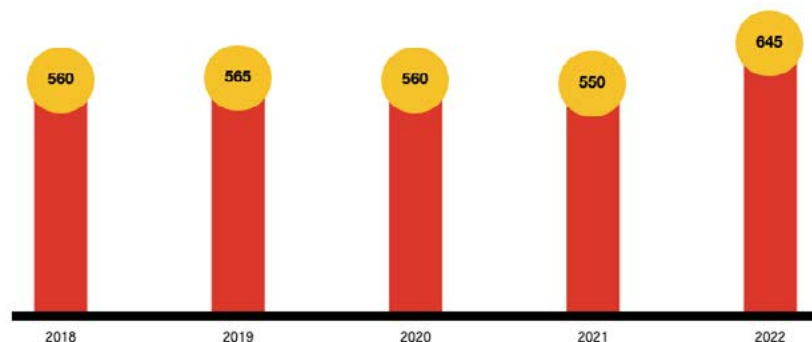
CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 24a. Uithuisplaatsingen economische vs. niet-economische redenen

In totaal zijn 2.090 kinderen van gedupeerden van de toeslagenaffaire uit huis geplaatst tussen 2015 en eind juni 2022. Uit figuur 3 blijkt dat er daarvan nog 645 kinderen op 30 juni 2022 niet bij hun ouders of verzorgers woonden. ↗

* Bij aanbeveling 24a gaat het zowel over uithuisplaatsingen van kinderen van door de Toeslagenaffaire gedupeerde ouders, als uithuisplaatsingen van kinderen van dakloze ouders. Op deze pagina wordt alleen ingegaan op kinderen van door Toeslagenaffaire gedupeerde ouders, onder het thema Armoede komt dakloosheid aan bod. Onder punt 4 en 5 wordt verder ingegaan op een uithuisplaatsing *niet slechts op basis van economische redenen* en het noodzakelijkheids criterium.

Figuur 3. Uithuisplaatsingen van kinderen van door Toeslagenaffaire gedupeerde ouders

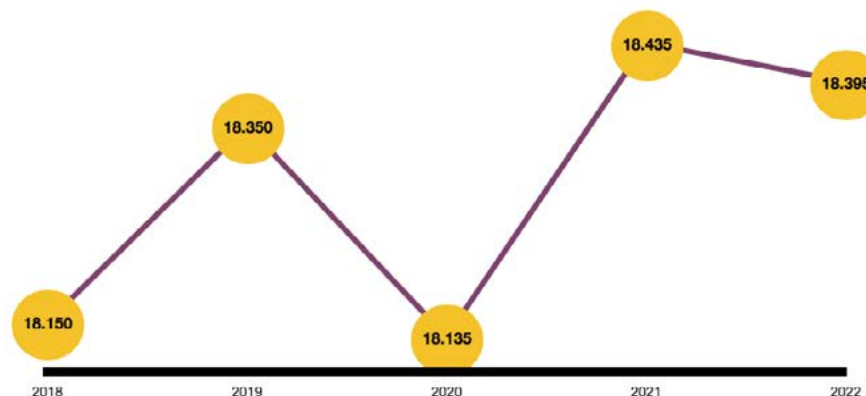

Bron: CBS (lijst UHT okt. 2022). [↗](#)

Figuur 3 toont kinderen van gedupeerde ouders die per jaar uit huis zijn geplaatst, met nog 645 lopende uithuisplaatsingen in juni 2022.

Aanbeveling 25a. Kinderen in residentiële jeugdhulp, pleegzorg en gezinshuizen

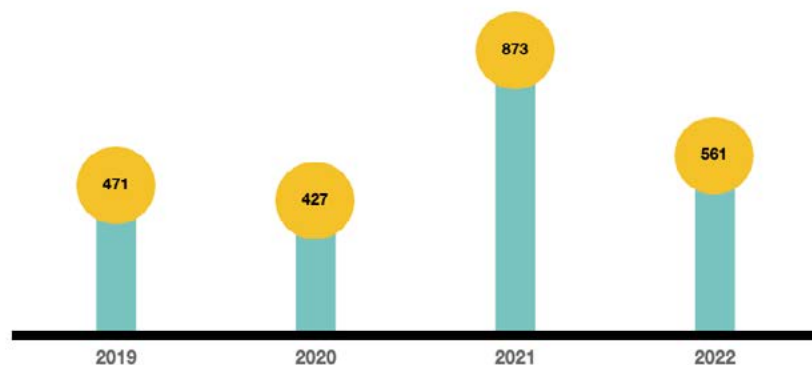
Figuur 4. Aantal jongeren in residentiële jeugdhulp

Bron: NJI Cijfers over residentiële jeugdhulp [↗](#)

Figuur 4 laat zien dat het totaal aantal jongeren in residentiële jeugdhulp tussen 2018 en 2022 grotendeels stabiel is gebleven, na een eerdere daling tussen 2017 en 2018. Het aantal jongeren steeg tussen 2020 en 2021 met bijna 2%, daarna kwam er een lichte daling naar 18.395.

Figuur 5. Aantal kinderen dat op pleegzorg wacht

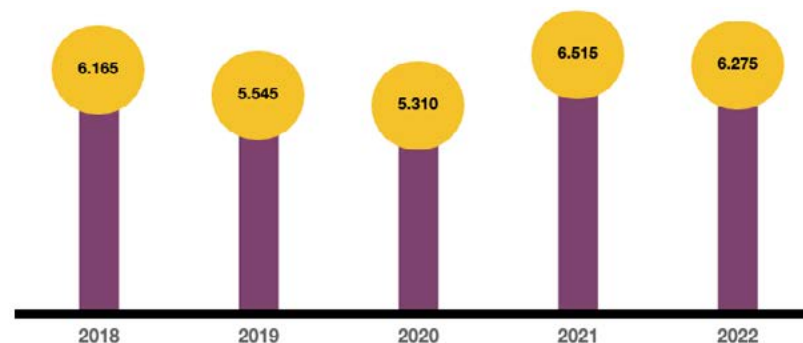

Bron: Factsheets Pleegzorg Nederland (2019 – 2022)

In figuur 5 is het aantal kinderen weergegeven dat op pleegzorg wacht. Dit aantal was tussen 2019 en 2020 redelijk stabiel, steeg in 2021 met ruim 104% naar 873 kinderen, waarna er een daling kwam naar 561 kinderen in 2022.

Het aantal kinderen in gezinsgericht verblijf (zoals een gezinshuis of zorgboerderij) daalde tussen 2018 en 2020 van 6.165 kinderen naar 5.310 kinderen en steeg in 2021 naar 6.540 kinderen, waarvan er volgens de laatste telling 3.678 kinderen in gezinshuizen verbleven. Dit cijfer is echter een indicatie. Vooralsnog bestaat er geen centrale registratie van gezinshuizen in Nederland. [↗](#) Ten opzichte van 2021 daalde in 2022 het aantal kinderen in gezinsgericht verblijf licht naar 6.275, zo laat figuur 6 zien.

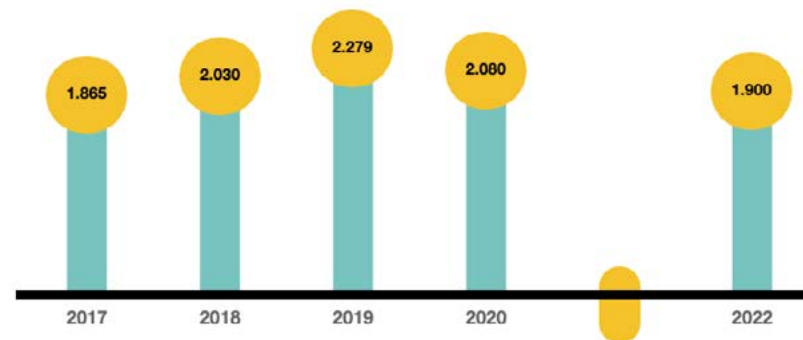
Figuur 6. Gezinsgericht verblijf

Bron: CBS (2023) [↗](#)

Aanbeveling 25c. Spoeduisplaatsingen

Figuur 7. Aantal spoeduisplaatsingen⁴

Bron: ministeriële informatie via uitvraag Kinderrechtencollectief 2021 en CBS (Jeugdbescherming en Jeugdreclassering 2022)

Figuur 7 laat zien dat het aantal spoeduisplaatsingen van kinderen na een jarenlange stijging, tussen 2019 en 2020 licht is gedaald met een afname van ongeveer 9%. Er zijn geen cijfers beschikbaar over 2021. Met ingang van 2022 ontvangt het CBS van de Gecertificeerde Instellingen ook informatie over de machtigingen uithuisplaatsing (MUHP) die door de rechter zijn opgelegd. In 2022 waren er 10.045 jeugdigen over wie de rechter een uithuisplaatsing heeft uitgesproken. Bij 1.900 van hen ging het bij de start van de uithuisplaatsing om een voorlopige ondertoezichtstelling en dus om een spoedmachtiging uithuisplaatsing.

Aanbeveling 25d. Doorverhuizingen van kinderen binnen de residentiële jeugdhulp

Landelijke cijfers over het aantal doorverhuizingen binnen de residentiële jeugdzorg ontbreken.*

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 24a. Totaal aantal uithuisplaatsingen uitgesplitst naar economische versus niet economische redenen

- **Onderzoek van CBS naar kinderschermingsmaatregelen.**
Kwantitatief onderzoek van CBS op verzoek van Inspectie Justitie en Veiligheid naar kinderschermingsmaatregelen bij kinderen van gedupeerden van de toeslagenaffaire (publicatiedatum 30-01-2023).

Onderzocht is of gezinnen die slachtoffer zijn geworden van de toeslagenaffaire disproportioneel in aanraking zijn gekomen met kinderschermingsmaatregelen. Er werd in het onderzoek geen bewijs gevonden dat gedupeerden als gevolg van dupering extra vaak kinderschermingsmaatregelen opgelegd hebben gekregen in het gezin. [↗](#)

- **Uithuisplaatsing Kinderopvangtoeslag.** In de Kamerbrief van 31 maart 2022 over de Uitvoering Aanpak Uithuisplaatsing Kinderopvangtoeslag gaf het ministerie van Veiligheid en Justitie aan dat extra ondersteuning wordt geboden aan gedupeerde ouders van de toeslagenaffaire met uithuisgeplaatste kinderen. Belangrijke toezeggingen zijn dat er een herziening van de uithuisplaatsing kan plaatsvinden, er een Landelijk Ondersteuningsteam is opgericht en er gratis rechtsbijstand mogelijk is voor gedupeerde ouders.
- **Kindregeling.** Ook kwam er een Kindregeling vanaf 4 november 2022. Dit is een herstelregeling die kinderen van door de Toeslagenaffaire gedupeerde ouders recht geeft op een geldbedrag, brede hulp en ondersteuning. De Kindregeling is onderdeel van de Wet Hersteloperatie Toeslagen (herstelwet 36.151). [↗](#)

* Het Vergeten Kind heeft in 2022 een steekproefonderzoek uitgevoerd onder 118 uithuisgeplaatste kinderen. Van de 118 kinderen in de steekproef heeft 75% op meerdere plekken gewoond sinds de uithuisplaatsing, waarbij kinderen die verhuizen gemiddeld 4 doorplaatsingen meemaken.

Aanbeveling 25c. Meer actie om spoeduisplaatsingen te verminderen

- **Richtlijn Uithuisplaatsing en Terugplaatsing.** In januari 2023 is de Richtlijn Uithuisplaatsing en Terugplaatsing gepubliceerd, met een groter accent op terugplaatsing in vergelijking met de vorige versie van de richtlijn. Er ligt meer focus op het zo thuis mogelijk opgroeien [↗](#)
- **Kosteloze rechtsbijstand.** In de Kamerbrief van 18 november 2022 van het ministerie van Justitie en Veiligheid werd het voornemen geuit om de tijdelijke beleidsregel pilot kosteloze rechtsbijstand bij gezagsbeëindiging (regeling van 1 januari 2023 – juli 2024) vanaf juli 2023 uit te breiden met kosteloze rechtsbijstand bij uithuisplaatsingen.

Aanbeveling 25g. Monitoring en evaluaties van de kwaliteit van zorg in alternatieve zorginstellingen op de BES-eilanden.

- **Evaluatieonderzoek.** In 2014 is het laatste evaluatieonderzoek uitgevoerd waarin aanbevelingen werden gedaan. [↗](#) [↗](#)
- **BES-eilanden.** In de Kamerbrief van 29 september 2022 van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) aan de Tweede Kamer over de BES-Eilanden sprak VWS de ambitie uit om “een met Europees Nederland gelijkwaardig voorzieningenniveau te borgen op de eilanden en de kwaliteit en toegankelijkheid van het stelsel duurzaam te verankeren”. [↗](#)

Aanbeveling 25i. Implementeer aanbevelingen van de evaluatie uit 2018 van de Jeugdwet

- **Hervormingsagenda Jeugd.** In de Kamerbrief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan de Eerste en Tweede Kamer van 20 februari 2023 werd het streven uitgesproken om in het voorjaar tot besluitvorming te komen over de Hervormingsagenda Jeugd. [↗](#) De Hervormingsagenda Jeugd is een koersdocument voor de noodzakelijke aanpassingen in de jeugdzorg voor de middellange termijn, met als kerntaken dat zorg en ondersteuning beter en tijdiger op de juiste plek ingezet kunnen worden en de jeugdzorg beheersbaar, duurzaam en financieel houdbaar gemaakt kan worden.
- **Problemen in de jeugdbescherming.** In de Kamerbrief van het ministerie van Justitie en Veiligheid aan de Tweede Kamer van 16 maart 2023 wordt ingegaan op de signaalbrief van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en Inspectie Justitie en Veiligheid over de problemen in de jeugdbescherming. [↗](#)
- **Kamerbrief over jeugdzorgstelsel.** In de Kamerbrief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan de Tweede Kamer van 13 mei 2022 over het jeugdzorgstelsel [↗](#) kwamen de volgende ontwikkelingen aan bod:
 - **Ondersteuningsteam Zorg voor de Jeugd** bouwt aan een lerend jeugdstelsel dat kinderen en jongeren in Nederland helpt gelukkig en veilig op te groeien. Binnen het Ondersteuningsteam is er een Team Aanpak Wachttijden.
 - **Toekomstscenario Kind- en Gezinsbescherming**, een gezamenlijk programma van het ministerie van Justitie en Veiligheid, het

ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, waarin nauw samengewerkt wordt met de partners in het veld, heeft als doel om de jeugdbescherming effectiever en slimmer te organiseren. [↗](#)

- **Aanpak voor verbetering van jeugdhulp.** In de Kamerbrief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan de Tweede Kamer van 14 november 2022 werd ingegaan op de hervormingen in de jeugdzorg en wordt de voortgang geschetst van de aanpak voor verbetering van de jeugdhulp, inclusief jeugdbescherming en jeugdreclassering [↗](#)
- **Plan ter verbetering van de rechtsbescherming.** De Kamerbrief van het ministerie van Justitie en Veiligheid aan de Tweede Kamer van 18 november 2022 bood een plan ter verbetering van de rechtsbescherming in de jeugdbescherming. Waaronder rechtsbijstand van een gespecialiseerde advocaat bij gezagsbeëindiging en uithuisplaatsing en toetsing van het perspectiefbesluit. [↗](#)

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Voortgangsbrief uithuisplaatsingen Kinderopvangtoeslagaffaire. In de Voortgangsbrief uithuisplaatsingen Kinderopvangtoeslagaffaire van 5 juni 2023 deed het ministerie van Veiligheid en Justitie verslag van de extra ondersteuning die wordt geboden aan gedupeerde ouders van de toeslagenaffaire met uithuisgeplaatste kinderen, waaronder de

herziening van de uithuisplaatsing, het Landelijk Ondersteuningsteam en de gratis rechtsbijstand voor gedupeerde ouders, waarvan 44 ouders gebruik hebben gemaakt op peildatum 28 april 2023. [↗](#)

Rapport 'Wachten is kwetsbaar'. In de Kamerbrief van het ministerie van Veiligheid en Justitie van 5 juni 2023 [↗](#) werd een reactie gegeven op het rapport 'Wachten is kwetsbaar' van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd over de wachtlijsten van de Raad voor de Kinderbescherming. [↗](#)

Jeugdzorg Caribisch Nederland. Op 7 juni 2023 werden bestuurlijke afspraken gemaakt over de jeugdzorg in Caribisch Nederland, waarin onder andere kwaliteitsnormen voor zorginstellingen zijn opgenomen. [↗](#)

Hervormingsagenda Jeugd definitief vastgesteld. In de Kamerbrief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan de Tweede Kamer van 20 juni 2023 werd aangegeven dat de Hervormingsagenda Jeugd 2023–2028 definitief vastgesteld is. Daarin staan afspraken over een fundamentele verbetering van de jeugdzorg. [↗](#)

Rapport 'Het kind van de rekening'. In de Kamerbrief van 12 september 2023 van het ministerie van Veiligheid en Justitie werd het rapport van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd 'Het kind van de rekening' aan de Tweede Kamer aangeboden. De inspectie onderzocht of het falen van de overheid in de kinderopvangtoeslagaffaire doorwerkte in de jeugdbescherming. Minister Weerwind gaf naar aanleiding van het rapport aan tot verbeteringen in de aanpak te komen. Hij beloofde de Tweede Kamer de beleidsreactie op het rapport in oktober 2023 te sturen. [↗](#)

Hervormingsagenda Jeugd. In de Kamerbrief van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport aan de Tweede Kamer van 20 juni 2023 werd aangegeven dat de Hervormingsagenda Jeugd 2023–2028 definitief vastgesteld is, daarin wordt ingezet op het voorkomen en terugdringen van residentiële jeugdhulp. [↗](#) Over pleegzorg werd daarin onder andere aangegeven dat de ‘Handreiking Tarifiering en Inkoop Pleegzorg’ met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Jeugdzorg Nederland en de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen is opgesteld vanuit een breed gedragen ambitie om pleegzorg in alle regio’s uniformer en transparanter te organiseren. [↗](#)

Rechtsbijstand voor ouders. In oktober 2023 werd de pilot kosteloze rechtsbijstand voor ouders die te maken krijgen met een gezagsbeëindiging (waarvan in het eerste half jaar van 2023 ongeveer 400 gebruik maakten) [↗](#) uitgebreid naar ouders die te maken krijgen met een procedure waarbij de overheid hun kind(eren) uit huis wil plaatsen. [↗](#)

Mentaal
welzijn

KINDER
RECHTEN
in beweging

25

DEFINITIE

Wat verstaan we onder mentaal welzijn?

Mentaal welzijn gaat over de manier waarop je je verhoudt tot jezelf en tot anderen en hoe je omgaat met de uitdagingen in het dagelijks leven. Tegelijkertijd gaat het ook over hoe jij en anderen in de samenleving dit ervaren. (Bron: Trimbos/RIVM)*

* Definitie opgesteld door het Trimbos-instituut en het RIVM in opdracht van het ministerie van VWS.

FOCUS
Preventie

JONGENS MEISJES

11,5%

Basisonderwijs

20,5%

Basisonderwijs

21%

Voortgezet
onderwijs

44,4%

Voortgezet
onderwijs

Laag emotioneel
welbevinden in %

Bron: HBSC-monitor 2021, via Trimbos

MENTAAL WELZIJN

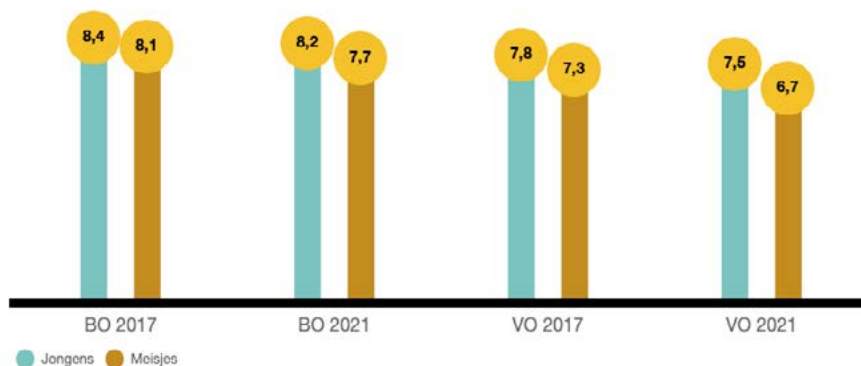
Wat is er in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité in Nederland gedaan om het mentaal welzijn van kinderen te verbeteren?

De cijfermatige data over mentaal welzijn geven geen volledig overzicht, onder andere omdat gegevens niet uitgesplitst worden naar leeftijd. Uit de data komt naar voren dat er een daling in het welbevinden van kinderen heeft plaatsgevonden. De beschikbare cijfers dateren uit 2017 en 2021, het is hierdoor lastig op te maken welke ontwikkelingen er jaarlijks plaatsvonden. In de cijfers is te zien dat het aantal zelfdodingen onder kinderen van tot 19 jaar gestegen is. Er zijn geen cijfers bekend van het mentaal welzijn van de kinderen en jongeren in Caribisch Nederland. In 2022 en 2023 zijn verschillende maatregelen genomen om het mentaal welzijn onder jongeren te verbeteren. Jongeren denken via het jongerenpanel Mentale Gezondheid mee met preventief beleid. Naar aanleiding van de aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité wordt er op verschillende manieren geïnvesteerd in de aanpak van de onderliggende oorzaken van zelfdoding en de slechte geestelijke gezondheid van kinderen (aanbeveling 29b). Er wordt minder aandacht besteed aan de verbetering van de geestelijke gezondheidszorg om kinderen tijdig de noodzakelijke zorg te geven (aanbeveling 29a).

KENGETALLEN

Figuur 1. Cijfer levenstevredenheid BO en VO 2017 en 2021.

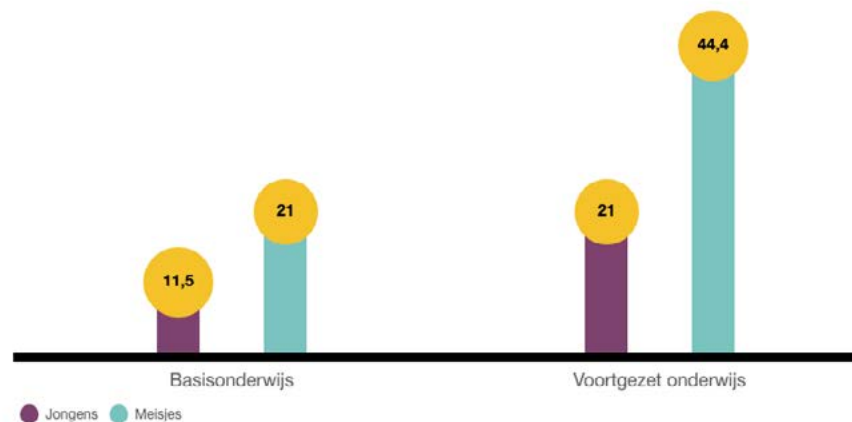

Bron: HBSC-monitor 2021 en HBSC-monitor 2017 [↗](#)

In 2021 gaven leerlingen op de basisschool hun leven gemiddeld een 8,0, in 2017 was dat gemiddeld een 8,3. In het voortgezet onderwijs was dit cijfer in 2021 een 7,1 en in 2017 was dat een 7,6.

Figuur 2. Laag emotioneel welbevinden in %

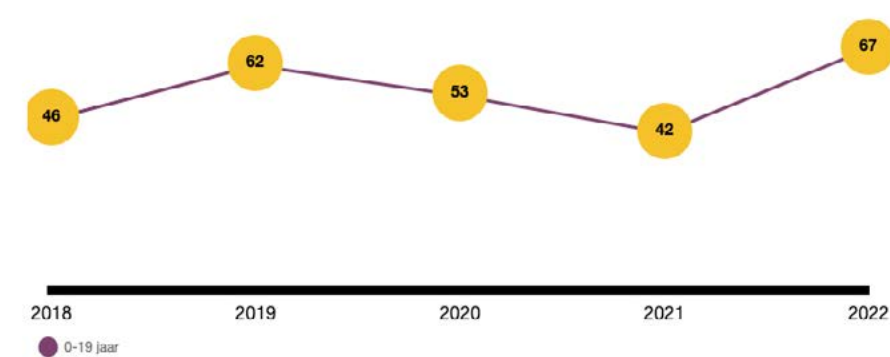
Gebaseerd op de som van scores op een schaal – ‘laag’ is onder het middelpunt van de maximale score.

Bron: HBSC-monitor 2021, via [↗](#)

Uit deze kengetallen blijkt dat het welbevinden van scholieren in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in 2021 is gedaald ten opzichte van 2017. Op de basisschool rapporteert 16 procent van de leerlingen een laag niveau van emotioneel welbevinden. Dit geldt voor 32 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs. (HBSC 2021: pagina 64). Hoewel in 2017 een andere definitie van levenstevredenheid is gebruikt, is vergeleken met 2017 de levenstevredenheid van scholieren afgenomen.

Figuur 3. Aantal zelfdodingen onder kinderen (tot 19 jaar)

Bron: CBS

In 2022 is het aantal zelfdodingen onder kinderen en jongeren tussen 0 en 19 jaar gestegen ten opzichte van vijf jaar geleden.

Figuur 4. Aantal jongeren (0-22 jaar) met jeugdhulp naar financieringsvorm

De term jeugdhulp omvat alle vormen van hulp en ondersteuning van licht ambulant tot en met intensieve, zeer gespecialiseerde zorg in een al dan niet gesloten setting. De jeugd-ggz valt hier ook onder. [↗](#)

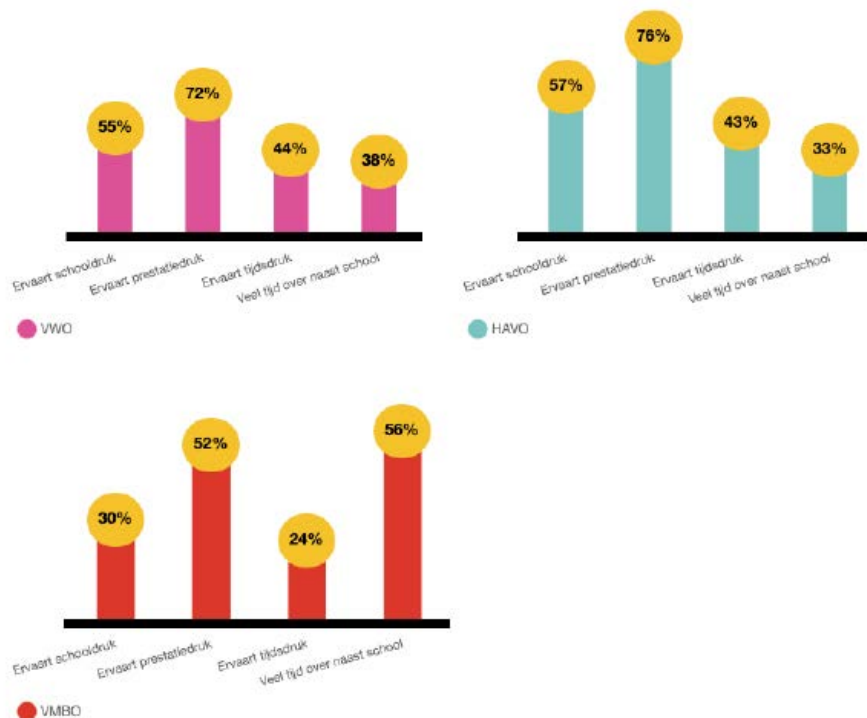
	2018	2019	2020	2021	2022
Totaal	417.765	430.990	423.400	449.685	456.605
Alleen zorg in natura (in %)	94,8	93,4	95,3	97,9	96,8
Alleen persoonsgebonden budget (in %)	1,6	1,4	1,6	1,3	1
Zowel zorg in natura als persoonsgebonden budget (in %)	3,5	3,2	3,1	2,7	2,2

Bron: CBS (rapportage met voorlopige cijfers over jeugdhulp in 2021).

De meeste kinderen en jongeren ontvingen zorg in natura. Dat betreft jeugdhulp die direct aan de jeugdhulpverlener wordt vergoed door de gemeente. In 2022 kregen bijna 452 duizend jongeren jeugdhulp in natura. In 2021 waren dit er iets meer. Omdat het de voorlopige cijfers over 2022 betreft, zal naar verwachting het aantal jongeren in de

definitieve schatting over 2022 hoger gaan uitvallen.* Sinds 2015 nam het aantal kinderen met jeugdzorg toe.

Figuur 5. School- en prestatiedruk 2021

Bron: Enquête SEO 2021, via Trimbo

Prestatiedruk komt veel voor bij meisjes, scholieren uit hogere leerjaren en het schooltype havo en vwo. Bij ervaren schooldruk zijn er geen grote verschillen tussen schooltype, sekse en leeftijd.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **29a.** Verbeter de geestelijke gezondheidszorg en -programma's voor kinderen, waaronder de toekenning van genoeg personeel en technische en financiële middelen voor preventieve maatregelen in het kader van het jeugdzorgprogramma, de ontwikkeling van therapeutische geestelijke gezondheidszorg binnen gemeenschappen en voldoende gekwalificeerde medische professionals, zoals kinderpsychologen en -psychiaters, zodat kinderen tijdig de noodzakelijk geestelijke gezondheidszorg krijgen.
- **29b.** Investeer in de aanpak van de onderliggende oorzaken van zelfdoding en de slechte geestelijke gezondheid van kinderen en zorg ervoor dat de ideeën van kinderen worden meegenomen bij de ontwikkeling van behandelmethodes bedoeld voor kinderen.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 29a. Verbeter de geestelijke gezondheidszorg

- **Cijfers over geestelijke gezondheidszorg voor jeugdigen (jeugd-ggz).**

* Bakker, R. (26-4-2023). *1. Jongeren met jeugdhulp*. Centraal Bureau voor de Statistiek.

Sinds 2015 is de verantwoordelijkheid voor de jeugdzorg, waaronder jeugd-ggz, overgedragen aan de gemeenten. Sinds die tijd zijn er geen landelijk gegevens verschenen over jeugd in de generalistische basis-ggz (lichte tot matige psychische problemen) en specialistische ggz (ernstige, complexe of vaker terugkerende klachten). [↗](#)

- **Aantal kinderen op wachtlijst jeugd-ggz.** De cijfers van wachtlijsten zijn niet uitgesplitst naar leeftijd en vormen dus een blinde vlek.
- **Cijfers Caribisch Nederland.** Recente cijfers en ontwikkelingen op bovengenoemde onderwerpen zijn voor Caribisch Nederland niet terug te vinden.

Aanbeveling 29b. Oorzaken van zelfdoding en de slechte geestelijke gezondheid

- **Cijfers over zelfbeschadiging.** Per 100.000 inwoners van Nederland waren er in 2021 91 bezoeken aan de Spoedeisende hulp (SEH) in verband met zelfbeschadiging. Jongeren van 15-19 jaar vormden, met 230 SEH-bezoeken per 100.000 jongeren van die leeftijd, de grootste groep. [↗](#)
- **Aantal kinderen en jongeren met depressie.** In 2022 zegt ruim 6 procent van de jongeren van 12 tot 18 jaar dat ze in het afgelopen jaar minstens zes maanden een depressie hebben gehad. Ten opzichte van 2021 is er sprake van een daling. Toen ging het om bijna 7 procent van de jongeren. [↗](#) Over kinderen met een gediagnosticeerde depressie zijn geen Nederlandse cijfers bekend.
- **Aantal jongeren met emotionele problemen.** Emotionele problemen onder scholieren in het basis- en voortgezet onderwijs, zijn de afgelopen vier jaar fors toegenomen. De grootste toename van was te

zien onder meisjes, zo blijkt uit het onderzoek 'Health Behaviour in School-aged Children' (HBSC) van 2021.[4]* In het basisonderwijs heeft in 2021 23,4 procent van de leerlingen emotionele problemen ervaren. In het voortgezet onderwijs zei 27,9 procent daar last van te hebben. In 2017 ging het om respectievelijk 10,9 procent en 18,2 procent van de leerlingen.

- **Cijfers Caribisch Nederland.** Recente cijfers en ontwikkelingen op bovengenoemde onderwerpen in Caribisch Nederland bestaan niet.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 29a. Verbeter de geestelijke gezondheidszorg

- **Maatregelen wachttijden ggz.** In november 2021 is in 28 van de 31 ggz-regio's een transfermechanisme opgezet. Daarmee spannen verwijzers, aanbieders en financiers zich in om de wachttijden te verkorten. [↗](#) In het kader van regionale doorzettingsmacht zijn afspraken gemaakt over het opschalingsmodel en cliëntondersteuning. De Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ) en de Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) deden in 2022 een vervolgronde bij negen regio's met lange wachttijden. Zij spraken met een brede vertegenwoordiging van de regionale taskforces wachttijden over de

* Om inzicht te krijgen in problemen van leerlingen is gebruik gemaakt van de SDQ-vragenlijst waarin onder meer gevraagd wordt naar gevoelens van angst, somberheid en piekeren.

vorderingen, de belemmeringen en de resultaten. In een rapportbrief[☞] aan het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport gaven zij in maart 2023 hun aanbevelingen.

Aanbeveling 29b. Oorzaken van zelfdoding en de slechte geestelijke gezondheid

- **Kabinetsaanpak mentale gezondheid.** In juni 2022 is de kabinetsaanpak 'Mentale gezondheid: van ons allemaal' gestart.* Dit is een programma met specifieke aandacht voor o.a. jongeren. Doel is om mentale gezondheid bespreekbaar te maken en handvatten te bieden om mentale gezondheid te bevorderen en klachten te voorkomen of tijdig te signaleren. Activiteiten zijn het organiseren van een 'Mental Meetup,' deelname aan de 'European Mental Health Week' en het aanmoedigen en ondersteunen van bestaande initiatieven. De aanpak bevat vijf actielijnen die gaan over maatschappij, buurt, onderwijs, werk en online.
- **Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA).** In februari 2023 sloten het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), GGD GHOR Nederland en Zorgverzekeraars Nederland (ZN) het 'Gezond en Actief Leven Akkoord'. Het akkoord heeft ook oog voor mentale weerbaarheid en gezondheid. De focus ligt op de integratie van mentale gezondheid in de preventieaanpak op gemeentelijk niveau. Deze aanpak is voor een groot deel gekoppeld aan de kabinetsaanpak Mentale gezondheid, maar biedt extra inzicht in specifieke actiepunten van gemeenten, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en zorgverzekeraars.
- **Jongerenpanel Mentale Gezondheid.** In april 2022 is het

Jongerenpanel Mentale Gezondheid opgericht, voortvloeiend uit een samenwerking tussen het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en de Nationale Jeugdraad (NJR).[☞] Dit panel bestaat uit 20 jongeren (17-25 jaar) die meedenken over preventiebeleid rondom de mentale gezondheid van jongeren.

- **Mentale gevolgen aardbevingen Groningen.** Staatssecretaris Vijlbrief (Mijnbouw) heeft in samenwerking met de Kindertelefoon extra maatregelen getroffen rondom de mentale gevolgen van de aardbevingen in Groningen.[☞] Deze bestaan uit een campagne over de mogelijkheid dit onderwerp met de Kindertelefoon te bespreken, een training van de medewerkers van de Kindertelefoon, en een onderzoek door de Universiteit Groningen naar gevolgen voor de mentale gezondheid.
- **Landelijke Agenda Suïcidepreventie.** De landelijke agenda (2021-2025) is één van de pijlers van het landelijk preventiebeleid op het gebied van suïcide. Deze agenda is ondertekend door 45 organisaties. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft voor de komende vijf jaar een bedrag van 24 miljoen euro ter beschikking gesteld aan Stichting 113 Zelfmoordpreventie, die de uitvoering van de Landelijke Agenda Suïcidepreventie coördineert.
- **Nationaal Programma Onderwijs.** In het Nationaal Programma Onderwijs kan door scholen aandacht worden gegeven aan mentale

* Ministerie van Algemene Zaken. (2022, 21 juli). *Kabinet start brede beweging voor betere mentale gezondheid.*

** Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Derde Voortgangsrapportage Nationaal Programma Onderwijs.

gezondheid. Daarnaast is vanuit de kennistak ook een kenniscommunity welbevinden opgericht. De meest recente voortgangsbrief verscheen in november 2022.** Minister Wiersma heeft in december 2022 aangegeven de menukaart van het Nationaal Programma Onderwijs te willen verbeteren op het thema mentaal welzijn. Ook heeft hij toegezegd om te kijken naar effectieve methodes om de prestatiedruk te verminderen. [↗](#)

- **Meerjarenprogramma Depressiepreventie.** Dit programma loopt sinds 2017 met het doel dat er in 2030 30% minder mensen zijn met een depressie dan in 2017. De laatste voortgangsupdate werd gegeven in november 2021, in 2022 was er geen nieuwe informatie over het programma. [↗](#)

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Vierde voortgangsrapportage Nationaal Programma Onderwijs. Op 8 mei 2023 verscheen de vierde voortgangsrapportage van het Nationaal Programma Onderwijs (NP Onderwijs). Hierin staat dat welbevinden en welzijn in alle onderwijssectoren onverminderd aandacht moet krijgen. Ook is er aandacht voor de impact van toetsdruk op het welbevinden. [↗](#)

Armoede onder kinderen

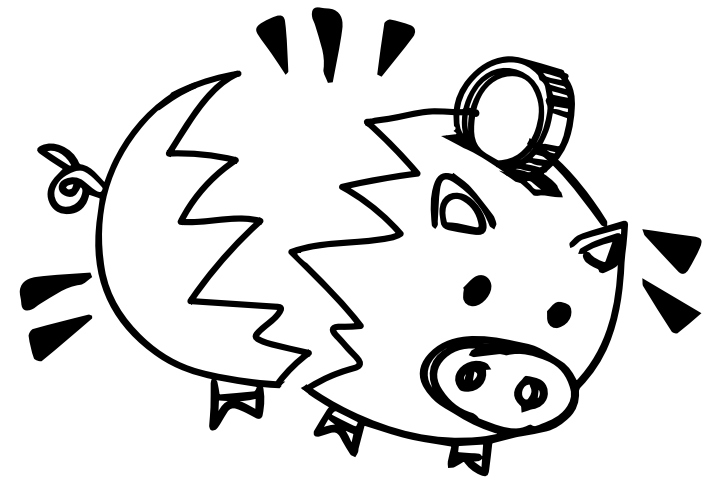
**KINDER
RECHTEN**
in beweging

06

DEFINITIE

Wat verstaan we onder armoede?

Gedurende langere tijd niet de middelen hebben om te kunnen beschikken over goederen en voorzieningen die in een samenleving als minimaal noodzakelijk gelden (SCP); over onvoldoende middelen beschikken om een bepaald minimaal consumptieniveau te kunnen bereiken. (CBS)

FOCUS

Kinderen die leven in kortdurende of langdurige armoede, in Nederland en op de BES-eilanden.

2021

6.6%

**Kinderen in
huishoudens met laag
inkomen**

2.9%

**Kinderen in huishoudens
met langdurig
laag inkomen**

19.9%

**Kinderen in
eenoudergezinnen met
laag inkomen**

8%

**Kinderen in
eenoudergezinnen met
langdurig laag inkomen**

**Percentage kinderen
met een risico op
armoede**

ARMOEDE

Wat is er in Nederland gebeurd op het gebied van armoede in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

Het thema armoede heeft prioriteit binnen het huidige kabinet. Dat blijkt uit de benoeming van een minister specifiek op dit gebied en uit de beleidsplannen gericht op het tegengaan van kinderarmoede. Zonder aanvullend beleid wordt de doelstelling om armoede onder kinderen in 2025 te halveren (t.o.v. 2015) echter niet gehaald. Targets en indicatoren lijken in sommige beleidsstukken zoals het Nationaal Actieplan Kindergarantie te ontbreken. Er is onduidelijkheid rondom het welzijn van kinderen op de BES-eilanden en over de armoedesituatie van deze kinderen. Minimumloon, uitkeringen en kinderbijslag op de BES-eilanden zijn verbeterd, maar een sociaal minimum ontbreekt. Daarnaast is onduidelijk hoe invulling wordt gegeven aan onderzoek naar het effect van armoedebestrijdingsmaatregelen.

KENGETALLEN

De kengetallen schetsen een beeld van percentage kinderen met een risico op armoede.

Figuur 1. Kinderen met een risico op armoede

Bron: CBS Statline, laatst bijgewerkt 10 maart 2023

Specifieke groepen kinderen hebben een verhoogd risico om in armoede op te groeien. Dit zijn kinderen die (langdurig) opgroeien in een huishouden met een laag inkomen*, in eenoudergezinnen of bijstandsgesinnen.

In 2021 (voorlopige cijfers) groeiden ongeveer 208.000 minderjarige kinderen (6,6% van alle minderjarige kinderen) op in een huishouden met een laag inkomen. Ongeveer 88.800 kinderen (2,9%) leefden langer dan 4 jaar in een gezin met een laag inkomen. 85.500 kinderen (19,9%) groeiden op in een eenoudergezin met een laag inkomen. Circa 31.400 kinderen groeiden op in eenoudergezinnen met een langdurig laag inkomen.

Verreweg de meeste minderjarige kinderen die risico lopen op armoede maken deel uit van een huishouden met een overdrachtsinkomen – merendeels een bijstandsuitkering – als belangrijkste inkomensbron. In 2020 betrof dat 68,1 procent van alle kinderen met een armoederisico. In 2014 was dat percentage lager met 60,4 procent en in 2011 55,1 procent.

In maart 2023 publiceerde het CPB het Centraal Economisch Plan 2023. Uit dit plan blijkt onder andere dat armoede onder kinderen de komende jaren zal stijgen. Zo leeft in 2024 7,1% van de kinderen in armoede, doordat tijdelijk beleid gericht op de laagste inkomens wegvalt. Het CPB stelt dat het kabinet de doelstelling om armoede onder kinderen in 2025 te halveren (t.o.v. 2015) niet zal halen zonder

* Om te bepalen of een huishouden een laag inkomen heeft, rekent CBS het besteedbaar inkomen van een huishouden (exclusief gebonden overdrachten zoals huursubsidie/huurtoeslag) om tot het gestandaardiseerde inkomen. Vervolgens wordt dit gestandaardiseerde inkomen (met het prijsindexcijfer voor de gezinsconsumptie) herleid naar het prijspeil in het meest recente verslagjaar. In 2019 bedroeg de lage-inkomensgrens 9.250 euro.

aanvullend beleid. Anders neemt armoede onder kinderen in 2031 toe tot 8,3%.

Op de BES-eilanden zijn weinig data beschikbaar van kinderen in armoede. In 2018 had 33% van de huishoudens op Bonaire, 35% op Sint Eustatius en 36% op Saba een inkomen dat 75% of minder bedroeg dan het geschatte gemiddelde budget dat noodzakelijk is voor de basale uitgaven (de ondergrens van het referentiebudget). [↗](#) [↗](#)

AANBEVELINGEN VAN HET VN-KINDERRECHTENCOMITE

- **33a.** Verbeter het beleid zodat alle kinderen in de afzonderlijke landen binnen het Koninkrijk der Nederlanden een toereikende levensstandaard hebben. Dit kan onder andere door het vergroten van sociale steun aan lage inkomensgezinnen met kinderen, het vereenvoudigen van aanvraagprocedures voor financiële steun, het verbeteren van het gezinstoeslagensysteem in alle departementen, het ontwikkelen van maatregelen om dakloosheid te voorkomen en meer geld voor het toeslagensysteem op Aruba, Curaçao en Sint Maarten.
- **33b.** Verbeter maatregelen om gezinnen in nood te voorzien van passende sociale huurwoningen voor langere tijd en andere vormen van ondersteuning om zo dakloosheid te verminderen en de toegang tot goede woningen voor kinderen te garanderen.
- **33c.** Zorg voor een geïntegreerde en ontwikkelingsgerichte aanpak

van armoede onder kinderen, met speciale aandacht voor kinderen in achtergestelde gezinssituaties, onder wie kinderen in eenouderhuishoudens, kinderen in gezinnen die moeten rondkomen van een uitkering, migrantenkinderen, kinderen zonder legale verblijfsstatus en kinderen die in een opvanglocatie verblijven.

- **33d.** Doe onderzoek naar de impact van armoedebestrijdingsmaatregelen, inclusief de negatieve invloed op het waarmaken van andere rechten, met als doel ervoor te zorgen dat deze maatregelen veelomvattend zijn en een kinderrechtenbenadering hebben.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 33b. Goede woningen voor kinderen

- **In het afgelopen decennium steeg de totale woningvoorraad jaarlijks.** In 2012 waren er ruim 7.3 miljoen woningen en in 2022 ruim 8 miljoen. Er zijn de afgelopen 10 jaar zowel koop- als huurwoningen bijgekomen, maar het aandeel sociale huurwoningen daalde met 3% (46 duizend woningen) van ruim 37% in 2012 naar nog geen 34% in 2021. Het aandeel huurwoningen in de vrije sector verdubbelde juist in het afgelopen decennium (CBS november 2022). Er is geen informatie van de overheid over huisuitzettingen wegens huurachterstanden.
- **In 2015 wezen corporaties 210.000 woningen toe aan nieuwe**

huurders, in 2020 waren dat er nog maar 180.000. In de woningmarktplannen die minister De Jonge voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening in maart 2022 naar de Tweede Kamer stuurde, stond dat in elke gemeente 30% van alle woningen in de categorie sociale huur moeten vallen. Er bestaan plannen om de 30-procentnorm op te nemen in prestatieafspraken met gemeenten, provincies en corporaties.

Aanbeveling 33a. Toereikende levensstandaard

- **Eenmalige uitkering energietoeslag.** In maart 2022 gaf de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen aan dat het kabinet ervoor wil zorgen dat huishoudens met een laag inkomen zo snel mogelijk een energietoeslag van circa 800 euro ontvangen. Het wetsvoorstel regelt dat de toeslag aan zo'n 800.000 huishoudens met een laag inkomen wordt uitgekeerd via de gemeenten.
- **Nationaal plan Kindergarantie.** In maart 2022 werd het Nationaal Plan Kindergarantie gepresenteerd, dit geeft een stand van zaken van beleid om kinderarmoede tegen te gaan en het welzijn van kinderen te bevorderen. Tevens werd het coalitieakkoord 2021-2025 in ogenschouw genomen. Hoewel de Raad van de Europese Unie de aanbeveling doet om groepen kinderen in nood te identificeren is dit niet overgenomen in het Nationaal plan Kindergarantie. Targets en indicatoren lijken te ontbreken.
- **Aanpak geldzorgen, armoede en schulden (2022-2025).** De Kamerbrief 'Aanpak geldzorgen, armoede en schulden' (juli 2022) meldde dat het kabinet aan de slag gaat met een meerjarige aanpak die moet zorgen voor een halvering van het aantal kinderen dat opgroeit in armoede in 2025 (t.o.v. 2015, toen het aantal kinderen onder de armoedegrens 9,1% bedroeg). Halvering van het aantal kinderen dat opgroeit in armoede zal o.a. gebeuren op basis van maatregelen om (generatie)armoede te doorbreken zodat iedereen meedoet en vooruitkomt.
- **Commissie sociaal minimum.** De in juli 2022 ingestelde Commissie sociaal minimum doet onderzoek naar wat verschillende huishoudtypen nodig hebben om rond te komen en om mee te kunnen doen aan de maatschappij, gekoppeld aan de systemen die dat mogelijk moeten maken. Het rapport wordt verwacht voor juli 2023.
- **Prinsjesdag.** In september 2022 presenteerde het kabinet een pakket maatregelen om armoede te bestrijden. Er kwam een verhoging van het wettelijk minimumloon, de energietoeslag werd nogmaals ingezet, de zorgtoeslag, huurtoeslag, kindgebonden budget en arbeidskorting zijn verhoogd en het belastingtarief voor de eerste schijf werd verlaagd. Daarbovenop kwam de invoering van het tijdelijk prijsplafond voor energie. In oktober 2022 werd op 500 scholen een schoolontbijt ingevoerd voor de duur van vier maanden, als overbrugging naar de koopkrachtregelingen die ingingen in januari 2023.
- **Implementatieplan Aanpak geldzorgen, armoede en schulden.** In november 2022 stuurde de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen een Kamerbrief. Hier staat dat veerkracht en participatie wordt ontwikkeld wat impact kan hebben op de financiële situatie van mensen. Dat wordt gedaan door het ontwikkelen van financiële educatie in het onderwijs (in het bijzonder in het mbo), het aanbieden van traineeships en stages aan kinderen en jongeren in

armoede en extra inzet op basisvaardigheden binnen het actieprogramma 'Tel mee met Taal'.

- **Samenloop inkomensregelingen.** In december 2022 liet de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen middels een brief [↗](#) aan de Kamer weten dat er naar een oplossing gezocht wordt voor de gezinnen die door samenloop van inkomensregelingen, toeslagen moeten terugbetalen. Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is in gesprek met het ministerie van Financiën, UWV en VNG over een mogelijke oplossing.
- **Stand van zaken Implementatieplan Aanpak geldzorgen, armoede en schulden.** Caribisch Nederland kent nog geen sociaal minimum. Het kabinet treft diverse maatregelen om daar naartoe te werken, waaronder verhoging minimumloon, uitkering, kinderbijslag en verlaging ouderbijdrage voor de kinderopvang.*
- **Sociaal minimum.** Begin 2023 startte een onafhankelijke commissie met onderzoek naar de hoogte en de systematiek van een sociaal minimum voor Caribisch Nederland.

Aanbeveling 33a. en 33b. Goede woningen voor kinderen

- **Nationaal Actieplan Dakloosheid: Eerst een Thuis.** In november 2022 werd het Nationaal Actieplan Dakloosheid gepresenteerd. Er zijn veel kenmerken die mensen extra kwetsbaar maken voor dakloosheid, waaronder kind zijn, de overgang van 18- naar 18+ en uitstroom uit intramurale instellingen. Daarom worden voor kinderen de komende jaren signalen en goede praktijken uit het veld opgehaald om te zien welke extra acties nodig zijn. Een van de acties

voor 2024 zijn samenwerkingsafspraken met onderwijspartijen m.b.t. acties voor dakloze jongeren.

Aanbeveling 33a. en 33c. Geïntegreerde en ontwikkelingsgerichte aanpak van armoede onder kinderen

- **Gratis schoolmaaltijden.** Vanaf eind maart 2023 kunnen scholen zich aanmelden voor gratis schoolmaaltijden voor hun leerlingen. In 2023 is er 100 miljoen beschikbaar voor scholen waarvan 30% of meer van de leerlingen uit een gezin komt met een laag inkomen. [↗](#)
- **Nederlands voorbehoud bij artikel 26 van het VN-Kinderrechtenverdrag.** Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is voornemens onderzoek te laten uitvoeren naar de juridische consequenties van het opheffen van het Nederlandse voorbehoud bij artikel 26 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind. Minderjarigen in Nederland hebben nu geen eigenstandig recht op sociale zekerheid.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 33a. Toereikende levensstandaard

- **Eenmalige uitkering energietoeslag.** In maart 2022 gaf de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen aan dat het kabinet

* Kamerstuk 36 200 IV, nr. 7.

ervoor wil zorgen dat huishoudens met een laag inkomen zo snel mogelijk een energietoeslag van circa 800 euro ontvangen. Het wetsvoorstel regelt dat de toeslag aan zo'n 800.000 huishoudens met een laag inkomen wordt uitgekeerd via de gemeenten. ↗

- **Nationaal plan Kindergarantie.** In maart 2022 werd het Nationaal plan Kindergarantie gepresenteerd, wat de stand van zaken weergeeft van beleid om kinderarmoede tegen te gaan en het welzijn van kinderen te bevorderen. ↗ Dit plan geeft de stand van zaken weer omtrent beleid om kinderarmoede tegen te gaan en het welzijn onder kinderen te bevorderen in het licht van de Raadsaanbeveling op deze specifieke terreinen. Tevens wordt het coalitieakkoord 2021-2025 in ogenschouw genomen. Hoewel de Raad van de Europese Unie de aanbeveling doet om groepen kinderen in nood te identificeren en genderperspectief mee te nemen is dit niet overgenomen in het Nationaal plan Kindergarantie. Targets en indicatoren lijken te ontbreken.
- **Aanpakgeldzorgen, armoede en schulden (2022-2025).** De Kamerbrief 'Aanpak geldzorgen, armoede en schulden' (juli 2022) meldt dat het kabinet aan de slag gaat met een meerjarige aanpak die als één van de belangrijkste doelen heeft: een halvering van het aantal kinderen dat opgroeit in armoede in 2025 (t.o.v. 2015, toen het aantal kinderen onder de armoedegrens 9,1% bedroeg). ↗ Dit doel verschilt enigszins met het doel uit het Nationaal plan. Halvering van het aantal kinderen dat opgroeit in armoede zal o.a. gebeuren op basis van maatregelen om (generatie)armoede te doorbreken zodat iedereen meedoet en vooruitkomt.
- **Commissie Sociaal Minimum.** De in juli 2022 ingestelde commissie sociaal minimum doet onderzoek naar wat een aantal huishoudtypes nodig heeft om rond te komen en om mee te kunnen doen aan de maatschappij, en kijkt naar de systematiek van het sociaal minimum, inclusief mogelijke scenario's hoe de systematiek beter kan aansluiten op wat een aantal huishoudtypes nodig heeft om rond te komen. Het rapport wordt verwacht voor juli 2023.
- **Prinsjesdag.** In september 2022 presenteerde het kabinet een pakket maatregelen waarmee onder andere de bijzondere verhoging van het wettelijk minimumloon naar voren werd gehaald en extra verhoogd, de energietoeslag opnieuw werd ingezet, de zorgtoeslag, huurtoeslag en kindgebonden budget werden verhoogd, de arbeidskorting verhoogd en het belastingtarief voor de eerste schijf werd verlaagd. ↗ Daarbovenop kwam de invoering van het tijdelijk prijsplafond voor energie. Ook werd in oktober 2022 op 500 scholen schoolontbijt ingevoerd voor de duur van vier maanden, als overbrugging naar de koopkrachtregelingen die ingingen in januari 2023. ↗
- **Implementatieplan Aanpak geldzorgen, armoede en schulden.** In november 2022 stuurt de minister voor Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen een Kamerbrief. ↗ Hier staat dat veerkracht en participatie wordt ontwikkeld wat impact kan hebben op de financiële situatie van mensen. Dat wordt gedaan door het ontwikkelen van financiële educatie in het onderwijs (in het bijzonder in het mbo), het aanbieden van traineeships en stages aan kinderen en jongeren in armoede, en extra inzet op basisvaardigheden binnen het actieprogramma Tel Mee Met Taal.
- **Samenloop regelingen.** In december 2022 liet de minister voor

Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen middels een brief[☞] aan de Kamer weten dat er naar een oplossing gezocht wordt voor de gezinnen die door doorkruisende inkomensregelingen toeslagen moeten terugbetalen. SZW is in gesprek met het Ministerie van Financiën en gaat met het UWV en de VNG in gesprek over een mogelijke oplossing.

- **Stand van zaken Implementatieplan Aanpak geldzorgen, armoede en schulden.** Caribisch Nederland kent nog geen sociaal minimum. Het kabinet treft diverse maatregelen om daar deze kabinetsperiode naartoe te werken, waaronder: verhoging minimumloon, uitkering, kinderbijslag en verlaging ouderbijdrage voor de kinderopvang.* Begin 2023 zal een onafhankelijke commissie starten met het onderzoek naar de hoogte en de systematiek van een **sociaal minimum voor Caribisch Nederland**.

Aanbeveling 33a. en 33b. Goede woningen voor kinderen

- **Nationaal Actieplan Dakloosheid: eerst een thuis.** In november 2022 werd het Nationaal Actieplan Dakloosheid gepresenteerd. Bekend is dat er veel andere specifieke achtergrondkenmerken zijn van dakloze mensen die hen extra kwetsbaar maken, waaronder het kind zijn, de periode 18- naar 18+ en uitstroom uit intramurale setting. Daarom worden voor kinderen de komende jaren signalen en goede praktijken uit het veld opgehaald om te bezien welke extra acties hierop mogelijk aanvullend nodig zijn. Een van de acties voor 2024: Samenwerkingsafspraken met onderwijspartijen m.b.t. acties dakloze jongeren (OCW, VWS).

Aanbeveling 33a. en 33c. Geïntegreerde en ontwikkelingsgerichte aanpak van armoede onder kinderen

- **Gratis schoolmaaltijden.** Vanaf eind maart 2023 kunnen scholen zich aanmelden voor gratis schoolmaaltijden voor hun leerlingen. Voor 2023 is er 100 miljoen beschikbaar voor scholen waarvan 30% of meer van de leerlingen uit een gezin komt met een laag inkomen. [☞]
- **Nederlands voorbehoud bij artikel 26 van het VN-Kinderrechtenverdrag.** het Ministerie van SZW is voornemens onderzoek te laten uitvoeren naar de juridische consequenties van het opheffen van het Nederlandse voorbehoud bij artikel 26 van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (een eigenstandig recht op sociale zekerheid voor minderjarigen).

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Tussenrapport commissie sociaal minimum. Minister Schouten (Armoedebeleid, Participatie en Pensioenen) informeerde op 30 juni 2023 de Tweede Kamer over de ontvangst van het tussenrapport van de commissie sociaal minimum. Uit het rapport blijkt dat paren met kinderen en een inkomen rond het sociaal minimum, circa 200-500 euro per maand tekortkomen. Er zou volgens de Commissie jaarlijks circa 6 miljard geïnvesteerd moet worden om armoede tegen te gaan. [☞]

* Kamerstuk 36 200 IV, nr. 7.

Wetsvoorstel Eenmalige Energietoeslag 2023. Het wetsvoorstel eenmalige energietoeslag 2023 van minister Schouten is in juli 2023 door het Kabinet van de Koning aangeboden aan de Tweede Kamer. ↗

Armoede onder kinderen. In augustus 2023 kwam het CPB met de augustus-raming waarin stond dat armoede onder kinderen in 2024 zou stijgen tot 7 % doordat enkele tijdelijke beleidsmaatregelen om armoede tegen te gaan aflopen. ↗

Prinsjesdag 2023. Het kabinet maakte op Prinsjesdag 2023 bekend twee miljard te investeren om armoede tegen te gaan. 1,1 miljard euro daarvan wordt geïnvesteerd om het kindgebonden budget te verhogen, de rest gaat naar onder andere verhoging van minimumloon, de daaraan gekoppelde uitkeringen, de huurtoeslag en verlenging van het Tijdelijk Noodfonds Energie. Hierdoor zal volgens het kabinet armoede onder kinderen dalen naar 5,1%. ↗

In 2024 komt er 166 miljoen beschikbaar voor gratis schoolmaaltijden. ↗ Ongeveer 6.500 huishoudens krijgen onbedoeld een lager inkomen dan het bijstandsniveau. Zij krijgen de komende vier jaar via hun gemeente een tegemoetkoming. Een structurele oplossing voor het armoedeprobleem komt waarschijnlijk pas in 2028. ↗

Daklozen. Het CBS schat in september 2023 dat begin 2022 circa 26,600 mensen dakloos waren, cijfers over minderjarigen zijn niet bekend. ↗

Eindrapport commissie sociaal minimum. Op 28 september 2023

presenteerde de commissie sociaal minimum haar eindrapport met aanbevelingen over de systematiek van het stelsel van het sociaal minimum. ↗

Amendement Van der Lee c.s. In oktober 2023 diende Tweede Kamerlid Van der Lee samen met anderen een amendement in op de begroting van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid om het minimumloon in 2024 te laten stijgen en extra geld uit te trekken voor de kinderopvangtoeslag. ↗

Eindrapport commissie sociaal minimum Caribisch Nederland. In oktober 2023 kwam de commissie sociaal minimum Caribisch Nederland met een advies over de hoogte en de systematiek voor een sociaal minimum voor Caribisch Nederland. ↗

Amendement over middelen voor verhoging van het minimumloon in Caribisch Nederland. In oktober 2023 dienden de Tweede Kamerleden Ceder en Wuite een amendement in op de begroting van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid over het verhogen van het minimumloon in Caribisch Nederland. ↗

Onderwijs

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

07

DEFINITIE

Wat verstaan we onder onderwijs?

Overdracht van kennis en vaardigheden met tot doel het ontwikkelen van de persoonlijkheid, talenten en vaardigheden van ieder individueel kind, rekening houdend met het feit dat ieder kind unieke eigenschappen, interesses, mogelijkheden en leerbehoeften heeft. (General Comment nr. 1 van het VN-Kinderrechtencomité)

FOCUS

Is het onderwijs voor ieder kind toegankelijk?

SCHOOLJAAR 2021 - 2022

30.881

Aantal kinderen dat niet naar school gaat

10.240

Aantal kinderen dat absoluut verzuimt

17.395

Aantal leerlingen vrijgesteld van leerplicht

**Kengetallen toegang
onderwijs in Nederland**

ONDERWIJS

Wat is er in Nederland gebeurd op het gebied van onderwijs in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

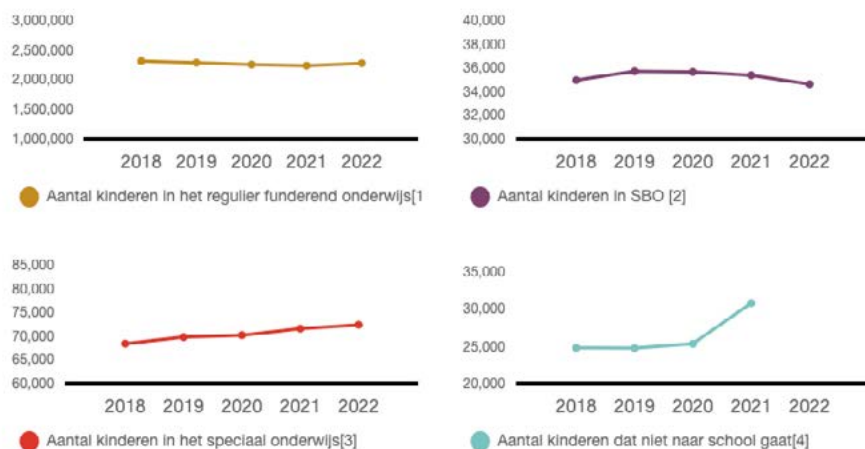
Het aantal leerplichtige kinderen in Nederland daalde, maar het aantal kinderen dat geen plek vindt in het bestaande onderwijssysteem is gegroeid. Deze trend is tegenstrijdig met demografische ontwikkelingen en met wat het beleid van passend onderwijs beoogt. Er is een werkagenda voor inclusief onderwijs, maar er zijn geen middelen om deze uit te voeren. Er lopen momenteel een aantal experimenteerregelingen om regulier en speciaal onderwijs dichterbij elkaar te brengen en om de schotten tussen zorg en onderwijs weg te halen. Er is een nieuwe verzuimaanpak aangekondigd, waarvan de effecten nog moeten blijken. Het aantal leerlingen dat verzuimt groeide, net als het aantal vrijstellingen van de leerplicht. Het is niet duidelijk hoeveel kinderen precies thuisonderwijs kregen. Het wetsvoorstel over thuisonderwijs dat ervoor moet zorgen dat er toezicht komt op deze onderwijsvorm, lijkt stil te liggen.

KENGETALLEN

De kengetallen schetsen een beeld van het aantal kinderen dat (geen) toegang heeft tot basis- en voortgezet onderwijs in Nederland.

Figuur 1. Kengetallen toegang onderwijs in Nederland

Bronnen:

- [1] Bij deze cijfers zijn het aantal kinderen in het primair en het voortgezet onderwijs bij elkaar opgeteld. Inspectie van het Onderwijs, Technisch rapport hoofdstuk primair onderwijs, mei 2023, p. 9. En: Inspectie van het Onderwijs, Technisch rapport hoofdstuk voortgezet onderwijs, mei 2023, p. 10. NB: Laatste jaar zijn voorlopige gegevens.
- [2] Inspectie van het Onderwijs, Technisch rapport hoofdstuk primair onderwijs, mei 2023, p. 93. NB: Laatste jaar zijn voorlopige gegevens.

- [3] Inspectie van het Onderwijs, Technisch rapport hoofdstuk (voortgezet) speciaal onderwijs, mei 2023, p. 8. NB: Laatste jaar zijn voorlopige gegevens.
- [4] De cijfers in deze rij betreffen het aantal kinderen dat langdurig relatief of absoluut verzuimt en het aantal kinderen dat is vrijgesteld van Leerplicht op grond van a, b of c. Bron cijfers: Rapportage leerplichtwet G-gemeenten, schooljaar 2021-2022, Definitieve eindstand, p. 15-17. Cijfers over aantal kinderen dat niet naar school ging in schooljaar 2021-2022 zijn nog niet gepubliceerd.

Het aantal kinderen in de leerplichtige leeftijd daalde sinds 2017 met 3,5 procent. Deze trend is ook terug te zien in het aantal kinderen in het regulier onderwijs, hoewel de daling van 1,5 procent daar lager uitviel. Het aantal kinderen in het speciaal onderwijs groeide met 7,2 procent. Er ware grote regionale verschillen in het aantal kinderen dat naar het speciaal onderwijs werd doorgestuurd. ↗ Die spreiding is in deze landelijke cijfers niet terug te zien.

In de cijfers over het voortgezet speciaal onderwijs werd het aantal kinderen dat speciaal basisonderwijs volgt niet meegenomen, omdat deze groep onder de wet van het regulier onderwijs valt. Het speciaal basisonderwijs wordt in de regel gegeven in aparte schoolgebouwen. Bij de cijfers over kinderen die niet op reguliere scholen les volgen, zou het speciaal basisonderwijs meegenomen moeten worden. Het speciaal basisonderwijs groeide sinds 2017 gestaag, maar vanaf 2020 is een lichte daling te zien.

Het aantal kinderen dat niet naar school gaat steeg. Vaak wordt over 'thuiszitters' gesproken, maar er is geen eenduidige definitie van deze term. In deze tabel is ervoor gekozen te kijken naar het aantal kinderen dat ongeoorloofd verzuimt en het aantal kinderen dat is vrijgesteld van de leerplicht. Dit aantal steeg sinds 2017, met een uitschieter in 2021.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **27a.** Zorg dat alle kinderen met een handicap, inclusief diegenen met verstandelijke en psychosociale beperkingen, toegang krijgen tot en gebruik kunnen maken van inclusief onderwijs op alle niveaus, ook op Bonaire, Saba en Sint Eustatius.
- **27b.** Verbeter de maatregelen om inclusief onderwijs te waarborgen, waaronder het aanpassen van leerplannen en scholing alsook het plaatsen van gespecialiseerde docenten en professionals in geïntegreerde klassen, zodat kinderen met leerproblemen individuele steun en passende aandacht krijgen.
- **27c.** Wijzig zo spoedig mogelijk de Leerplichtwet zodat de redenen voor vrijstelling van kinderen met een handicap in het verplichte onderwijs gebaseerd op lichamelijke of psychologische gronden beperkt worden. Zorg ook voor genoeg personeel en technische en financiële middelen voor implementatie van de wet, zodat er niet disproportioneel veel vrijstellingen worden verleend waardoor kinderen het recht op onderwijs wordt ontnomen.
- **34a.** Ga door met initiatieven om het aantal voortijdige

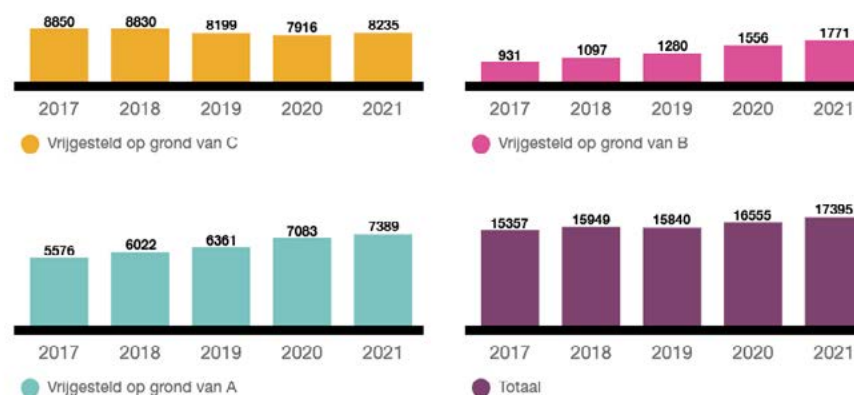
schoolverlaters en -verwijderingen te verminderen en nieuwe gevallen te voorkomen, gebaseerd op een analyse van de onderliggende oorzaken.

- **34b.** Rond het conceptwetsvoorstel over thuisonderwijs af en neem de wet aan. Voer ook een monitoringsysteem in dat minimum kwaliteitseisen aan thuisonderwijs stelt.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Er zijn alleen cijfermatige ontwikkelingen ten aanzien van aanbeveling 27a en 34a.

Figuur 2. Aantal kinderen vrijgesteld van leerplicht en per reden

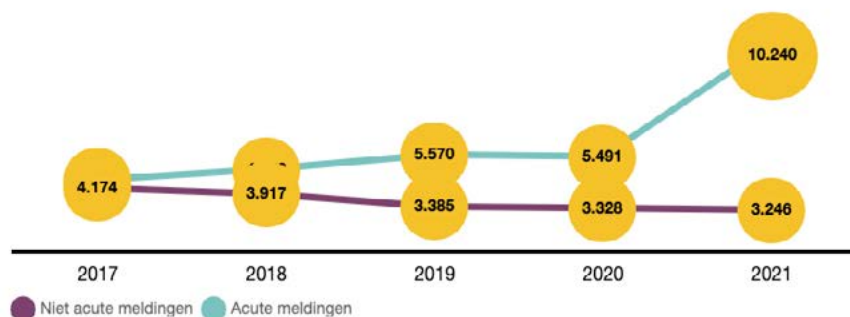

Bron cijfers: Rapportage leerplichtwet G-gemeenten, schooljaar 2021-2022, Definitieve eindstand, p. 17.

Op een drietal gronden kunnen kinderen van leerplicht vrijgesteld worden:

- **A.** De jongere is lichamelijk of psychisch niet geschikt om tot een school of een instelling te worden toegelaten.
- **B.** De ouders of jongere hebben overwegende bedenkingen tegen de richting van het onderwijs op alle binnen redelijke afstand van de woning – of, indien zij geen vaste verblijfplaats hebben, op alle binnen Nederland – gelegen scholen of instellingen waarop de jongere geplaatst zou kunnen worden.
- **C.** De jongere staat als leerling van een school of onderwijsinstelling buiten Nederland ingeschreven en bezoekt deze geregeld.

Figuur 3. Verzuimcijfers onderwijs

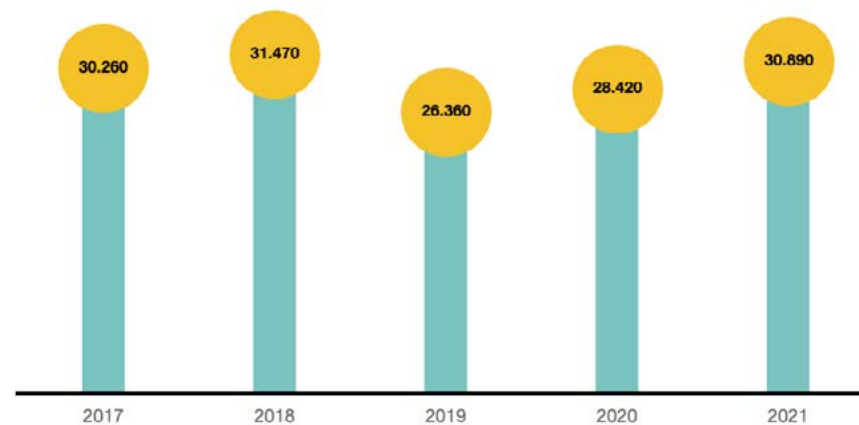

Bron: Rapportage leerplichtwet G-gemeenten, schooljaar 2021-2022, Definitieve eindstand, p. 15.

Van absoluut verzuim is sprake als een leer- of kwalificatieplichtige jongere niet op een school staat ingeschreven. Bron: 'Definitie verzuimers', onderwijsinspectie.nl.

Een langdurig relatief verzuimer is een ingeschreven leerling die langer dan vier weken ongeoorloofd verzuimt. Het verschil met een relatief verzuimer is dat bij deze groep meer aan de hand is dan een korte periode regelmatig spijbelen. Bron: 'Definitie verzuimers', onderwijsinspectie.nl.

Figuur 4. Aantal voortijdige schoolverlaters*

Bron cijfers: 'Voortijdig schoolverlaters; geslacht, leeftijd en herkomst', cbs.nl. *cijfers bekend in voorjaar 2023

Voortijdige schoolverlater is een jongere tussen de 12 en 23 jaar die niet staat ingeschreven op een school zonder startkwalificatie. Bron definitie: 'Aanpak voortijdig schoolverlaten (vsv)', rijksoverheid.nl.

Uit de cijfers blijkt dat niet alle kinderen met een beperking gebruik konden maken van inclusief onderwijs op alle niveaus (aanbeveling 27a). Kinderen met een zware lichamelijke of psychische beperking komen in Nederland in aanmerking voor een vrijstelling van de leerplicht op grond van artikel 5a. Het aantal vrijstellingen dat op deze grond is verleend groeide enorm, sinds 2017 met 32,5 procent. Ook het aantal kinderen dat op grond van artikel 5b (richtingsbezwaar) vrijgesteld wordt van de leerplicht, groeide met 90 procent sinds 2017. Een groot deel van de kinderen die thuis onderwezen werden, komt waarschijnlijk uit deze groep. Maar dat is niet met zekerheid te zeggen, omdat de kinderen die thuisonderwijs volgen niet geregistreerd worden.

Het lerarentekort staat de uitvoering van aanbeveling 27b in de weg. Het tekort in 2021 was 9.100 fte in het primair onderwijs en 1.700 fte in het voortgezet onderwijs. ↗ Van eerdere jaren zijn deze cijfers niet bekend. Nieuwe cijfers worden in december 2023 verwacht. Tekorten waren groter in de G5-gemeenten dan in de rest van het land (15,2 procent versus 8,5 procent). ↗ Ook was het tekort in het speciaal onderwijs en speciaal basisonderwijs procentueel hoger dan in het regulier basisonderwijs. ↗

Gekeken naar het aantal kinderen dat ongeoorloofd verzuimt, is er een onderscheid in de trend tussen absoluut en langdurig relatief verzuim. Het aantal kinderen dat langdurig relatief verzuimt, liet een snelle daling zien van 20 procent sinds 2017. Het aantal kinderen dat absoluut verzuimt liet daarentegen een flinke groei zien van 21 procent. Het is

niet te zeggen of de groei bij de ene groep te verklaren is door de daling bij de andere. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geeft aan dat de stijging grotendeels verklaard kan worden door de komst van 20.000 leerplichtige kinderen uit Oekraïne.

Aanbeveling 34a betreft het streven om het aantal voortijdige schoolverlaters- en verwijderingen te verminderen. Het aantal voortijdige schoolverlaters daalde 16 procent in 2019, maar laat sindsdien weer een stijgende trend zien. Ook wanneer alleen naar leerlingen onder de 18 jaar oud gekeken wordt, is dit het geval. Het is uit de cijfers niet op te maken of er overlap zit tussen de groep kinderen dat verzuimt en de voortijdige schoolverlaters. De cijfers betreffen nieuwe voortijdige schoolverlaters. Het aantal jongeren dat niet in het bezit is van een startkwalificatie en geen baan heeft is volgens cijfers uit 2021 150.000.*

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 27a. en 27b. Inclusief onderwijs

- **Contouren werkagenda route inclusief onderwijs.** Contouren werkagenda route inclusief onderwijs. Sinds november 2020 werkt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) samen met partijen uit het onderwijsveld aan een routekaart naar

* Kamerstukken II, 2022/23, 26695, nr. 142.

inclusiever onderwijs, de zogenaamde 'contouren werkagenda route inclusief onderwijs'.[☞] In maart 2023 is de definitieve versie naar de Tweede Kamer gestuurd.[☞]

- **Regeerakkoord kabinet-Rutte IV.** In het regeerakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst'[☞] staat: "We investeren structureel €1 miljard per jaar voor het vergroten van de kansengelijkheid, inclusief de maatschappelijke diensttijd." Bij het vergroten van kansengelijkheid werden voor het eerst leerlingen met een beperking genoemd: "We gaan verder met de verbeteraanpak van passend onderwijs en streven naar inclusief onderwijs waarbij kinderen met en zonder een beperking of ziekte samen naar school gaan." En: "We brengen het aantal onnodige thuiszitters terug naar 0 door elk kind een vorm van onderwijs te geven, onder meer door het vormgeven van een Digitale School."[☞]
- **Start experimenten onderwijszorgarrangementen.** Op 1 januari 2023 is experiment onderwijs- zorgarrangementen van start gegaan. In dit experiment krijgen scholen en zorgorganisaties de ruimte om af te wijken van wetgeving op het gebied van bekostiging, onderwijstijd, onderwijsinhoud en onderwijslocatie. Scholen en zorgorganisaties krijgen daarmee de ruimte om maatwerk te bieden aan kinderen met een complexe ondersteuningsbehoefte. Met het experiment willen de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) meer informatie krijgen over wat werkt. Deze informatie nemen ze mee bij het wijzigen van de wetgeving.[☞] Er waren in maart 2023 ongeveer 50 onderwijs- zorgarrangementen.[☞] De periode voor de tweede aanvraagronde werd opengesteld tot 31 juli 2023.*

- **Experimenteerregeling uit 2020 gericht op de samenwerking tussen het regulier en het speciaal onderwijs.** Scholen konden zich sinds 2020 elk schooljaar inschrijven voor deze regeling (tot 1 mei 2023) met een looptijd van zes schooljaren. Met het experiment is het mogelijk dat een school of instelling voor (voortgezet) speciaal onderwijs, een speciale school voor basisonderwijs en een reguliere school voor basis- of voortgezet onderwijs die intensief willen gaan samenwerken, zes jaar als één school kunnen functioneren. Tot en met 2021 namen 34 scholen deel aan de regeling.[☞]
- **Collectieve financiering van zorg in onderwijstijd.** In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) is door Oberon in 2022 onderzoek gedaan naar collectieve financiering van zorg in onderwijstijd. Door de middelen vanuit de Jeugdwet, Wet langdurige zorg, Zorgverzekeringswet en Wet maatschappelijke ondersteuning, collectief voor de hele school ter beschikking te stellen, hoeft er niet meer voor elk kind een individuele indicatie of beschikking te worden aangevraagd. Er komt zo ruimte voor een beperkt aantal vaste zorgverleners op school die flexibel en efficiënt kunnen inspelen op wat kinderen nodig hebben. Er is met twee pilots gewerkt.[☞]
- **Aanpassingen van huidige wet- en regelgeving.** Minister Wiersma en staatssecretaris van Ooijen gaven in maart 2023 aan in te gaan zetten op aanpassingen van de huidige wet- en regelgeving. Ze willen dat zorg in onderwijstijd vanuit de Jeugdwet en Wet langdurige zorg,

* Kamerstukken II, 2022/23, 36 200 VIII, nr. 242.

collectief beschikbaar wordt op school, voor de kinderen die dit nodig hebben. [↗](#) Tot die tijd wordt de inzet van zorgarrangeurs in het speciaal onderwijs verlengd. [↗](#)

- **Landelijke norm voor basisondersteuning.** Op 15 juli 2022 kondigde minister Wiersma aan dat er eind 2022 een norm voor ondersteuningsgebieden dyslexie, hoogbegaafdheid en leergedrag wordt opgesteld. Minister Wiersma deed een oproep aan leraren en ouders om samen tot een voorstel te komen. [↗](#) De datum van de beoogde inwerkingtreding is 1 augustus 2024. [↗](#)
- **Aanpak lerarentekort.** Op 22 december 2022 kwam minister Wiersma met de lerarenstrategie om het lerarentekort aan te pakken. Er wordt ingezet op een landelijke strategie en focus, samenwerking in de regio en concrete acties op een aantal ingewikkelde dilemma's rond de thema's onderwijstijd, bevoegdheden en flexibilisering van de lerarenopleidingen. [↗](#) Verder is in april 2022 in het onderwijsakkoord vastgelegd dat 1,5 miljard geïnvesteerd wordt in leraren, schoolleiders en ander personeel. [↗](#) In juni 2023 stuurt minister Wiersma een brief naar de Tweede kamer waarin wordt ingegaan op een veelvoud aan maatregelen waarmee het lerarentekort moet worden teruggebracht.*
- **Verzuimaanpak.** Op 15 juli 2022 komt minister Wiersma, mede namens minister van Onderwijs Dijkgraaf en staatssecretaris van Ooijen, met de uitwerking van de verzuimaanpak. De aanpak is voornamelijk gericht op het voorkomen van verzuim door het aanscherpen van aanwezigheidsbeleid, het wetsvoorstel verzuim en digitaal afstandsonderwijs. [↗](#)

- **Wetsvoorstel terugdringen verzuim.** Onderdeel van bovenstaande aanpak is het conceptwetsvoorstel om verzuim terug te dringen. Met dit voorstel wordt beoogd om de wijze van het registreren van verzuim eenduidig te maken. Samenwerkingsverbanden passend onderwijs worden beter toegerust om verzuim tegen te gaan en het wordt verplicht om het onderwijskundig perspectief te betrekken bij het geven van een vrijstelling op grond van artikel 5a van de Leerplichtwet. Met de input van een consultatieronde in 2022 paste minister Wiersma het wetsvoorstel aan met meer nadruk op het verzuimbeleid van scholen en meer oog voor privacy van de leerlingen. [↗](#) Het wetsvoorstel ligt momenteel bij de Raad van State voor advies. [↗](#)

Aanbeveling 27c. Wetsvoorstel tot wijziging leerplichtwet

- **Doorontwikkeling D66-initiatiefwetsvoorstel.** Gesprekken met organisaties uit het veld, scholen, ouders en kinderen naar aanleiding van de consultatieronde in 2020-2021 hebben in maart 2022 geleid tot de notitie leerrecht. Op basis daarvan is een nieuwe versie van het wetsvoorstel geschreven.
- **D66-initiatiefwetsvoorstel leerrecht naar de Raad van State.** Op 20 november 2022 is het wetsvoorstel met bijbehorende memorie van toelichting naar de Raad van State gestuurd. [↗](#)

* Kamerstukken II, 2022/23, 27923 nr. 456.

Aanbeveling 34a. Initiatieven om aantal schoolverlaters te verminderen

- **Aanpak voortijdige schoolverlaters.** De huidige Aanpak voortijdige schoolverlaters loopt tot 2024. Minister Dijkgraaf kondigde aan deze aanpak voort te zetten en uit te breiden met een sluitende overgang naar de arbeidsmarkt. ↗ Op 2 november 2022 is de herziene aanpak gedeeld met de Tweede Kamer. Dijkgraaf vraagt het CBS om onderzoek te doen naar welke kenmerken de kans op voortijdig schoolverlaten zo goed mogelijk voorspellen. Zoals eerder aangekondigd is het doel hiervan om tot een verdeling van de middelen te komen die recht doet aan de opgave waar een regio voor staat. Ook zijn maatregelen genomen om informatievoorziening aan scholen, gemeenten en jongeren te verbeteren.
- **Werkagenda mbo.** Op 14 februari 2023 kwam minister Dijkgraaf met de werkagenda mbo met als doel om de stijging van het aantal voortijdig schoolverlaters aan te pakken en toe te werken naar minder dan 18.000 nieuwe voortijdige schoolverlaters in 2026. ↗ Mbo-instellingen krijgen € 150 miljoen per jaar voor extra intensieve begeleiding tijdens de opleiding, een kleinere groepsgrootte of andere maatregelen die studenten helpen om de opleiding succesvol af te ronden.

Aanbeveling 34b. Wetsvoorstel thuisonderwijs

- **Voortgang wetsvoorstel.** Na de consultatieronde in 2020 en het advies van de Onderwijsraad in januari 2021 is het wetsvoorstel thuisonderwijs in voorbereiding.

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Aanvalsplan tegen voortijdig schoolverlaten in het mbo. Op 3 april 2023 stuurde minister Dijkgraaf het aanvalsplan tegen voortijdig schoolverlaten mbo naar de Tweede Kamer. Hij noemt maatregelen om het aantal bestaande voortijdige schoolverlaters naar werk te helpen.* De maatregelen in het aanvalsplan worden na de zomer naar de Tweede Kamer gestuurd.

Advies over initiatiefwetsvoorstel voor verankering van het leerrecht. Op 8 juni 2023 liet de Afdeling advisering van de Raad van State weten een meerwaarde te zien in verankering van het leerrecht, maar de Afdeling heeft bezwaren bij de uitwerking ervan in het wetsvoorstel en adviseert het voorstel niet in behandeling te nemen, tenzij het is aangepast. ↗

Wetsvoorstel strategisch personeelsbeleid. Er is een wetsvoorstel ter consultatie aangeboden dat strategisch personeelsbeleid verplicht in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en mbo. De professionele ontwikkeling en de duurzame inzetbaarheid van de medewerkers staan hierbij centraal. Besturen en scholen moeten actief werk maken van strategisch personeelsbeleid, niet alleen op papier maar ook in de praktijk. Het gaat om zaken als het goed inwerken en begeleiden van medewerkers, het sneller en vaker aanbieden van vaste contracten, loopbaanontwikkeling en professionalisering. Het wetsvoorstel was sinds mei 2023 in internetconsultatie, die is op 18 juni 2023 gesloten.**

* Kamerstukken II, 2022/23, 26695, nr. 142.

** Kamerstukken II, 2022/23, 27923, nr. 456

Migratie

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

DEFINITIE

Wat verstaan we onder een vluchteling, asielzoeker of migrant?

Een vluchteling is iemand die in zijn thuisland 'gegronde vrees' heeft voor vervolging op grond van ras, godsdienst, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde etnische of sociale groep. (Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties) Daarnaast kunnen in Nederland ook personen die gevaar lopen wegens bijvoorbeeld oorlog of geweld een vluchtelingenstatus krijgen.

Een asielzoeker is iemand die bescherming door een ander land vraagt, maar wiens beroep op de

vluchtelingenstatus nog niet is bepaald. (UNHCR)

Een migrant is iemand die doorgaans op vrijwillige basis het thuisland verlaat, vaak in de hoop op een beter leven. (UNHCR)

FOCUS

Onbegeleide kinderen en noodopvanglocaties.

3.330

2020

7.490

2022

**Gemiddeld aantal
verhuizingen tussen
opvanglocaties van
minderjarige
asielzoekers**

MIGRATIE

Wat is er in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité gebeurd om de situatie van kinderen die naar Nederland vluchten te verbeteren?

De afgelopen jaren laten een sterke toename zien van het aantal onbegeleide minderjarigen dat zich in Nederland heeft aangemeld. Nader onderzoek is nodig naar de groep zeer kwetsbare alleenreizende jongeren, om te begrijpen waarom deze jongeren verdwijnen en in hoeverre ze slachtoffer zijn van uitbuiting en seksueel geweld.

Veel kinderen wachten op afhandeling van hun asielaanvraag of op gezinshereniging. Er is niks gedaan met de aanbevolen verruiming van de criteria voor emotionele banden van onbegeleide kinderen met andere familieleden dan ouders.

Nog steeds verblijven duizenden kinderen langdurig in de noodopvang en crisisopvang. Ook is er geen zicht op kindvriendelijke opvanglocaties. De situatie in de asielopvang is broos, met name in het geval van onbegeleide kinderen. Het lukt niet om alle alleenstaande minderjarige vreemdelingen op de gewenste plek op te vangen. De doorplaatsing van begeleide en onbegeleide kinderen vanuit de noodopvang naar reguliere opvang gaat moeizaam. De Uitvoeringsagenda Flexibilisering Asielketen spreekt de ambitie uit om het aantal verhuisbewegingen

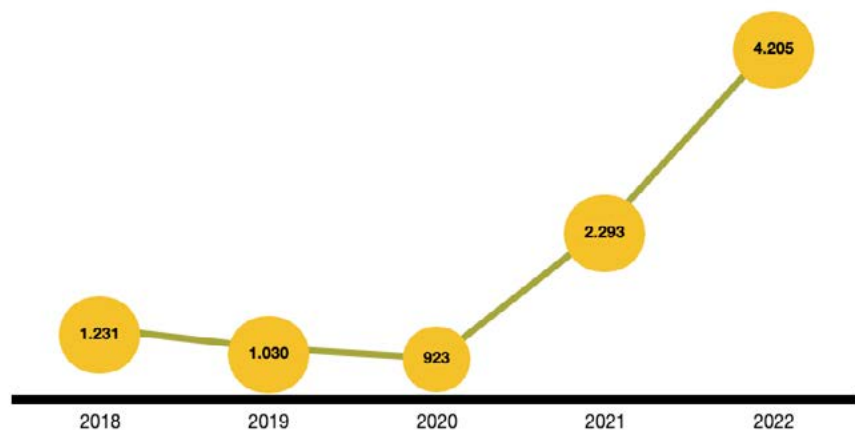
voor kinderen te verminderen, echter verhuizingen namen alleen maar toe de afgelopen jaren. De verhuizingen van kinderen bemoeilijken het aanbieden van goede zorg en onderwijs. Een concreet plan om op de middellange termijn verhuizingen te voorkomen, ontbreekt. De situatie van kinderen in de asielopvang in Nederland is over de hele linie zorgelijk.

KENGETALLEN

De kengetallen schetsen een beeld van het aantal kinderen dat (geen) toegang heeft tot basis- en voortgezet onderwijs in Nederland.

Figuur 1. Aantal onbegeleide kinderen dat asiel aanvraagt

Bron: Uitvraag COA cijfers migratie over het jaar 2022

In Figuur 1 is te zien dat het aantal onbegeleide kinderen in Nederland de afgelopen 5 jaren fluctueerde, en in 2022 opnieuw is toegenomen. Uit cijfers van de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) blijkt dat het aantal onbegeleide kinderen dat zich in 2022 meldde bijna meer dan twee keer zo hoog was dan in 2021. De afgelopen tien jaar kwamen nog nooit zo veel onbegeleide kinderen naar Nederland. In totaal verbleven 8.801 begeleide kinderen en 1.450 onbegeleide kinderen in de

asielopvang. Nadat het identificatie- en registratieproces is afgerond, volgt een verblijf op de centrale ontvangstlocatie in Ter Apel voor de duur van het aanmeldproces van de IND. Onder normale omstandigheden is dit 3 – 10 dagen maar nu blijven asielzoekers, waaronder gezinnen met kinderen en onbegeleide kinderen, weken en soms maanden op de centrale ontvangstlocatie.

Onbegeleide kinderen die in 2021 in Nederland arriveerden waren voor het grootste deel afkomstig uit: Syrië (58%), Eritrea (14%), Somalië (8%) en Jemen (5%). In 2022 verkregen bijna twee keer zoveel onbegeleide kinderen een verblijfsvergunning (1600) ten opzichte van 2021 (860). Dit is bijna vier keer zoveel dan tijdens de coronacrisis in 2020 (420).

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **37a.** Zorg voor kindvriendelijke asielprocedures voor alle kinderen jonger dan 18 jaar, onder andere als volgt: (i) zorg voor tijdige signalering van hun kwetsbaarheden, kindspecifieke manieren van vervolging en kindvriendelijke ondervraagmethoden; (ii) zorg ervoor dat alle asielaanvragen, ook die zijn ingediend door kinderen ouder dan 15 jaar, op een kind-gevoelige manier worden beoordeeld waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd waarop de kinderen hun thuisland verlieten; (iii) zorg voor informatie en juridisch advies

passend bij hun leeftijd over hun rechten, asielprocedures, beschikbare diensten en de eisen voor het verkrijgen van documenten, vooral gezien de recente wijzigingen in de Nederlandse Vreemdelingenwet.

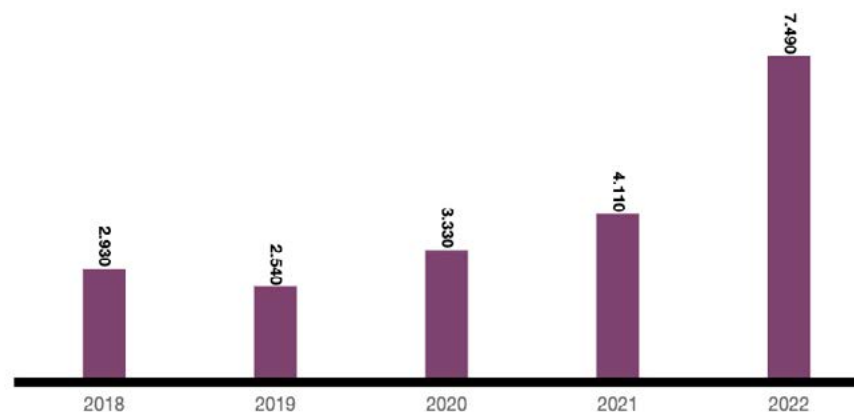
- **37b.** Garandeer dat het belang van asielzoekende kinderen de belangrijkste afweging is in alle asielprocedures en dat hun mening gehoord wordt, er rekening mee wordt gehouden en er het juiste belang aan gehecht wordt.
- **37f.** Geef prioriteit aan het onmiddellijk weghalen van asielzoekende kinderen en hun gezinnen uit noodopvanglocaties en investeer de nodige middelen in het verbeteren en uitbreiden van kindvriendelijke opvanglocaties, zodat locaties niet overvol raken en kinderen niet frequent worden overgeplaatst naar andere locaties.
- **38a.** Evalueer het gezinsherenigingssysteem voor alleenstaande kinderen, met name voor kinderen die zelfstandig wonen en kinderen die geen ouders hebben of van wie de ouders onvindbaar zijn, met het oog op verruiming van de criteria voor emotionele banden met andere familieleden of wettelijke voogden.
- **38b.** Verbeter de maatregelen gericht op snelle besluitvorming inzake aanvragen voor gezinshereniging binnen de wettelijke maximaal toegestane tijd, inclusief het toekennen van genoeg personeel en technische en financiële middelen aan het asielsysteem.
- **38d.** Bied alleenstaande kinderen blijvende oplossingen aan, zoals een verblijfsstatus, pleegzorg en ondersteuning bij hun maatschappelijke integratie.
- **38e.** Blijf meldingen van het verdwijnen (met onbekende bestemming vertrekken) van kinderen uit opvanglocaties onderzoeken en neem maatregelen ter voorkoming van dergelijke verdwijningen.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 37f. en 38e. Overplaatsing en verdwijningen

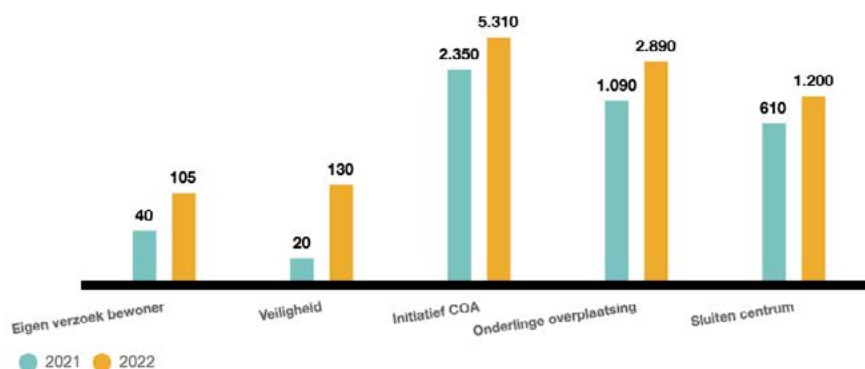
Verhuizingen tussen opvanglocaties zijn recentelijk fors toegenomen, verdwijningen afgenomen.

Figuur 2. Gemiddeld aantal verhuizingen tussen opvanglocaties van minderjarige asielzoekers

Bron: Uitvraag COA cijfers migratie over het jaar 2022

Figuur 3. Reden van verhuizingen van minderjarige kinderen

Bron: Uitvraag COA cijfers migratie over het jaar 2022

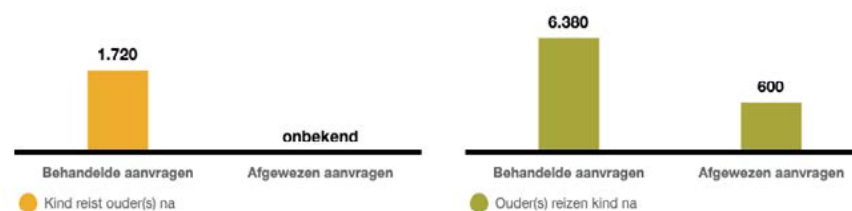
Vanaf 2017 was er een dalende trend zichtbaar in het aantal verhuizingen van minderjarige asielzoekers tussen opvanglocaties, sinds 2020 is er een stijging waarneembaar die zich ook nog in 2021 heeft doorgezet en verder fors toeneemt in 2022. Het gaat dan in totaal om 7.490 verhuisbewegingen over 2022 (zie Figuur 3). Bij onbegeleide kinderen is het aantal verhuisbewegingen ook toegenomen. Van 400 in 2020 naar 600 in 2021 naar 2.040 in 2022, een verviervoudiging van het aantal verhuisbewegingen ten opzichte van 2020. De stijging vond vooral plaats bij de categorieën 'Onderlinge Overplaatsing' en 'Doorstroom'. Dit kan worden verklaard door de grotere instroom van onbegeleide kinderen vanaf medio 2021, waardoor er ook meer onbegeleide kinderen in de opvang verbleven. Uit Figuur 3 blijkt dat 54% van de totale 4110 verhuizingen van kinderen op initiatief van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA) plaatsvond.

In 2019 verdwenen er 480 onbegeleide kinderen met onbekende bestemming en in 2020 waren dit er 320. Deze afname is waarschijnlijk het gevolg aan een lagere migratie-instroom tijdens de lockdowns. In 2021 verdwenen 440 kinderen met onbekende bestemming uit de opvang van het COA, in 2022 waren dat 300 kinderen. Uit onderzoek blijkt dat een groot deel van de geanalyseerde groep van alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv) die met onbekende bestemming gaan, rondreist binnen de Europese Unie. Het merendeel lijkt niet de intentie te hebben om lang in Nederland te verblijven.*

Aanbeveling 38a. en 38b. Gezinshereniging

Gezinshereniging kan op twee manieren gebeuren: het kind reist de ouder(s) achterna of de ouder(s) reizen het kind achterna. Uit Figuur 4 blijkt dat het vaker voorkomt dat kinderen ouders achterna reizen dan andersom.

Figuur 4. Gezinshereniging 2021

Bron: Ministeriële informatie via uitvraag Kinderrechtencollectief 2022

* Bron: Reactie Nidos n.a.v. uitvraag migratie 2022

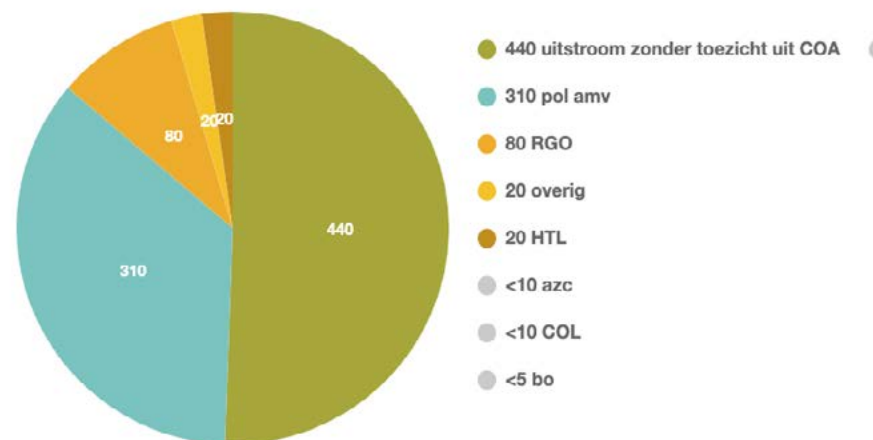
Gezinshereniging werd vaker en sneller goedgekeurd als kinderen hun ouders nareizen dan als ouders hun kinderen nareizen. De gemiddelde behandelduur van kind dat ouders(s) nareist is 52 dagen (in 2021 54 dagen). De gemiddelde behandelduur van ouder(s) dat kind nareist is 276 dagen (in 2021 332 dagen).

In 2021 werden er 6380 aanvragen behandeld waarbij het kind de nareiziger was, hiervan werden er 600 (10,6%) afgewezen. In 2022 werden er 9.960 van deze aanvragen behandeld. Hiervan werden er 620 afgewezen (6%). Er was een flinke stijging van het aantal behandelde aanvragen en een flinke daling van het afwijzingspercentage. Waarschijnlijk ging het bij een substantieel aantal van deze aanvragen om Syriërs die vaak goed gedocumenteerd zijn en dus vaak worden ingewilligd. Er wachten nog 1800 aanvragen van kinderen om nareis op afhandeling.

Er werden 1720 aanvragen behandeld waarbij de ouder(s) het kind nareisden, de afwijzingscijfers ontvingen wij niet. De helft van het totale aantal onbegeleide kinderen die in hun eentje naar Nederland komen, wordt binnen vijf jaar in Nederland herenigd met familie. [↗](#)

Aanbeveling 38e. Verdwijnen van kinderen uit opvanglocaties

Figuur 5. Uitstroom amv's met onbekende bestemming vertrokken uit niet-BO

Bron: COA, peildatum: 01-01-2022

In 2021 zijn ongeveer 870 alleenstaande minderjarige vreemdelingen met onbekende bestemming vertrokken uit niet-beschermde opvang.*

* Amv bij wie indicaties aanwezig zijn dat zij (mogelijk) slachtoffer zijn van mensenhandel worden in beschermde opvang geplaatst. Kinderen bij wie die indicaties er niet zijn, verblijven in niet beschermde opvang.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 37a. Kindvriendelijke asielprocedures

- **Contouren werkagenda route inclusief onderwijs.** Kindvriendelijke benadering binnen asielprocedure. Onbegeleide kinderen van 6 tot 12 jaar worden gehoord in een kindvriendelijke hoorruimte. Dit geldt alleen voor kinderen jonger dan 12 jaar. Deskundigen wijzen er op dat het wenselijk is het protocol voor het horen van kinderen uit te breiden en te vernieuwen.* UNHCR wijst op het Barnahus-concept** als een goed voorbeeld van het centraal stellen van het kind.*** De Universiteit van Amsterdam constateerde in 2022 dat de asielprocedure voor vluchtelingen onvoldoende is ingericht op het horen van kinderen en jongeren: voor minderjarigen is het nagenoeg onmogelijk om hun internationale recht om gehoord te worden uit te oefenen. Daarom is het advies uitgebracht om de informatievoorziening richting kinderen te verbeteren en om ondervragers beter te trainen, met als gewenste uitwerking dat onzekerheid en stress bij kinderen in de asielprocedure weggenomen wordt.
- **Voorrang kinderen.** In mei 2022 is er een motie ingediend door Kamerlid Koekkoek waarin gevraagd wordt om een voorrangspositie van kinderen (en hun familie) bij overplaatsing van grootschalige locaties naar kleinschalige asielopvang.
- **Speciaal contactpersoon.** Op 22 december 2022 hebben de Kamerleden Kröger en Piri een motie ingediend waarin is verzocht om voor elke opvanglocatie, inclusief de noodopvangvoorzieningen,

een speciaal aangewezen contactpersoon voor kinderen aan te stellen, verantwoordelijk voor het activiteiten aanbod en met zicht op het welzijn en de veiligheid van kinderen. Op 22 februari 2023 gaf staatssecretaris van der Burg aan, dat hij gezien de huidige arbeidsmarkt, niet op elke (nood)opvanglocatie een contactpersoon kan garanderen.

Aanbeveling 37f. Noodlocaties

- **Noodsituatie op (nood)locaties.** Ondanks de inzet van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA), medeoverheden, Veiligheidsregio's, het Rode Kruis, Vluchtelingenwerk Nederland en vele andere partijen is de opvangsituatie onverkort slecht. Vanwege de urgentie en complexiteit van de opvangproblematiek heeft het kabinet op 17 juni 2022 besloten om de structuur voor nationale crisisbesluitvorming te activeren. Het doel was om de doorstroom in de migratieketen te verbeteren. Het kabinet hanteerde een stapsgewijze aanpak waarbij plannen worden voorbereid om

* UNHCR 2019, In de eerste plaats een kind, p. 16 en 'A Test that is about Your Life': The Involvement of Refugee Children in Asylum Application Proceedings in the Netherlands S.E. Rap, Refugee Survey Quarterly, Volume 41, Issue 2, June 2022, Pages 298–319.

** Barnahus is een Scandinavisch model waar de verantwoordelijkheid voor communicatie, samenwerking en coördinatie over het kind bij de betrokken en verantwoordelijke actoren ligt. Het gaat om een multidisciplinaire aanpak waarbij alle betrokken organisaties samenwerken onder één dak.

*** UNHCR 2019, In de eerste plaats een kind. Bevindingen, aanbevelingen en oplossingen in het belang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland, p. 7

voldoende opvang- en huisvestingscapaciteit te realiseren. De stip aan de horizon is de realisatie van een stabiel asiellandschap, gebaseerd op de 'Uitvoeringsagenda Flexibilisering Asielketen'.*

- **Moties Koekkoek en Piri.** Kinderen in de asielopvang moeten soms acht keer per jaar verhuizen. De Tweede Kamer heeft moties Koekkoek [↗] en Piri [↗] aangenomen, deze moties vragen om overplaatsing van kinderen naar een stabiele en kleinschalige opvang en een concreet plan om het aantal verhuizingen terug te brengen. De staatssecretaris schreef de Kamer dat er geen ruimte bestaat om kinderen en hun gezinsleden voorrang te verlenen bij de doorplaatsing vanuit de noodopvang locaties naar reguliere locaties. [↗]
- **Motie Tweede Kamer.** De Tweede Kamer heeft op 9 februari 2023 een motie aangenomen die de regering verzoekt om met urgentie het aantal leerplichtige vluchtelingen en vluchtelingenkinderen die onderwijs mislopen vast te stellen. [↗] Conform de Europese Opvangrichtlijn moet het onderwijs binnen 3 maanden na aankomst in Nederland aangeboden worden. Op dit moment lukt het een toenemend aantal gemeenten niet om onderwijs te organiseren waardoor er lange wachtlijsten zijn ontstaan. Sommige Internationale Schakel Klassen voortgezet nieuwkomersonderwijs (ISK) hanteren zelfs een instroomstop.
- **Kinderen in crisisonoodopvang.** Het was lange tijd niet bekend hoeveel kinderen er precies in Nederland in de crisisonoodopvang (CNO) verblijven, op verzoek van de Kamer is daar inmiddels duidelijkheid over. Op 1 januari 2023 verbleven er 1.130 kinderen (niet zijnde alleenstaande minderjarige vreemdelingen) in de crisisonoodopvang.
- **Kamerbrief februari 2023.** In een Kamerbrief van februari 2023 over de actuele situatie van onbegeleide kinderen schrijft de staatssecretaris dat op 1 november 2022 de maatregel is ingegaan om onbegeleide kinderen vanaf 17 jaar en 9 maanden die op dat moment verblijven in de speciale opvang voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv), vervroegd door te laten stromen naar reguliere opvangplekken (samen met volwassenen). Daarnaast is besloten om onbegeleide kinderen die 17 jaar en 9 maanden zijn op het moment van instroom, vervroegd door te plaatsen. Deze maatregel was voorzien voor een periode van 4 maanden en zou aflopen op 1 maart 2023. Gezien de aanhoudende druk op de opvang en de verwachte toename van de instroom heeft de staatssecretaris besloten deze maatregel met zes maanden te verlengen. [↗] Deze maatregel duurt tot op heden nog steeds voort. In totaal verbleven 210 onbegeleide minderjarigen in een regulier asielzoekerscentrum.
- **Stichting Nidos trekt aan de bel.** Stichting Nidos heeft aangegeven niet te kunnen voldoen aan haar wettelijke taak op het moment dat alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv) in de reguliere asielzoekerscentra verblijven. Nidos heeft als gecertificeerde instelling tot taak om een gezonde ontwikkeling van het kind te waarborgen, de belangen van het kind te behartigen en ervoor te zorgen dat het met achttien jaar zelfredzaam is. Nidos meent dat alleenstaande minderjarigen tekort gedaan worden als ze in reguliere asielzoekerscentra opgevangen worden. [↗]

* Tweede Kamer, vergaderjaar 2019–2020, 19 637, nr. 2634.

- **Extra druk gemeenten.** De intensieve zorg en begeleiding van ex-amv's legt een grote (financiële) druk op gemeenten, waardoor zij terughoudend zijn met het realiseren van nieuwe opvangplekken. Er zijn afspraken gemaakt tussen het Rijk en gemeenten over financiële middelen voor de verlengde opvang en begeleiding voor ex-amv's. De staatssecretaris heeft de verwachting uitgesproken dat daarmee de terughoudendheid bij gemeenten zal komen te vervallen.
- **Dringend verzoek kabinet aan Veiligheidsregio's.** Om de doorstroom in de asielopvang weer op gang te krijgen, heeft het kabinet een dringend verzoek om opvangplekken gedaan aan de Veiligheidsregio's, provincies en gemeenten en zijn er bestuurlijke afspraken gemaakt.*
- **Spreidingswet asielzoekers.** Sinds 27 maart 2023 ligt er een conceptwetsvoorstel bij de Tweede Kamer om voldoende opvangplekken beter te verdelen over het land. ↗ De Raad van State stelt vragen ten aanzien van de complexiteit en de uitvoerbaarheid van het wetsvoorstel. ↗ Het Centraal Orgaan opvang asielzoekers herkent zich in de kritiek van de Raad van State. Om de wet te kunnen uitvoeren is volgens het Centraal Orgaan opvang asielzoekers stabiele financiering van een vaste capaciteit aan personeel en locaties noodzakelijk. ↗ Een nieuw wettelijk stelsel zal op zijn vroegst in 2024 tot de realisatie van meer opvangplaatsen leiden. ↗

Aanbeveling 38a. en 38b. Duur van het gezinsherenigingsproces

- **Lange duur van het gezinsherenigingsproces.** Op 8 februari 2023 heeft de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State

uitspraak gedaan over een nareiszaak waarin de tijdelijke maatregel nareis was toegepast. De Afdeling oordeelde dat een wettelijke basis voor de maatregel ontbreekt. De besluiten waarin deze maatregel is toegepast zullen worden hersteld.** Als gevolg hiervan zullen 1210 nareizigers alsnog een inreisvisum krijgen.***

- **Wijziging Wet Vreemdelingen-circulaire 2000.** In de Staatscourant van juli 2022 staat beschreven dat de IND, met de huidige capaciteit, de instroom van nareisverzoeken niet op tijd kan verwerken. Er heeft naar aanleiding hiervan een wijziging plaatsgevonden in de Wet Vreemdelingen-circulaire 2000. Bij overschrijding van de wettelijke beslistermijn van een nareisaanvraag ingediend door een minderjarige asielstatushouder, gaat de IND enkel uit van de omstandigheden ten tijde van de datum van de nareisaanvraag. Alle signalen van onafhankelijkheid die sinds deze datum zijn ontstaan, worden in beginsel niet tegengeworpen. ↗ Er wordt dan bijvoorbeeld niet tegengeworpen dat het kind inmiddels zelfstandig woont en voorziet in eigen onderhoud. In de beleidsreactie van het kabinet naar aanleiding van de aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité wordt niet ingegaan op de aanbevolen verruiming van de criteria voor emotionele banden van onbegeleide kinderen met andere familieleden (anders dan ouders).
- **Verlengen beslistermijn.** Op 26 augustus 2022 heeft het kabinet de Kamer geïnformeerd over het besluit om de wettelijke beslistermijn

* TK 19637, 2992 Brief staatssecretaris

van zes maanden voor asielaanvragen te verlengen met maximaal 9 maanden. Dat betekent dat de IND uiterlijk binnen 15 maanden een beslissing moet nemen op een ingediende asielaanvraag. Op 6 januari jl. heeft de rechtbank Den Haag geoordeeld dat deze maatregel niet rechtsgeldig is genomen.* Vanwege het belang van deze maatregel voor de beslispraktijk van de IND, heeft de IND besloten om tegen de uitspraak hoger beroep in te stellen. Ondertussen wordt de toepassing van de maatregel voortgezet. De doorlooptijd van de asielprocedure is direct van invloed op de duur van het gezinsherenigingsproces, dat pas aanvangt na afronding van de asielprocedure.

Aanbeveling 38e. Verdwijnen van kinderen uit opvanglocaties

- **Onderzoek naar verdwijnen van kinderen.** In 2020 heeft de staatssecretaris toegezegd een fenomeenonderzoek te starten naar vreemdelingen in de opvang die slachtoffer zijn van mensenhandel. Dit zal gebeuren door het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel en de afdeling Analyseproeftuin Migratie. Het is onduidelijk wat de stand van zaken is van dit aangekondigde onderzoek.
- **Onderzoek rondreizende alleenstaande minderjarige vreemdelingen.** Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) heeft een nieuw onderzoek gepubliceerd over rondreizende alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv).** Het onderzoeksrapport biedt inzicht in de achtergrond van deze groep minderjarigen en beschrijft risico's op

slachtofferschap van onder andere uitbuiting en seksueel geweld. De Nationaal Rapporteur Mensenhandel (NRM) heeft haar zorg uitgesproken over de zeer kwetsbare achtergrond van deze jongeren die uit het rapport naar voren komt. Het onderzoeksrapport benadrukt vooral de noodzaak om een grondiger inzicht te verkrijgen in de omstandigheden achter deze 'onzichtbare aantallen'. Het is volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel van groot belang om nader onderzoek te doen om beter te begrijpen waarom deze jongeren verdwijnen, in hoeverre ze slachtoffer zijn van uitbuiting en seksueel geweld en in hoeverre hun vertrek een gevolg is van hun eigen zoektocht naar een betere toekomst elders. Er zijn in 2022 minder dan 10 jongeren die een verblijfsvergunning op grond van mensenhandel hebben gekregen (B8-vergunning).

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Oproep aan gemeenten. Op 22 september 2023 dreigde opnieuw een tekort aan opvangplekken in Ter Apel. Staatssecretaris Eric van der Burg deed daarom een dringende oproep aan gemeenten om 450 opvangplekken voor asielzoekers te verzorgen, waaronder 220 plekken voor onbegeleide minderjarigen.

* Amsterdam: ECLI:NL:RBDHA:2023:136

** WODC 2023-9 I have nothing to lose – Nomadic unaccompanied minors in Europe. Bron: COA, peildatum: 01-01-2022

Spreidingswet asielzoekers. Door de val van het kabinet heeft de Spreidingswet verdere vertraging opgelopen. Lange tijd zag het er naar uit dat het wetsvoorstel als gevolg van de demissionaire status van het kabinet controversieel zou worden verklaard en daarmee niet in het parlement zou kunnen worden behandeld. Op 26 september werd besloten het voorstel toch te behandelen. Inmiddels is op 27 september de parlementaire behandeling van de wet afgerond in de Tweede Kamer. Tijdens dit debat zijn 34 moties ingediend waarover in oktober 2023 zal worden gestemd in de Tweede Kamer. Na goedkeuring in de Tweede Kamer moet de wet nog worden goedgekeurd in de Eerste Kamer, het is nog onzeker of de wet daar op voldoende steun kan rekenen.

Wet Tijdelijke Nieuwkomersvoorzieningen. Op 6 juni 2023 is een wetsvoorstel aan de Tweede Kamer gestuurd tot wijziging van de Wet op het primair onderwijs en Wet voortgezet onderwijs 2020. Dit is gedaan in verband met de inrichting van tijdelijke nieuwkomersvoorzieningen voor leerplichtige nieuwkomers en het versterken van de regierol van gemeentebesturen bij het aanbod van nieuwkomersonderwijs. [Deze Spoedwet Tijdelijke Nieuwkomersvoorzieningen \(TNV's\)](#) moet het antwoord geven op de lange wachtlijsten in het nieuwkomersonderwijs. Het was de bedoeling dat de Wet per 1 augustus 2023 in werking zou treden, maar gezien de val van het kabinet, is dit proces vertraagd.* Het wetsvoorstel is op 5 juli 2023 aangenomen door de Tweede Kamer. De Eerste Kamer heeft het voorstel op 3 oktober 2023 aangenomen.

Rapport 'I have nothing to lose'. Het rapport 'I have nothing to lose, Nomadic unaccompanied minors in Europe' van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van september 2023 onderzoekt de kenmerken van rondreizende alleenstaande minderjarige vreemdelingen (amv). Het rapport gaat in op de onderliggende redenen voor hun rondreisgedrag en op de (multi-) problematiek die zij ondervinden. Het blijkt dat met name Noord-Afrikaanse jongeren zeer kwetsbaar zijn en risico lopen om slachtoffer te worden van onder andere uitbuiting en seksueel geweld. [↗](#)

* Informatie COA n.a.v. aanvraag migratie, mensenhandel en uitbuiting, jeugdstrafrecht, jeugdhulp en -bescherming

Kinderhandel en seksuele uitbuiting

**KINDER
RECHTEN**
in beweging

09

DEFINITIE

Wat verstaan we onder kinderhandel en seksuele uitbuiting?

Kinderhandel is het rekruteren, vervoeren, overbrengen, huisvesten en ontvangen van een kind door anderen met als doel het kind uit te buiten, zoals in de prostitutie, bedelarij, of kinderarbeid. Seksuele uitbuiting is een belangrijk doeleinde van kinderhandel. (Kinderrechten.nl)

FOCUS

Het beter in beeld krijgen en aanpakken van kinderhandel en seksuele uitbuiting in de online wereld

108

2019

70

2022

Bij CoMensha gemelde
minderjarige
slachtoffers van
uitbuiting

KINDERHANDEL EN SEKSUELE UITBUITING

Wat is er in het eerste jaar na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité in Nederland gedaan om kinderhandel en seksuele uitbuiting van kinderen tegen te gaan?

Data laten zien dat minderjarige slachtoffers van mensenhandel en seksuele uitbuiting zeer beperkt in beeld zijn. Het geschatte aantal minderjarige slachtoffers van uitbuiting ligt vele malen hoger dan het aantal meldingen. Veel minderjarigen worden opnieuw slachtoffer van een delict. Er is een stijging van het aantal gemeenten met beleid gericht op mensenhandel. Er is geen of beperkt zicht op slachtoffers van kinderhandel en seksuele uitbuiting op de BES eilanden.

De beleidsbeschrijvingen laten een veelvoud aan initiatieven zien, ook op het gebied van online misbruik. Hieronder vallen bijvoorbeeld de vernieuwde wetgeving Seksuele Misdriften, het oprichten van een nieuwe autoriteit om het verbod op misbruikmateriaal te handhaven en onderzoeks- en pilotprogramma's. Het programma 'Samen tegen Mensenhandel' wordt voortgezet. Een evaluatie van het afgeronde programma ontbreekt en er zijn geen data beschikbaar over de kwaliteit van de coördinatie tussen autoriteiten die zich bezighouden met de bescherming van minderjarige slachtoffers van mensenhandel. De exacte

uitwerking en het effect van de initiatieven op de bestrijding van kinderhandel en (seksuele) uitbuiting is nog niet duidelijk en/of meetbaar.

KENGETALLEN

Figuur 1. Aantal bij CoMensha gemelde minderjarige slachtoffers van uitbuiting per vorm van mensenhandel in de periode 2017-2021

Bron: Nationaal Rapporteur [↗](#)

Figuur 1 laat zien dat het totale aantal gemelde minderjarige slachtoffers van uitbuiting iets is afgenomen in 2022 ten opzichte van 2021. Dit is voornamelijk te wijten aan een afname van het aantal gemelde slachtoffers van binnenlandse seksuele uitbuiting. Het percentage van het aantal binnenlandse slachtoffers van seksuele uitbuiting dat minderjarig was, is in 2022 afgenomen (22% in 2022 en 27% in 2021). Er is een toename in het aantal meldingen van minderjarige slachtoffers van criminele uitbuiting.

Tussen 2017 en 2021 werden elk jaar minder dan 10 meldingen van seksuele uitbuiting van kinderen in de prostitutie geregistreerd bij de politie.* In totaal werden in deze vijf jaar elf meldingen geregistreerd. [↗](#) Het geschatte aantal minderjarige slachtoffers van (seksuele) uitbuiting ligt vele malen hoger dan het aantal meldingen. [↗](#)

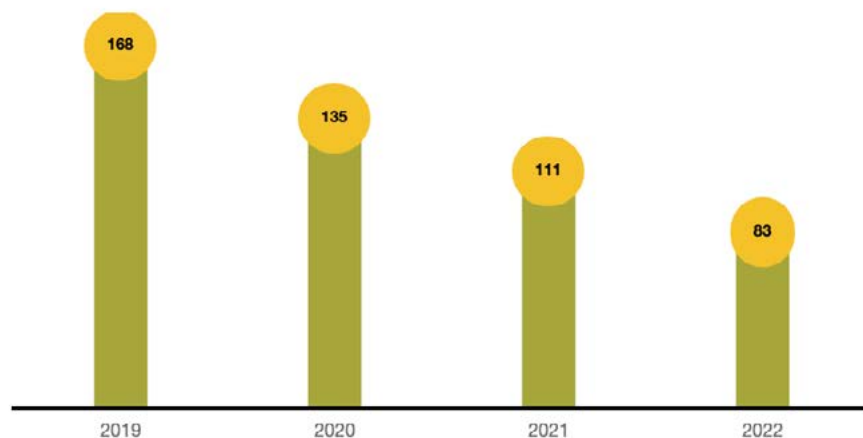
Op de BES eilanden heeft in 2022 geen enkele uitvoeringsorganisatie in Caribisch Nederland minderjarige slachtoffers van uitbuiting of seksuele uitbuiting (al dan niet met een Nederlandse nationaliteit) geregistreerd of aangemeld.**

Op basis van politieregistraties blijkt dat de helft (50%) van de minderjarige slachtoffers van mensenhandel tussen 2010 en 2020 binnen 5 jaar opnieuw slachtoffer werd van een delict. [↗](#)

* Cijfers kleiner dan 10 worden op dit thema niet exact gedeeld in verband met de vertrouwelijkheid en mogelijke herleidbaarheid van de informatie

** Uitvraag Ministerie Justitie en Veiligheid, 9 september 2023.

Figuur 2. Aantal (mogelijke) minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting

Bron: CKM, in Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2017-2021 [↗](#) en CKM, Onzichtbare slachtoffers van mensenhandel 2022. [↗](#)

De anonieme hulplijn Chat met Fier registreerde in 2022 83 (mogelijke) minderjarige slachtoffers van seksuele uitbuiting. Van de 210 slachtoffers van seksuele uitbuiting die werden besproken op de chat, was het jongste slachtoffer jonger dan 12 jaar. Bijna 40% van de slachtoffers was minderjarig en 19,1 procent van de slachtoffers was zelfs 15 jaar of jonger. [↗](#)

De daling van slachtoffers tussen 2019-2022 is mogelijk te verklaren door het gebrek aan (grootschalige) bewustwordingscampagnes rondom Chat met Fier in het jaar 2022, en het groeiende aantal online

hulpverleners waardoor slachtoffers mogelijk daar in beeld zijn gekomen. Het CKM benadrukt dat de daling niet betekent dat er daadwerkelijk minder (minderjarige) slachtoffers van mensenhandel in Nederland zijn. [↗](#)

Websites waarop kindermisbruik is te zien

In 2022 ontving Offlimits (voorheen het Expertisecentrum Online Kindermisbruik) 144.058 meldingen van beeldmateriaal van seksueel misbruik van kinderen. Hiervan kwamen 50.765 meldingen uit het Nederlandse netwerk. Op basis van deze meldingen zijn extra URL's gevonden, waardoor er in totaal 397.770 URL's zijn geanalyseerd door medewerkers van het Meldpunt Kinderporno. Van alle geanalyseerde meldingen bleken 88.596 meldingen illegaal materiaal te bevatten. In 2022 werd 63% van het strafbare materiaal in Nederland gehost. Dit is een daling ten opzichte van de 89% in 2021. [↗](#)

Internet Watch Foundation rapporteert dat in 2022 het aandeel URL's met beeldmateriaal van seksueel kindermisbruik dat in Nederland werd gehost, daalde met 9%. In 2021 werd 41% (102.676 URL's) van de wereldwijde URLs in Nederland gehost en in 2022 was dit 32% (82.605 URL's). [↗](#)

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **19a.** Ontwikkel de regelgeving en het veiligheidsbeleid verder om de rechten en veiligheid van kinderen in de digitale omgeving te beschermen
- **19b.** Zorg dat wetten inzake toegang tot informatie en de digitale omgeving het recht van kinderen op privacy respecteren, kinderen tegen schadelijke inhoud en materialen en online risico's beschermen en voor effectieve methodes zorgen om daders te vervolgen, ook als het gaat om extraterritoriale jurisdictie.
- **39a.** Geef speciale verblijfsvergunningen uit voor alle kinderen die vermeend slachtoffer zijn van mensenhandel, ongeacht gerelateerde strafrechtelijke onderzoeken, en zorg voor genoeg personeel en technische en financiële middelen als ook coördinatie tussen autoriteiten die zich bezighouden met de bescherming van kinderen die slachtoffer zijn van mensenhandel op alle niveaus.
- **39b.** Ontwikkel een systeem voor het monitoren en evalueren van de implementatie van het programma Samen tegen mensenhandel gebaseerd op een helder overzicht van meetbare resultaten en indicatoren.
- **39c.** Zorg dat alle gemeenten strategieën of actieplannen hebben ontwikkeld voor het voorkomen en aanpakken van kinderhandel, inclusief voor online seksuele uitbuiting en criminele uitbuiting door loverboys (mensenhandelaren).
- **42.** Voorkom online handel die seksuele uitbuiting van kinderen en kindermisbruik beoogt en pak dit aan, onder andere als volgt:
 - (i) zorg ervoor dat in nationale wetgeving en beleid alle vormen van kinderhandel en seksuele uitbuiting van kinderen die zijn gepleegd of gefaciliteerd via informatie- en communicatietechnologie (ICT) adequaat zijn opgenomen;
 - (ii) voer specifieke online analyses, onderzoeken en monitoring uit om beter inzicht te krijgen in online misdrijven en ontwikkel passende aanpakken;
 - (iii) zorg ervoor dat internetproviders online materialen die seksueel misbruik bevatten, controleren, blokkeren en onmiddellijk verwijderen;
 - (iv) integreer in de verplichte opleidingen voor politieagenten, advocaten, juristen en andere relevante professionals specifieke componenten met betrekking tot online misdrijven en online instrumenten om het traceren van slachtoffers en reddingsacties te faciliteren.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

Aanbeveling 39a. Aantal (vermeende) buitenlandse slachtoffers van kinderhandel dat een speciale verblijfsvergunning krijgt

In 2022 zijn 10 minderjarige buitenlandse slachtoffers bij CoMensha aangemeld. Van 3 van hen is bekend dat zij de B8-bedenktijd aangeboden hebben gekregen en geaccepteerd hebben. Bij CoMensha is niet bekend of zij ook aangifte hebben gedaan en of zij een verblijfsvergunning hebben ontvangen. Daarnaast zijn er bij CoMensha 12 minderjarigen aangemeld waarvan de nationaliteit onbekend is. Er is in deze gevallen ook geen informatie omtrent B8 bekend.*

Aanbeveling 39c. Aantal gemeenten met strategieën en actieplannen op het voorkomen en aanpakken van kinderhandel

Figuur 3. Aantal gemeenten dat beschikt over beleid gericht op aanpak mensenhandel**

JAAR	2021	2023
PERCENTAGE	32%	66%

[1] Uitvraag Nationaal Rapporteur, maart 2023.

[2] Uitvraag ministerie van Justitie en Veiligheid 14 september 2023. ↗

Cijfers kleiner dan 10 worden op dit thema niet exact gedeeld in verband met de vertrouwelijkheid en mogelijke herleidbaarheid van de informatie

Alle gemeenten moeten volgens het interbestuurlijk programma 2018 in 2022 beleid hebben op het voorkomen en aanpakken van mensenhandel. Het merendeel van de gemeenten (66%) voert inmiddels beleid gericht op de preventie van mensenhandel, 25% van de gemeenten geeft aan dat dit beleid nog in ontwikkeling is. Gebrek aan capaciteit en onvoldoende kennis over mensenhandel zijn belemmeringen bij het formuleren van lokaal beleid.

Niet al het gemeentelijke beleid bevat een specifieke aanpak rondom kinderhandel. Onderzoek van VNG beschrijft dat 70% van de gemeenten met beleid aandacht heeft voor 'kwetsbare groepen' in het beleid tegen mensenhandel. De meest genoemde kwetsbare groepen zijn hierbij jeugd en arbeidsmigranten. Het is niet bekend hoeveel gemeenten kinderen hebben opgenomen in hun beleid. ↗

Aanbeveling 42(iii). Hoeveelheid materiaal van kindermisbruik dat verwijderd is door Nederlandse internetproviders

Volgens Offlimits is nagenoeg al het illegale, in Nederland gehoste, materiaal van kindermisbruik (95-100%) dat is gemeld bij het Meldpunt

* Uitvraag CoMensha 2023

** Significant Public / VNG, Onderzoek Aanpak Mensenhandel in Gemeenten 2023.

Kinderporno in de afgelopen jaren door Nederlandse internethosters verwijderd. Het resterende percentage (0-5%) is niet verwijderd of verhuisd naar buitenlandse internethosters waardoor er geen zicht meer op is.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 39a. Speciale verblijfsvergunningen voor vermeende minderjarige slachtoffers

- **Aanpassing vreemdelingencirculaire.** Het ministerie van Justitie en Veiligheid gaat de huidige vreemdelingencirculaire aanpassen naar aanleiding van een uitspraak van het Hof van Justitie van de EU (20 oktober 2022) en een verwachte beleidsevaluatie van de huidige vreemdelingencirculaire door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.* [↗](#)

Aanbeveling 39b. Monitoren en evalueren programma 'Samen tegen mensenhandel'

- **Ontwikkeling nieuw programma 'Samen tegen Mensenhandel'.** In het coalitieakkoord is opgenomen dat het programma 'Samen tegen Mensenhandel' wordt voortgezet. Er is geen evaluatie beschikbaar van het eerdere programma. Momenteel wordt gewerkt aan een langetermijnvisie en strategie in consultatie met een grote groep betrokken partijen. [↗](#) Het programma wordt eind voorjaar 2023 verwacht. [↗](#)

Aanbeveling 19a., 19b., en 42(i). Regelgeving en beleid rondom de rechten en veiligheid van kinderen online, inclusief alle vormen van kinderhandel en seksuele uitbuiting.

- **Nieuwe wetgeving Seksuele misdrijven.** In de wet worden meer vormen van seksueel overschrijdend gedrag strafbaar, ook wanneer deze online plaatsvinden. Hieronder vallen sexchatting met kinderen onder de 16 jaar en seksueel geweld waarbij geen sprake is van fysiek seksueel contact. De definitie van materiaal van kindermisbruik wordt aangepast om onder andere het op bestelling livestreamen van seksueel kindermisbruik te verbieden. [↗](#) Schriftelijke antwoorden over het voorstel en een nota tot wijziging zijn in februari 2023 aangeboden aan de Kamer. Hierna zal een mondelinge behandeling van het wetsvoorstel volgen. [↗](#) De verwachting is dat de wetgeving in 2024 in werking zal treden. Momenteel wordt gewerkt aan verschillende implementatietrajecten ter voorbereiding op de gemoderniseerde wetgeving. [↗](#)
- **Wetsvoorstel voorbereidingshandelingen pleging seksueel kindermisbruik.** Onder het nieuwe wetsartikel 240 c Sr kan strafrechtelijk worden opgetreden tegen het verstrekken, verwerven of bezitten van zowel schriftelijk als mondeling, instructief materiaal van kindermisbruik, dan wel het anderszins vergaren of bijbrengen van kennis of vaardigheden voor het seksueel misbruiken van kinderen. [↗](#) Het wetsvoorstel is in september 2022 aangenomen. Het

* Pro Facto, 'We gaan de wijziging van de regeling bij mensenhandel in de asielprocedure evalueren' – 9 september 2022.

ministerie van Justitie en Veiligheid beantwoordt momenteel schriftelijke vragen o.b.v. het verslag van de Eerste Kamer. ↗

- **Aanpak verwijderen strafbaar en onrechtmatig materiaal.** De regering gaat tot nu toe uit van zelfregulering tussen overheden, internetaanbieders, hostingbedrijven en andere tussenpersonen. Bijvoorbeeld door gebruik van de gedragscode 'Notice to Take Down'. Daarnaast faciliteert de overheid een aantal meldpunten om strafbare content onder de aandacht te brengen van dienstverleners binnen de internetsector. De Digital Services Act, die begin 2024 wordt verwacht, zal de huidige procedures verder aanscherpen. ↗
- **Oprichting Autoriteit online Terroristisch en Kinderpornografisch Materiaal.** De Autoriteit Online Terroristisch en Kinderpornografisch Materiaal (in oprichting) heeft als doel het handhaven van het verbod op het verspreiden van misbruikmateriaal, onder andere door het opleggen van een dwangsom of een bestuurlijke boete. ↗ Het wetsvoorstel bestuursrechtelijke aanpak online kinderpornografisch materiaal wordt in het eerste kwartaal van 2023 verwacht. Dit wetsvoorstel beoogt bestuursrechtelijk optreden mogelijk te maken tegen aanbieders van communicatiediensten die, vaak ongewild, betrokken zijn bij de opslag of doorgifte van beeldmateriaal van seksueel kindermisbruik, maar toch nalaten daar (vrijwillig en tijdig) tegen op te treden. ↗
- **EU Wetsvoorstel ter voorkoming en bestrijding van seksueel misbruik van kinderen.** De regering steunt het uitgangspunt dat, zowel Europese overheden als aanbieders van hostingdiensten en communicatiediensten, verantwoordelijkheden hebben omtrent de bestrijding van online kindermisbruik. Het kabinet identificeerde

echter dat de voorgestelde maatregelen een inbreuk zijn op een aantal grondrechten. Het kabinet zal in de onderhandelingen aangeven dat Nederland geen steun geeft aan voorstellen die end-to-end encryptie onmogelijk maken en het detecteren van grooming door niet-opsporingsinstanties toestaan. ↗ Het voorstel zal in of na de zomer worden behandeld in het Europees Parlement.

Aanbeveling 42(ii). Analyses, onderzoek en een passende aanpak omtrent online misdrijven

- **Opzet en uitrol online opsporingsstrategie.** In de uitvoering van de motie rondom het ontwikkelen van digitale opsporingsstrategieën ter bescherming van slachtoffers van online misbruik, wordt momenteel een impactanalyse uitgevoerd door de politie en het Openbaar Ministerie. De analyse bekijkt mogelijkheden en voorwaarden omtrent politiecapaciteit, financiële middelen, het juridisch handelingskader en de ethische implicaties van de inzet van specifieke opsporingsmiddelen. In 2023 worden de eerste resultaten van de verkenning door de politie opgeleverd. ↗
- **Onderzoek online platformen.** Het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel publiceerde in 2021 een onderzoek naar de rol van online platformen bij binnenlandse seksuele uitbuiting van minderjarigen. Hierin komen instant messaging diensten en sites met seksadvertenties naar voren als platformen voor rekrutering en uitbuiting van minderjarigen. ↗ De politie is o.b.v. de aanbevelingen van de studie onderstaande pilot gestart.
- **Landelijk Coördinatiepunt Online Mensenhandelsignalen.** De politie is in 2021 begonnen met het Landelijk Coördinatiepunt Online

Mensenhandelsignalen om online signalen van mensenhandel in beeld te krijgen en te duiden. [↗](#)

Aanbeveling 42(iv). Verplichte opleidingen voor professionals m.b.t. online misdrijven en instrumenten

- **Trainingsaanbod.** Het trainingsaanbod m.b.t. online misdrijven en online instrumenten is momenteel niet verplicht voor de groepen professionals die genoemd zijn in de aanbevelingen. Wel is er aanbod in vrijwillige trainingen, zoals de interne politiecursussen 'Basis Digitaal Zeden' en 'Forensisch Digitaal Opsporen Senior Tactisch' [↗](#)

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

Laatste ontwikkelingen tussen 1 april en 1 oktober 2023

Aanpassing Vreemdelingencirculaire. In mei 2023 is een beleidswijziging met betrekking tot het bieden van bedenktijd aan slachtoffers mensenhandel ingegaan. In het nieuwe beleid zal aan alle vermoedelijke slachtoffers mensenhandel, die onderdanen van derde landen zijn, een bedenktijd geboden worden. Daarnaast is de evaluatie van de wijziging van de B8/3-regeling door het WODC sinds september 2023 beschikbaar.* Op basis van deze evaluatie en het monitoren van de knelpunten in de uitvoering van de beleidswijziging zal de Tweede Kamer eind 2023 verder worden geïnformeerd. [↗](#)

Ontwikkeling nieuw programma 'Samen tegen Mensenhandel'. Het programma wordt na de zomer van 2023 verwacht.**

Nieuwe wetgeving Seksuele misdrijven. Het voorstel is op 4 juli 2023 aangenomen door de Tweede Kamer. [↗](#) De schriftelijke voorbereidingen voor behandeling in de Eerste Kamer vinden in het najaar 2023 plaats. [↗](#)

Wetsvoorstel voorbereidingshandelingen pleging seksueel kindermisbruik. De Eerste Kamer heeft het voorstel op 21 maart aangenomen en de wet is op 1 juli in werking getreden. [↗](#)

Wetsvoorstel bestuursrechtelijke aanpak online kinderpornografisch materiaal. Het wetsvoorstel is op 12 juni ingediend en op 7 september niet controversieel verklaard. Momenteel is de Tweede Kamer in afwachting van de nota van de regering naar aanleiding van de vragen en opmerkingen over het voorstel door de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid. [↗](#)

EU Voorstel ter voorkoming en bestrijding van seksueel misbruik van kinderen. Het voorstel zal in het najaar 2023 worden behandeld in het Europees Parlement en de Raad Justitie en Binnenlandse Zaken (de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken van alle EU-lidstaten). [↗](#)

* Pro Facto in opdracht van het WODC Evaluatie van de wijziging van de B8/3-regeling – 23 juli 2023

** Commissiedebat Mensenhandel en prostitutie | Tweede Kamer der Staten-Generaal – 17 mei 2023

Barrièremodel downloaders online seksueel kindermisbruik. Het afgelopen jaar is in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid een barrièremodel ontwikkeld, toegespitst op de aanpak van downloaders van beeldmateriaal van online seksueel kindermisbruik. [↗](#)

Jeugdstrafrecht

10

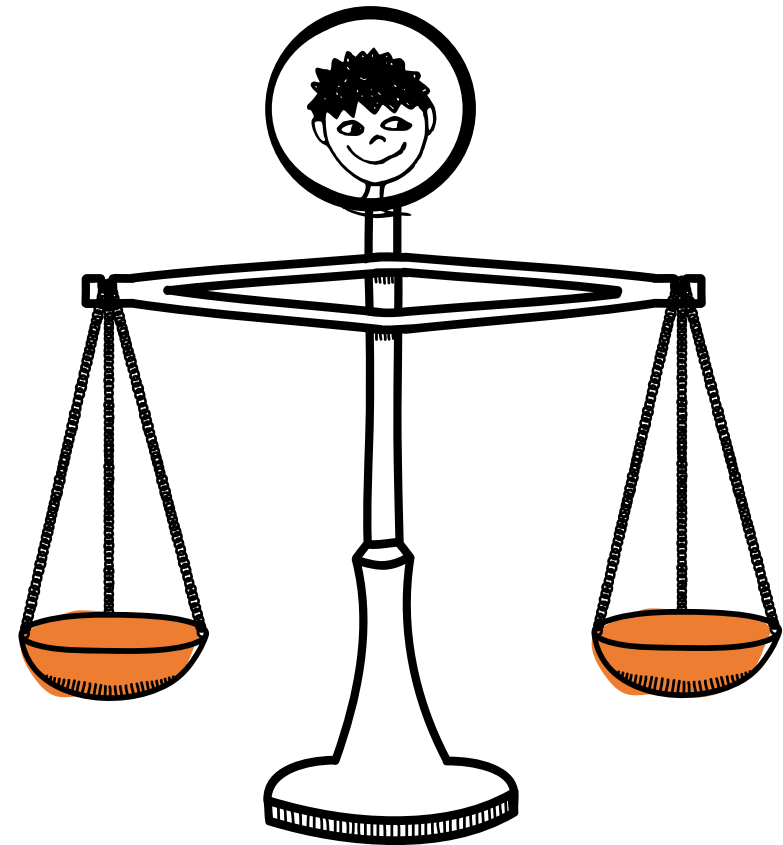
**KINDER
RECHTEN**
in beweging

DEFINITIE

Wat verstaan we onder jeugdstrafrecht?

Het jeugdstrafrecht omvat een stelsel van bijzondere wetten, procedures, autoriteiten en instanties die bedoeld zijn om jeugdigen, die verdacht worden van het plegen van een strafbaar feit, te vervolgen of te berechten. (VN-Kinderrechtenverdrag)

Strafrecht voor jongeren van 12 tot en met 17 jaar. In het jeugdstrafrecht kan de rechter andere en lagere sancties opleggen dan in het normale (volwassenen-)strafrecht. (CBS)

FOCUS

**Reden en duur voorarrest
DNA-afname en opslag**

1.112

2018

857

2022

Aantal unieke
minderjarigen in een
justitiële jeugdinrichting

JEUGDSTRAFRECHT

Wat is er in Nederland gebeurd op het gebied van jeugdstrafrecht in het eerste jaar (maart 2022-september 2023) na de nieuwe aanbevelingen van het VN-Kinderrechtencomité?

Uit cijfers blijkt dat het aantal minderjarigen dat met justitie te maken krijgt of in een cel verblijft in 2022 stabiel is. Zowel in arrestantencellen als in justitiële jeugdinrichtingen verblijven minderjarigen samen met 18-plussers en volwassenen. Wat opvalt in de cijfers, is dat kinderen jonger dan twaalf jaar, die nog niet strafrechtelijk aansprakelijk zijn, wel door de politie worden ondervraagd en/of vastgehouden kunnen worden in een politiecel. In jeugdstrafzaken is meer aandacht voor kindvriendelijke rechtspraak. Bij vrijheidsontneming van jongeren is maatwerk en een lokale aanpak beschikbaar via vijf Kleinschalige Voorzieningen Justitiële Jeugd (KVJJ). Het gebruik van de KVJJ's is in 2023 toegenomen en de KVJJ's blijven open en worden gemonitord. De justitiële jeugdinrichtingen kampen met capaciteitsproblemen en een personeelstekort. Als gevolg daarvan is het dagprogramma in enkele justitiële jeugdinrichtingen ingekort en wordt een conceptwetsvoorstel ter aanpassing van de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen voorbereid. Het aantal minderjarigen waarvan het DNA-profiel in de DNA-databank is opgenomen, neemt jaarlijks met ongeveer 1.000 toe. Minderjarigen met een strafrechtelijke veroordeling voor een zedendelict

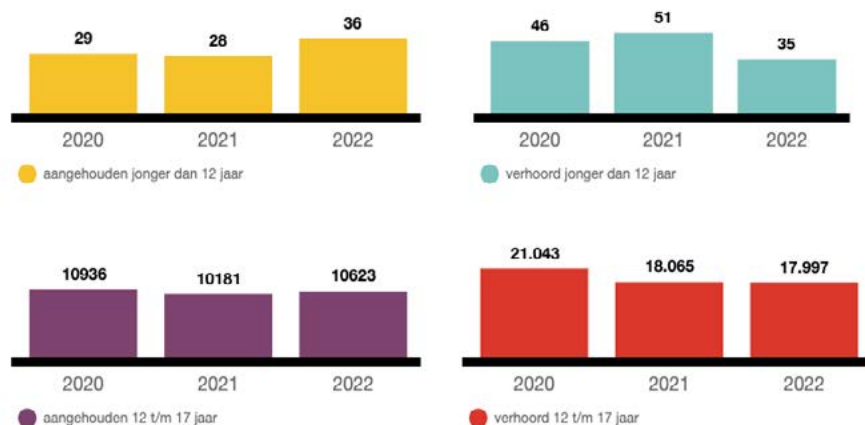
blijven levenslang geregistreerd staan, wat invloed kan hebben op het (niet) verkrijgen van een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG).

Op de BES Eilanden is bekend dat alle aangehouden minderjarige verdachten in 2021 en 2022 door de politie zijn verhoord, maar over het verdere verloop van de strafprocedure zijn geen gegevens beschikbaar.

KENGETALLEN

Figuur 1. Het aantal (unieke) minderjarigen dat is verhoord door politie (uitgesplitst naar 12+ en 12-) en dat door de politie is aangehouden (uitgesplitst naar 12+ en 12-)

Bron: Ministeriële informatie via uitvraag Kinderrechtencollectief 2022/2023

Op de BES-eilanden werden in 2021, 52 minderjarigen en in 2022, 34 minderjarigen aangehouden en verhoord door de politie (Korps Politie Caribisch Nederland). Onduidelijk is of zij op het eiland waar zij wonen verhoord worden of dat zij de strafprocedure in een ander deel van het gebied doorlopen.

AANBEVELINGEN VN-KINDERRECHTENCOMITÉ

- **41a.** Overweeg om de leeftijd van strafrechtelijke verantwoordelijkheid te verhogen naar tenminste 14 jaar.
- **41b.** Overweeg een herziening van de wet zodat het jeugdstrafrechtstelsel van toepassing is op alle kinderen die jonger zijn dan 18 jaar.
- **41c.** Voorkom en beperk het gebruik van voorlopige hechtenis door ervoor te zorgen dat kinderen die zijn aangehouden en beroofd van hun vrijheid zo snel mogelijk voor een competente autoriteit kunnen verschijnen om na te gaan of de vrijheidsberoving of het voortduren ervan overeenkomstig de wet is.
- **41d.** Monitor het gebruik van vrijheidsberoving om er zeker van te zijn dat het alleen gebruikt wordt als een laatste redmiddel en zo kort mogelijk en dat regelmatig gecheckt wordt of het beëindigd kan worden.
- **41f.** Zorg ervoor dat in alle delen van het Koninkrijk bij zaken waarbij detentie onvermijdelijk is kinderen niet samen met volwassenen worden opgesloten en dat de detentieomstandigheden in lijn zijn met de internationale normen.
- **41h.** Heroverweeg het routinematige gebruik van DNA-testen en -opslag bij kinderen die veroordeeld zijn voor bepaalde gespecificeerde overtredingen.
- **41i.** Onderzoek onderdelen van het strafbladstelsel waardoor kinderen die bepaalde misdrijven hebben begaan geen Verklaring

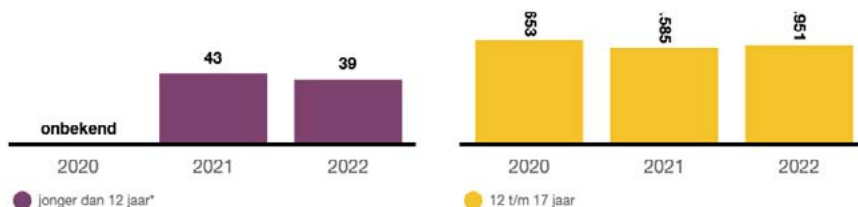
Omtrent het Gedrag zullen kunnen krijgen, zoals vernietiging van het strafblad van kinderen die zijn vrijgesproken of hun straf hebben uitgezeten, inclusief voor seksuele misdrijven.

CIJFERMATIGE ONTWIKKELINGEN

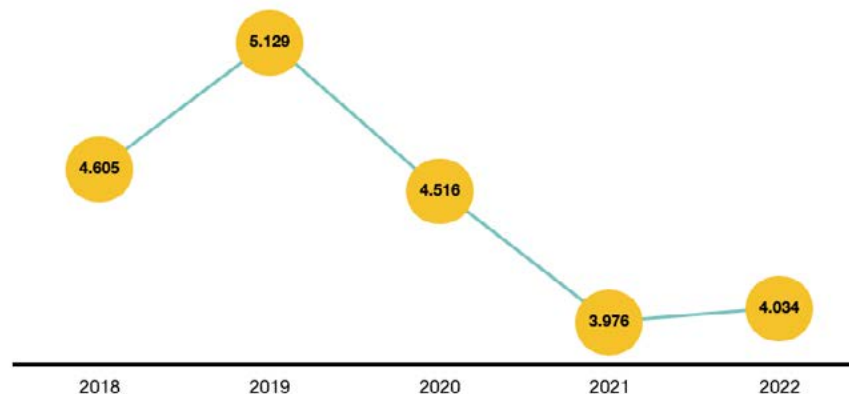
In 2022 werden 17.997 minderjarige verdachten (12 – 18 jaar) van een strafbaar feit door de politie gehoord. Volgens de Monitor Jeugdcriminaliteit 2022 [↗](#) was een kwart van hen een meisje. [↗](#)

In 2022 verbleven 14.951 minderjarigen in de leeftijd van 12 t/m 17 jaar en 39 kinderen onder de 12 jaar in een arrestantencel. Het aantal in verzekeringstellingen is ten opzichte van 2020 met 500 afgenomen tot 4.034 in 2022. Daarvan verbleven 14 minderjarigen tijdens de in verzekeringstelling thuis of op een andere plaats.

Figuur 2. Aantal minderjarigen dat in arrestantencel verbleef (niet unieke arrestanten)

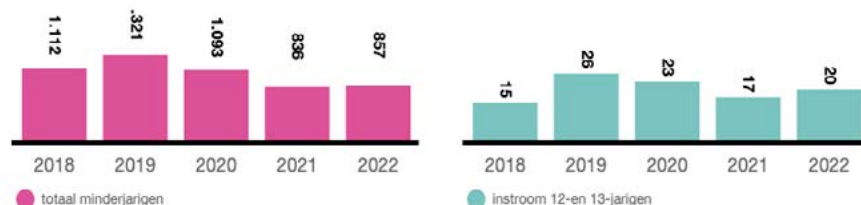
Figuur 3. Aantal in verzekeringstellingen van minderjarigen 12 t/m 17 jaar (unieke acties)

In 2022 verbleven 20 kinderen van 12 en 13 jaar en 857 minderjarigen van 12 t/m 17 jaar enige tijd in een justitiële jeugdinrichting. Vijf van hen verbleven er op grond van een overtreding van de Leerplichtwet. In 2022 verbleef 82% in voorlopige hechtenis met een gemiddeld verblijf van 37 dagen.

* Een deel van de jongere arrestanten onder de twaalf jaar worden mee geregistreerd met hun ouder(s) die bij het zelfde incident betrokken waren. Zo zijn er bijvoorbeeld (vooral in Rotterdam) hele gezinnen die gearresteerd worden bij het inklimmen in vrachtwagens. De kinderen worden dan ook geregistreerd als arrestant en verblijven daarna in dezelfde ruimte als hun ouder(s).

Figuur 4. Aantal unieke minderjarigen in een JJI

De cijfers over de toepassing van het adolescentenstrafrecht zijn nog niet openbaar en worden momenteel opnieuw geanalyseerd door het ministerie van Justitie en Veiligheid.

In 2022 werd 317.521 keer een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) aangevraagd door een jeugdige. De VOG aanvraag werd 490 keer geweigerd.

Op 31 december 2022 zijn 36.795 personen ooit als minderjarige in de DNA-databank voor Strafzaken opgenomen. Het aantal nieuwe profielen van minderjarigen in 2022 was 1.821. In 2021-2022 werd het DNA-profiel van 83 minderjarigen vernietigd. De opgenomen DNA-profielen van minderjarigen in de DNA-databank voor Strafzaken zijn afkomstig van slachtoffers, verdachten en veroordeelden.

BELEIDSBESCHRIJVINGEN

Aanbeveling 41a. Verhoog de leeftijd voor strafrechtelijke verantwoordelijkheid

Hoewel de Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) in 2017 heeft geadviseerd om de leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid te verhogen naar 14 of 16 jaar, blijft in Nederland de leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid op 12 jaar liggen. De minister voor Rechtsbescherming heeft op 28 juni 2019 aangegeven de mogelijkheid te willen behouden om bij ernstige delicten strafrechtelijk te kunnen ingrijpen. Hij gaf ook aan dat de leeftijdsgrens voor strafvervolgning niet wordt verhoogd.*

Aanbeveling 41b. Jeugdstrafrecht toepassen in plaats van volwassenstrafrecht

De Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) adviseerde op 9 november 2021 [\[1\]](#) om alle 16- en 17-jarigen altijd volgens het jeugdstrafrecht te berechten. Dit betekent dat het voorbehoud bij het VN-Kinderrechtenverdrag ingetrokken moet worden en een aanpassing van de wet nodig is. De minister voor Rechtsbescherming heeft op 26 november 2021 laten weten het RSJ-advies niet op te volgen, zodat 16- en 17-jarigen in specifieke uitzonderingsgevallen als volwassenen kunnen worden blijven berecht. Hij geeft tevens aan de strafmaat voor adolescenten bij toepassing van

* Rijksbegroting, vergaderjaar 2018-2019, nr 53. H

het jeugdstrafrecht vooralsnog niet te verhogen en de toepassing van het adolescentenstrafrecht te onderzoeken.

Aanbeveling 41c. Voorkom en beperk het gebruik van voorlopige hechtenis

- **Advies Raad voor de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming.** In 2020 heeft de Raad voor de Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) [geadviseerd](#) om het verblijf van minderjarige verdachten in een politiecel zo kort mogelijk te houden. Volgens dit advies mogen minderjarigen hoogstens 24 uur vastgehouden worden voordat een rechter besluit of de minderjarige in vrijheid wordt gesteld of in voorlopige hechtenis wordt genomen.
- **Uniforme aanpak.** Op 9 juli 2020 heeft de minister van Rechtsbescherming aangegeven te werken aan een uniforme aanpak vanaf het moment van aanhouding tot en met voorlopige hechtenis. Ook blijkt uit het Verslag schriftelijk overleg jeugdzorg van 14 oktober 2021 dat ketenpartners werken aan een landelijke werkwijze en afwegingskader ten aanzien van arrestatie en vrijheidsbeperking van jongeren. Dit geldt eveneens voor de politie-reprimande die sinds 1 oktober 2020 landelijk is ingevoerd.* Naar aanleiding van de evaluatie van de politie-reprimande door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) meldde de minister van Rechtsbescherming op 27 maart 2023 dat er wordt gewerkt aan het nauwkeuriger afbakenen van welke groep jongeren in aanmerking komt voor de reprimande in vergelijking met de groep jongeren die in aanmerking komt voor de Halt-afdoening. Hierdoor moet er één uniforme landelijke werkwijze komen.**

Aanbeveling 41d. Monitor het gebruik van vrijheidsberoving

- **Taakstraf.** Onderzoek door G. Koops-Geuze in oktober 2022*** wijst uit dat jongeren die een taakstraf hebben gekregen minder vaak terugvallen in de criminaliteit dan vergelijkbare jongeren die een korte detentiestraf kregen (oktober 2022). Gelijktijdig verscheen het rapport van het Interdepartementaal Beleidsonderzoek jeugdcriminaliteit (IBO) over effectievere detentie van jongeren.**** De beleidsreactie van het kabinet op 24 februari 2023 geeft aan dat alternatieven voor korte jeugddetentie, waaronder taakstraffen en elektronische detentie, momenteel onderzocht worden. [↗](#)
- **Kleinschalige Voorzieningen Justitiële Jeugd.** Tussen 2020 en 2023 zijn vijf Kleinschalige Voorzieningen Justitiële Jeugd (KVJJ) in gebruik genomen, waar met name kinderen in voorlopige hechtenis kunnen verblijven. De gemiddelde bezetting was in 2022 nog laag en de toeleiding verliep niet goed. De plaatsingscriteria van de Dienst Justitiële Jeugdinrichtingen zijn herzien. In de eerste helft van 2023

* De reprimande heeft als voordeel dat vrijheidsbeneming op het politiebureau in afwachting van een advocaat in geval van lichte delicten niet noodzakelijk is; Voortgangsbrief jeugdcriminaliteit, Tweede Kamer, vergaderjaar 2021–2022, 28 741, nr. 85.

** Brief Min JenV, Beleidsreactie op onderzoek strafmaat jeugd en adolescenten en reactie op moties en toezeggingen, 27 maart 2023

*** G. Koops-geuze, A Quasi-experimental Study On The Effects Of Community Versus Custodial Sanctions In Youth Justice, Erasmus School Of Law, 2022.

**** Werken aan effectievere detentie van jeugdige – Interdepartementaal Beleidsonderzoek Jeugdcriminaliteit (IBO) – oktober 2022.

verbetert de bezetting en geven de KVJJ's aan meer plaatsingen te krijgen.*

- **Toezicht op justitiële jeugdinrichtingen.** Op 10 november 2022 constateerden de Inspectie Justitie en Veiligheid, Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd, Inspectie van het Onderwijs en de Nederlandse Arbeidsinspectie in een brief over toezicht op justitiële jeugdinrichtingen (JJl's)** dat de genomen maatregelen om capaciteit en personele bezetting te verbeteren niet het gewenste effect hebben. Hierdoor slagen de justitiële jeugdinrichtingen er niet in om de noodzakelijke kwaliteitsverbetering te realiseren, wat leidt tot een ontoereikende behandeling en verblijfssituatie voor jongeren in de justitiële jeugdinrichtingen.
- **Verkorting dagprogramma.** Op 2 februari 2023 meldde de minister van Rechtsbescherming dat het dagprogramma van jongeren in justitiële jeugdinrichtingen verkort wordt van 77 naar 62 uur. Omdat dit in strijd is met de huidige Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (BJJ) reserveert het ministerie geld om de jongeren een wekelijkse boete van 5 euro te betalen. [↗](#) De minister gaat de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen in 2023 wijzigen als onderdeel van het programma Vrijheidsbenaming op Maat (VOM).
- **Jeugdherstelrecht.** Bij het overwegen van alternatieven is de ontwikkeling van jeugdherstelrecht van belang. Herstelrecht in het strafproces biedt het slachtoffer en de verdachte of veroordeelde van een strafbaar feit de mogelijkheid om de schadelijke gevolgen van dat strafbare feit te bespreken en waar mogelijk te herstellen. In het 'Beleidskader Herstelvoorzieningen gedurende het Strafproces' van 8 januari 2020 werd benadrukt dat in elke strafzaak met een jeugdige

verdachte of veroordeelde de mogelijkheid van herstelrecht moet worden onderzocht. Binnen het strafrecht is nu een herstelgerichte beweging in gang gezet, maar in zaken van minderjarigen zijn de mogelijkheden nog heel beperkt.

Aanbeveling 41f. Kinderen niet samen met volwassenen opsluiten

Justitiële jeugdinrichtingen (JJl) huisvesten kinderen en jongeren in de leeftijd van 12 tot 24 jaar. Dit betekent dat minderjarigen in een justitiële jeugdinrichting samen geplaatst worden met jongeren die ouder zijn en volgens het volwassenstrafrecht worden berecht ofwel onder een Pij-maatregel vallen.

In Nederland worden minderjarigen op hetzelfde politiebureau en dezelfde afdeling ingesloten als volwassenen.

Aanbeveling 41h. DNA afname minderjarigen

Het aantal minderjarigen dat wordt opgenomen in de DNA-databank voor Strafzaken neemt jaarlijks met meer dan 1000 jongeren toe. Volgens het beoordelingskader van het Openbaar Ministerie wordt geen DNA profiel opgesteld na oplegging van een taakstraf van minder dan 40 uur. Dit is het gevolg van het advies van het

* Motie, 17 nov 2022 [↗](#)
Kamervragen [↗](#)

Kamerstukken II, 2022-2023, d.d. 19 oktober 2022, nr. 385 en nr. 387.

** TK 24587, nr. 876 [↗](#)

VN-Mensenrechtencomité [☞] en de toezegging van de minister van Justitie en Veiligheid op 3 april 2018.*

Aanbeveling 41i. Onderzoek het strafbladsysteem waardoor sommige jongeren geen VOG krijgen

Een strafrechtelijke veroordeling kan resulteren in een weigering van een Verklaring Omtrent het Gedrag, wat gevolgen kan hebben voor opleiding en werk. Doorgaans beslaat de periode waarover wordt teruggekeken 2 tot 4 jaar, maar bij zedendelicten, zelfs als het een minderjarige betreft, kan deze termijn levenslang zijn.** [☞] In de discussies rondom de nieuwe zedenwetgeving is maar zeer beperkte aandacht voor kinderen en jongeren en de impact die een veroordeling op hen kan hebben. [☞]

LAATSTE ONTWIKKELINGEN

- **Wetvoorstel DNA-onderzoek.** In het wetsvoorstel van april 2023 dat de wijziging van de Wet DNA onderzoek regelt, staat dat het niet langer is toegestaan om DNA profielen van minderjarigen die zijn veroordeeld tot een taakstraf van minder dan 40 uur op te nemen in de DNA-databank.
- **Toepassing van het adolescentenstrafrecht.** Op 4 april 2023 stuurde de minister van Rechtsbescherming aan de Tweede Kamer de validatiestudie 'De toepassing van het adolescentenstrafrecht bij 16- tot 23-jarigen' van het Wetenschappelijk Onderzoek- en

Documentatiecentrum (WODC). [☞] De minister geeft aan met een brede ketenprojectgroep te werken aan knelpunten waarop verbetering van het adolescentenstrafrecht nodig is. In juni 2024 geeft de minister informatie over de stand van zaken van dit verbetertraject.***

- **Voortgangsbrief Herstelrecht.** Uit de Voortgangsbrief herstelrecht van 17 juni 2022 bleek dat er extra aandacht is voor jeugdzaken binnen mediation in strafzaken. Mede dankzij het aantal aanmeldingen door de Raad van de Kinderbescherming, is het aantal jeugdzaken in 2021 met 56% toegenomen ten opzichte van 2020. Het slagingspercentage van 89% in jeugdherstelzaken is hoog.
- **Verzamelbrief Justitiële jeugd.** Minister Weerwind schreef in een brief op 5 juli 2023 dat hij in oktober 2023 informatie zal geven over de gevallen waarbij in de laatste twee jaar het volwassenenstrafrecht is toegepast bij 16- en 17-jarigen. [☞] Uit de Verzamelbrief Justitiële Jeugd van 5 juli 2023**** bleek ook dat de minister bij maatregelen in de justitiële jeugdinrichtingen (JJI) als uitgangspunt hanteert dat er altijd drie medewerkers per groep worden ingeroosterd, er in principe een maximum van 30% inhuurkrachten is en de negatieve gevolgen personeelstekort voor jongeren tot een minimum beperkt worden. Het dagprogramma wordt als gevolg van personeelstekort in een

* Brief DNA onderzoek in Strafzaken, TK 31415, nr 20

** Terugkijktermijnen [☞]

*** Verzamelbrief justitiële jeugd, 5 juli 2023, Tweede Kamer, vergaderjaar 2022–2023, 24 587, nr. 914, p. 5-6.

**** Tweede Kamer, vergaderjaar 2022–2023, 24 587, nr. 914, p. 2 en 3.

aantal JJI's ingekort. In de wetswijziging van de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen wordt meer maatwerk in het dagprogramma verankerd.

- **Voortgangsbrief justitiële jeugdinrichtingen en kleinschalige voorzieningen justitiële jeugd (KVJJ).** Op 14 september 2023 is het eindrapport van de Monitor KVJJ's ² verschenen. In de bijbehorende voortgangsbrief justitiële jeugdinrichtingen en kleinschalige voorzieningen justitiële jeugd geeft de minister van Justitie en Veiligheid aan dat de KVJJ's een belangrijke stap zijn in het leveren van maatwerk aan jongeren. Het komende jaar zullen de KVJJ's verder doorontwikkeld worden. De minister kiest ervoor om de volledige capaciteit te behouden. Het WODC krijgt de opdracht om de effectiviteit van het verblijf in de KVJJ's nader te blijven onderzoeken, waarna begin 2025 opnieuw door de minister beoordeeld wordt of de KVJJ's geschikte voorzieningen zijn in het justitiële jeugdlandschap.

KINDER RECHTEN *in beweging*

Colofon

Kinderrechten in Beweging 2023
Copyright © oktober 2023
Kinderrechtencollectief

Ontwerp: Studio SAZZA
Beeld: Chris de Bode

Contact

Kinderrechtencollectief
Hooglandse Kerkgracht 17G
2312 HS Leiden

Telefoon: (+31) (0)71-516 09 80
info@kinderrechten.nl
kinderrechten.nl
www.kinderrechteninbeweging.nl

Volg ons op LinkedIn, Instagram
[@KinderrechtenNL](https://www.linkedin.com/company/kinderrechtenNL)

Ontvang onze nieuwsbrief
kinderrechten.nl/nieuwsbrief/